

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Katolická teologická fakulta

Mgr. Jana PITTEROVÁ

Nemoc k smrti nebo k Boží slávě?
Biblický pohled na nemoc

Sickness unto Death or for the Glory of God?
A Biblical View of Sickness

Rigorózní práce

Praha 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci s názvem „Nemoc k smrti nebo k Boží slávě? Biblický pohled na nemoc“ napsala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů a literatury a že jsem ji nevyužila k získání jiného nebo stejného titulu.
Souhlasím s tím, aby práce byla zveřejněna pro účely výzkumu a soukromého studia.

V Praze dne 31. 5. 2011

Jana Pitterová

Bibliografická citace

Nemoc k smrti nebo k Boží slávě? [rukopis] : Biblický pohled na nemoc : rigorózní práce / Jana Pitterová. -- Praha, 2011. -- 84 s.

Anotace

Nemoc k smrti nebo k Boží slávě? Biblický pohled na nemoc.

Nemoc k smrti nebo k Boží slávě? Biblický pohled na nemoc. Práce se zabývá tématem nemoci v biblických textech. Zkoumá příčiny, které předkládá biblický autor a sleduje různé přístupy k nemoci, které biblické texty obsahují. Práce se věnuje především Starému zákonu, ale uvádí také novozákonní příklady, které mají některé styčné body se starozákonním pojetím nebo starozákonní myšlenku nějakým způsobem rozvíjejí. První část práce se věnuje stanovení zkoumané oblasti. Kromě vlastního vymezení pojmu obsahuje také popis druhů nemocí a terminologický rozbor. Druhá část se zabývá nemocí v životě Božího lidu, zkoumá její příčiny a existenci jak na rovině sakrální, tak na rovině profánní. Třetí část pojednává o nemoci tak, jak se projevuje v lidském životě. Nevyhýbá se tématům, jako jsou reakce na nemoc, otázka uzdravení a souvislost nemoci se smrtí.

Klíčová slova

Hřích, naděje, nemoc, utrpení, uzdravení, zranění

Abstract

Sickness unto Death or for the Glory of God? A Biblical View of Sickness.

The thesis deals with the theme of sickness in Biblical texts. It examines the causes presupposed by the Biblical author and studies various approaches to sickness present in Biblical texts. While being devoted especially to the Old Testament, the thesis also includes some examples from the New Testament which have common points with the Old Testament understanding or develop further the Old Testament mind. Part One of the thesis defines the extent of area under research. It defines the notion of sickness as well as presenting the description of various kinds of sickness and terminological analysis. Part Two deals with sickness in the life of the people of God, making research into the causes of sickness and its existence on the sacred as well as profane levels. Part Three discusses sickness as it takes shape in human life. It does not avoid themes like: response to sickness, the question of healing, and the relation of sickness to death.

Keywords

Hope, injury, recovery, sickness, sin, suffering.

Počet znaků 180 086

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla upřímně poděkovat Doc. Josefu Hřebíkovi, Th.D., S.S.L. za podnětné rady a maximální trpělivost a Dr. Noemi Bravené a Mgr. Sylvě Ondrejčkové za pomoc v úředních záležitostech.

Obsah

Bibliografická citace.....	3
Anotace.....	3
Abstract.....	3
Obsah.....	6
Úvod.....	8
1 Vymezení tématu.....	10
1.1 Porušenost stvoření a schopnost trpět.....	10
1.2 Dnešní pohled na nemoc.....	10
1.3 Biblický pohled na nemoc.....	11
1.4 Subjekty nemoci.....	12
1.4.1 Člověk.....	12
1.4.1.1 <i>Jednotlivec</i>	12
1.4.1.2 <i>Kolektiv</i>	16
1.4.2. Zvíře.....	17
1.4.3 Věci.....	17
1.5 Druhy nemocí.....	18
1.5.1 Nemoc obecně.....	19
1.5.2 Fyzické obtíže.....	20
1.5.3 Psychické obtíže.....	24
1.6 Terminologie.....	25
2 Nemoc ve společenství Božího lidu.....	32
2.1 Příčiny nemoci.....	32
2.1.1 Přirozené příčiny.....	33
2.1.2 Nadpřirozené příčiny.....	35
2.1.3 Nemoc a hřích.....	36
2.1.4 Nemoc jako následek hříchu.....	38
2.1.5 Nemoc jako trest.....	41
2.1.6 Démoni a síly zla.....	44
2.2 Nemoc a kult.....	45
2.3 Nemoc a společenství Božího lidu.....	47
2.4 Bůh a nemoc.....	49
3 Nemoc v lidském životě.....	53

3.1 Reakce na nemoc	53
3.1.1. Nemocný člověk	54
3.1.2 Okolí nemocného člověka	60
3.1.3 Boží reakce	62
3.2 Nemoc a uzdravení	65
3.3 Nemoc a smrt	70
Závěr	79
Seznam použitých zkratek	82
Seznam použité literatury	83

Úvod

Lidská slabost v podobě nemoci je závažné téma a zaměstnává lidi všech dob. Odpověď na otázku po příčině není jednoduchá. V průběhu dějin existovaly různé způsoby, jak vysvětlit původ utrpení v životě člověka. Ve starověku se příčina nemoci spatřovala ve zlovolném jednání zlých duchů, proto se léčení provádělo pomocí exorcismů. Přístup k nemoci obsahoval mnoho magických prvků. Biblické texty se nemoci nevyhýbají, ale nahlížíjí ji z čistě náboženské perspektivy, což samozřejmě neznamená, že by v nich chyběl realistický popis nemoci.

Předkládaná práce se zabývá nemocí z pohledu Starého zákona, ale nevyhýbá se přitom ani novozákonním odkazům, které mají společné prvky se starozákonními texty nebo určité téma dále rozvíjejí. Práce se skládá ze tří částí, z nichž první se věnuje vymezení pojednávaného tématu. Kromě nemoci ve vlastním smyslu slova se zabývá také zraněními.

Pro lepší proniknutí do biblické perspektivy nemoci byly hned na úvod nastíněny různé pohledy na pojednávané téma. Současný přístup k nemoci se od biblického výrazně liší. Je více pragmatický a odehrává ze hlavně na přirozené rovině v linii: nemoc-léčba-uzdravení. Biblický autor se ptá na příčinu nemoci a zkoumá všechny roviny lidského života, které zasahuje.

Subjektem nemoci v Bibli může být člověk jako jednotlivec i jako skupina, ale také zvíře nebo dokonce věc. Jak může být nemocná věc? Snadno, Bible označuje některé typy poškození předmětů jako nemoc. Konkrétně malomocenství může napadnout látkové, kožené nebo vlněné předměty. Přestože nemoc není v biblických textech ústředním tématem, vyskytuje se v nich velmi často, protože je součástí lidského života. Kromě obecného označení nemoci lze v Bibli najít také konkrétní druhy nemocí. Základní rozdělení na psychické a fyzické neduhy platí i zde. K těmto dvěma skupinám ale patří ještě třetí, totiž metafory.

Fyzické obtíže zahrnují kožní nemoci, nevýznamnějším zástupcem je malomocenství. Vedle kožních chorob pracuje biblický autor také

s gynekologickými obtížemi, s očními nemocemi, poruchami pohybového aparátu, různými vnitřními chorobami, ale i zraněními atp. K psychické indispozici patří pojmy jako ztřeštěnost, pomatenost, šílenství a známý „zlý duch od Hospodina“, který trápil krále Saula. Popis nemoci se však používá i v obrazném smyslu. Po rozdělení nemocí podle druhů následuje stručný terminologický rozbor, v němž se probírají termíny, které se v oblasti nemoci používají nejčastěji.

Druhá část se věnuje místu, jaké má nemoc v životě Božího lidu. Nejdříve zkoumá příčiny, které lze rozdělit na přirozené a nadpřirozené. Oba typy příčin však mají jeden společný základ, jímž je hřích. Hříchem porušená lidská přirozenost znamená, že člověk zakouší také svou zranitelnost a smrtelnost. Vedle přirozených příčin nemocí či zranění obsahují biblické texty také příčiny nadpřirozené. Nemoc může být následkem hříchu nebo trestem za hřích. Opominout však nelze ani různé demony a síly zla.

Protože lidská smrtelnost proniká všechny oblasti života, zabývá se práce také vztahem nemoci a kultu. Nemoc je překážkou pro službu u oltáře a nemocná zvířata nemohou být přinášena jako oběť. Ačkoli je nemoc fenoménem čistě lidským, je důležité připomenout vztah Boha k nemoci. Bůh je soucitný a nemocný člověk mu není lhostejný. Na druhou stranu však může na člověka nechat dopadnout trest v podobě nemoci.

Třetí část se věnuje různým aspektům nemoci v lidském životě. Na prvním místě je reakce na nemoc. Nejdříve se probírá reakce člověka postiženého nemocí a reakce jeho okolí. Po lidské reakci následuje reakce Boží. Nemoc je spojena nejen se smrtí, ale také s uzdravením. Jediným uzdravovatelem je Hospodin a všichni ostatní jsou jen prostředníci a spolupracovníci na Božím díle. Zajímavý je biblický pohled na práci lékaře. Na závěr se práce věnuje vztahu nemoci a smrti a hledání naděje.

1 Vymezení tématu

1.1 Porušenost stvoření a schopnost trpět

Bůh stvořil člověka ke svému obrazu a podobě,¹ stvořil ho jako dobrého.² Jak je možné, že toto dobré stvoření, tento Boží obraz podléhá utrpení? Tato otázka zaměstnává člověka všech dob. Ani biblický autor se jí nevyhýbá a snaží se na ni nalézt odpověď. Tuto snahu lze vystopovat ve 3. kapitole knihy Genesis, která se zabývá původem zla v lidském životě. Člověk se odvrátil od Boha a nechal do svého života vstoupit zlo. Od té chvíle je konfrontován s vlastní křehkostí. Odvrácení od dárce života znamená příklon ke smrti a člověk tak zakouší svou smrtelnost, která se také projevuje v různých typech utrpení. Do širokého tématu utrpení patří i nemoc. Pojem nemoc zahrnuje různé druhy lidské slabosti, které mají velmi rozmanité příčiny i průběh. Pohled na tento stav se liší podle dob a okolností.

1.2 Dnešní pohled na nemoc

Při současném antropocentrickém vnímání světa je logické, že i nemoc bude chápána jako přirozená záležitost a nahlížena z hlediska působení na člověka. Obvyklé definice nemoci se zabývají otázkou funkčnosti lidského organismu a nemoc je charakterizována například jako patologický stav těla nebo mysli, který je vysvětlitelný přirozeným způsobem jako porucha rovnováhy uvnitř organismu či reakce organismu na infekci nebo určitou traumatizaci.³ Důležité je také zaměření na přesnou diagnostiku a symptomatologii, které jsou vždy v úzké souvislosti s uzdravením, jehož se má dosáhnout. Příčina se hledá na přirozené rovině. I přes velký pokrok lékařské vědy a jistotu, že nemoc je přirozeně vysvětlitelnou záležitostí, nemizí z lidského života pocit ohrožení v souvislosti s nemocí a strach z nemoci jako z předzvěsti smrti, již skutečně je. Při zkoumání biblického textu existuje pokušení promítat do něj soudobé pojetí. Biblický autor se však na nemoc díval z jiného hlediska.

---

¹ Srov. Gn 1,26: „I řekl Bůh: ‚Učiňme člověka, aby byl naším obrazem podle naší podoby.‘“

² Srov. Gn 1,31: „Bůh viděl, že všechno, co učinil, je velmi dobré.“

³ Srov. HARTL P.: Psychologický slovník, Praha: Portál, 2009, heslo nemoc, s. 345.

1.3 Biblický pohled na nemoc

Nakolik se Bible věnuje vztahu mezi člověkem a Bohem, natolik se také nevyhýbá otázce zla a utrpení, tedy i nemoci. Nelze ovšem říci, že by utrpení bylo tématem ústředním. Biblický autor vykazuje výtečné pozorovací schopnosti, které se projevují také v popisu symptomů různých nemocí, ale přesnost v diagnostice nepatří k jeho silným stránkám. Nezáleží mu totiž na přesném určení druhu nemoci, ale na hledání její příčiny, kterou vidí nikoli na rovině přirozené, nýbrž na rovině nadpřirozené. Vše klade do souvislosti s Bohem.

I v biblických textech se nacházejí různé popisy a přístupy k nemoci, které zpravidla vycházejí z různých souvislostí a okolností vzniku jednotlivých textů. Každá doba má také své hlavní nemoci, proto srovnávání s tím, co se vyskytuje v dnešní době, je obtížné i z tohoto důvodu. Ve starověku existovali lékaři, ti se však zabývali spíše léčením zranění. Nemoc jako taková souvisela s nadpřirozenou rovinou a bývala často spojena s magií. Většinou byla chápána jako trest udělený božstvem za nesprávnou bohoslužbu. Určité prvky magie lze najít i v předmojžíšovské době⁴. Po exodu a přijetí monoteismu získává léčení postupně více racionální charakter.⁵ Jediným skutečným lékařem je Bůh.⁶ Běžné neduhy a zranění si Izraelité léčili sami, starozákonní i novozákonní texty obsahují popis ošetřování, kdy se rána vyčistí, vymačká, potře olejem, případně obváže. Tyto metody se používaly v případě ran nebo zlomenin.⁷

Závažnější choroby spadaly do kompetence kněze. Ten měl za úkol zjistit, zda je nemocný způsobilý ke kultu.⁸ Na prvním místě tedy nebyla diagnóza sama o sobě a uzdravení, ale konstatování kultické čistoty či nečistoty. Proto se po uzdravení musel člověk ukázat knězi, aby byla potvrzena jeho čistota a mohl být znovu přijat do společenství Božího lidu.⁹ Nemoc je v biblickém podání spojována s hříchem, proto uzdravený musel

---

⁴ Srov. Gn 30,14n.

⁵ Srov. PIMENTEL Angelo: Medicina, in: Encyclopedia della Bibbia, sv. IV., Torino: Elle di ci, 1970, sl. 1048.

⁶ Srov. Ex 15,26: „Neboť já jsem Hospodin, já tě uzdravuji.“

⁷ Srov. např. Iz 1,6; Lk 10,34.

⁸ Srov. Lv 13,44; 22,4.

⁹ Srov. např. Lv 14,1-9.

přinést oběť. Bible tedy má svůj přístup k nemoci a snaha o aplikaci současných diagnostických metod na nemoci popsané v biblických textech by mohla odvádět od podstaty věci.¹⁰

1.4 Subjekty nemoci

Jestliže nemoc souvisí s porušenou přirozeností stvoření, nemůže být jeho subjektem Bůh. Nemoc se tedy týká v první řadě člověka, jak jednotlivce, tak kolektivu. Kromě člověka však může být jejím subjektem i zvíře nebo dokonce věc, jak ukazuje kniha Leviticus.

1.4.1 Člověk

Popis postižení člověka nemocí v biblických textech ukazuje, že náchylný k ní je každý, bez ohledu na věk, pohlaví, původ či postavení. Vyskytují se popisy konkrétního onemocnění určité osoby, někdy se autor spokojí s konstatováním, že někdo onemocněl (nebo se trápil atp.), jindy je nemoc použita jako metafora.

1.4.1.1 Jednotlivec

Pentateuch

V knize Genesis je zmínka o trestu, který Hospodin seslal na krále Abimelecha kvůli Abrahamově manželce Sáře.¹¹ U ostatních patriarchů se hovoří o Izákovi a jeho slepotě ve stáří¹², ve 32. kapitole knihy Genesis je popsáno Jákobovo zranění u Jaboku.¹³ Tentýž Jákob je pak zmíněn jako nemocný, když na něj dolehne sešlost stáří, která je také považována za nemoc.¹⁴ Vzhledem k tomu, že biblické texty vnímají jako nemoc i neplodnost, je namístě zmínit také neplodnost manželek patriarchů či žen

¹⁰ M. Sussman v Anchor Bible Dictionary uvádí pokusy některých autorů o přirozené vysvětlení některých nemocí, kdy malomocenství Mojžíšovy sestry Mirjam je vysvětlováno jako zbělení v důsledku šoku a Mojžíšova malomocná ruka před faraónem měla být způsobena nedokrvením. Snaha o takovýto výklad však zcela stírá velikost zázraku, který vykonal sám Hospodin, když uzdravil z tak vážné choroby, jakou je malomocenství.

¹¹ Gn 20,4-18. „Hospodin totiž kvůli Abrahamově ženě Sáře uzavřel v Abimelechově domě každé lůno“ (Gn 20,18).

¹² Srov. Gn 27,1: „Když Izák zestárl, jeho oči vyhasly, takže neviděl.“

¹³ Gn 32,26.32: „Když viděl, že Jákoba nepřemůže, poranil mu při zápolení kyčelní kloub, takže se mu vykloubil. (...) Slunce mu vzešlo, když minul Penúel, ale v kyčli byl chromý.“

¹⁴ Srov. Gn 48,1: „Po těchto událostech pověděli Josefovi: ‚Tvůj otec je nemocen‘.“

v domě již zmíněného Abimelecha.¹⁵ V knize Exodus je zmíněn zázrak s malomocnou rukou, který Mojžíš na Hospodinův příkaz předvedl v Egyptě.¹⁶ Mojžíšova sestra Mirjam byla potrestána malomocenstvím, protože zpochybňovala Mojžíšovu autoritu.¹⁷ V knize Leviticus se mluví o blíže nespecifikovaném nemocném člověku jako zástupci Božího lidu.¹⁸

Knihy historické

V případě králů se biblické texty o nemoci zmiňují častěji. Většinou se jedná o trest za bezbožný život. Již první král Saul trpí „zlým duchem od Hospodina“¹⁹, tedy blíže nespecifikovanou psychickou chorobou s paranoidními projevy. Když David prchal před Saulem a hledal útočiště u gatského krále Akíše, předstíral pomatenost, aby si zachránil život.²⁰ Judský král Ása, který činil, co je správné v Hospodinových očích, byl ve stáří nemocen na nohy.²¹ 2 Kron (16,12) pak dodává, že se ve své nemoci obrátil na lékaře, ne na Hospodina. Hříšný izraelský král Achaziáš, syn Achabův, onemocněl poté, co propadl mříží svého pokojíku. Na následky svého zranění zemřel, protože se kvůli své nemoci dotazoval cizích bohů.²² Nemoc se týká i dvou králů jménem Joram, jednoho judského, jednoho izraelského. Ve 2 Král vystupuje Achabův syn Joram, o němž se říká, že se v Jizreelu léčil z ran, které mu zasadili Aramejci.²³ Judský král Joram, syn Josafatův, který

¹⁵ Jedná se o Abramovu manželku Sáraraj (Gn 11,30), Izákovu ženu Rebeku (Gn 25,21) a Jákobovu manželku Ráchel (Gn 29,31). Ženy gerarského krále Abimelecha byly postiženy neplodností jako trest za to, že si král vzal za ženu Abrahamovu manželku Sáraraj (Gn 20,17-18).

¹⁶ Srov. Ex 4,6-7.

¹⁷ Nm 12,1-15. I v tomto případě existují pokusy zjistit, jestli byla Mirjam skutečně stížena malomocenstvím. Sama skutečnost, že její kůže zbělela tak náhle vedla některé autory k hypotéze, že se u ní nejednalo o kožní chorobu, ale odkrvení v důsledku šoku, způsobeného zjevením Boha u vchodu do stanu setkávání. Srov. SUSSMAN M.: *Sickness and disease*, in: ABD, sv. VI., New York: Doubleday, 1992, s.10.

¹⁸ Srov. Lv 12-15.

¹⁹ Srov. 1 Sam 16,14: „Duch Hospodinův odstoupil od Saula a přepadl ho zlý duch od Hospodina.“

²⁰ 1 Sam 21,14-16: „Proto před nimi změnil své chování, jednal v jejich rukou jako potřeštěný, dělal značky na vrata brány a pouštěl po bradě sliny. Akíš však řekl svým služebníkům: „Víte přece, že to je šílenec, proč ho přivádíte ke mně? Nedostává se mi snad šilenců, že jste přivedli tady toho, aby mě svým šílením obtěžoval? Takový by měl vstoupit do mého domu?““

²¹ 1 Král 15,23: „O všech ostatních příbězích Ásových, o všech jeho bohatýrských činech, o všem, co konal, i o městech, která vystavěl, se píše, jak známo, v Knize letopisů králů judských; pouze ve stáří byl nemocen na nohy.“

²² Srov. 2 Král 1,1-17. „Achaziáš propadl mříží svého pokojíku na střeše v Samaří a churavěl. Vyslal posly a řekl jim: „Jděte a dotazte se Baal-zebúba, boha Ekrónu, zdali z tohoto ochoření vyvážnu živ““ (1,2).

²³ Srov. 2 Král 8,29.

je popisován jako hříšný, byl stížen vážnou střevní chorobou.²⁴ Známy příběh judského krále Ezechiáše, který se vyskytuje celkem ve třech starozákonních knihách,²⁵ popisuje královu smrtelnou nemoc a zázračné uzdravení od Hospodina, jehož zprostředkovatelem je prorok Izaiáš. Královský syn Amnon onemocněl z náklonnosti ke své sestře.²⁶

Nemocí trpěli i nepřátelští králové, jako například aramejský Ben-Hadad²⁷ či král Antioch, který onemocněl střevní chorobou,²⁸ jež byla příčinou jeho smrti. Davidův nepřítel Nábal z Karmelu byl stížen mrtvicí.²⁹ Aramejský vojevůdce Naaman byl uzdraven z malomocenství skrze proroka Elizea.³⁰ Elizeův služební Gechazí je potrestán malomocenstvím za podvod.³¹ O samotném proroku Elizeovi se píše, že těžce onemocněl a umíral.³²

Nemoc se nevyhýbá ani dětem. Davidův syn, kterého zplodil s ženou Uriášovou podlehl nemoci, jež byla trestem za otcův hřích.³³ Stejně se vedlo Jarobeámovu synovi Abiášovi.³⁴ Syn vdovy ze Sarepty onemocněl a zemřel, ale prorok Eliáš ho vrátil k životu.³⁵ Podobně vzkřísil Elizeus syna Šúnemaky.³⁶

Knihy prorocké

²⁴ 2 Kron 21,17: „Po tom všem jej Hospodin tvrdě napadl nevyлéčitelnou střevní chorobou. Po určité době, asi do dvou let, vyhrzela mu v důsledku jeho choroby střeva a on za strašných bolestí zemřel. Lid pro něho nespaloval vonné látky jako pro jeho otce.“

²⁵ 2 Král 20,1-11; 2 Kron 32,24; Iz 38,1-22.

²⁶ 2 Sam 13,1-2: „Potom se přihodilo toto: Davidův syn Absalom měl krásnou sestru jménem Tamar. Do ní se zamiloval Davidův syn Amnon. Amnon se tak soužil, že až pro svou sestru Tamaru.“ onemocněl;.

²⁷ 2 Král 8,7: „Elizeus přišel do Damašku. Ben-hadad, král aramejský, byl nemocen.“

²⁸ 2 Mak 9,5: „Vševídnoucí Hospodin, Bůh Izraele, postihl jej nevyлéčitelnou a neviditelnou ranou. Sotva totiž vyslovil svou hrozbu, zachvátily ho nesnesitelné bolesti útrobu a nápor svíjivé vnitřní křeče.“

²⁹ 1 Sam 25,37: „Ráno, když Nábal vystřízlivěl, oznámila mu jeho žena, co se událo. Tu ho ranila mrtvice a ztuhl jako kámen.“

³⁰ 2 Král 5,1-14.

³¹ 2 Král 5,27: „Proto Naamanovo malomocenství navěky ulpí na tobě a na tvém potomstvu.“ I vyšel od něho malomocný, bílý jako sníh.“

³² 2 Král 13,14: „Elizeus těžce onemocněl a umíral. Tehdy k němu sestoupil izraelský král Joaš, rozplakal se nad ním a zvolal: „Můj otče, můj otče! Vozataji Izraele!“

³³ 2 Sam 12,15: „Nátan pak odešel do svého domu. I zasáhl Hospodin dítě, které Davidovi porodila Uriášova žena, takže těžce onemocnělo.“

³⁴ 1 Král 14,1-2: „V té době onemocněl Abiáš, syn Jarobeámův. I řekl Jarobeám své ženě: „Vstaň, přestroj se, aby se nepoznalo, že jsi žena Jarobeámová, a jdi do Síla. Tam je prorok Achiaš, který mi ohlásil, že budu nad tímto lidem králem.“

³⁵ 1 Král 17,17: „Po těchto událostech onemocněl syn té ženy, paní domu. V nemoci se mu přitížilo, ba již přestal dýchat.“

³⁶ 2 Král 4,19-36.

Prorok Izaiáš popisuje svou tělesnou reakci na skutečnosti, které mu dal Hospodin sdělit lidu.³⁷ Ztrápen nemocemi je také Hospodinův Služebník u Izaiáše.³⁸ Také prorok Daniel onemocněl z vidění, které měl od Hospodina.³⁹

Sapienciální literatura

Nelze samozřejmě opominout zkoušeného Joba a jeho kožní chorobu, jak o tom vypráví stejnojmenná kniha. Jedním z blíže nespecifikovaných jednotlivců je i žalmista. Jeho trápení je popisováno velmi výstižnými metaforami, kdy se hovoří o chřadnoucím těle, srdci či kostech, smrtelné ráně nebo potřebě uzdravení po hříchu.⁴⁰ Vedle žalmisty je s nemocí spojován také mudrc v sapienciální literatuře.⁴¹

Evangelia

Za Ježíšem přicházelo mnoho lidí, aby je uzdravil. Někteří přicházeli sami, jiní byli přivedeni či přineseni, některé Ježíš sám vyhledal.⁴² Synoptická evangelia podávají zprávu o vzkříšení dcery představeného synagogy Jaira.⁴³ V Lukášově evangeliu, v podobenství o boháči a Lazarovi, vystupuje žebrák Lazar, který trpí vředovitou kožní chorobou.⁴⁴ Jiný Lazar, Ježíšův přítel z Betánie, o němž se zmiňuje Janovo evangelium, onemocněl a své nemoci podlehl. Ježíš ho však vzkřísil.⁴⁵ Evangelia také zmiňují tchyni apoštola Petra,

³⁷ Iz 21,3. „Proto jsou má bedra plná smrtelných úzkostí, křeče se mne zmocnily jako rodičky. Jsem zkušěn tím, co slyším, hrozím se toho, co vidím.“

³⁸ Iz 53,3: „Byl v opovržení, kdekd se ho zřekl, muž plný bolesti, zkoušený nemocemi, jako ten, před nímž si člověk zakryje tvář, tak opovržený, že jsme si ho nevážili.“

³⁹ Dan 8,27: „Já Daniel jsem zůstal bez sebe a byl jsem těžce nemocen po řadu dní. Pak jsem vstal a konal své povolání u krále. Žasl jsem nad tím viděním, ale nikdo to nechápal.“

⁴⁰ Srov. např. Žl 6,3; 41,5; 73,26; 199,81.

⁴¹ Srov. např. Přísl 26,18.

⁴² Synoptická evangelia mluví o člověku s odumřelou rukou, kterého Ježíš uzdravil v sobotu v synagoze (Mt 12,10-12; Mk 3,1-5; Lk 6,8-10). Jeden ochrnutý, s nímž se jeho nosiči nemohli dostat k Ježíšovi, byl spuštěn otvorem ve střeše domu (srov. např. Mk 2,4-5). Za nemocným u rybníka Bethesda Ježíš přišel a uzdravil ho (Jan 5,1-9). Když Ježíš šel do domu představeného synagogy, aby uzdravil jeho dceru, přišla k němu žena trpící krvácením a byla uzdravena poté, co se dotkla jeho oděvu. Velmi barvitý je v této souvislosti popis neúčinnosti lékařského umění v Markově evangeliu oproti Lukášovu evangeliu (srov. Mk 5,25-29; 8,43-48)

⁴³ Mt 9,18-26; Mk 5,22-43; Lk 8,41-56.

⁴⁴ Lk 16,20-31.

⁴⁵ Jan 11,1-44.

kterou Ježíš uzdravil z horečky.⁴⁶ Podobenství o milosrdném Samaritánovi pak vypráví o zraněném člověku.⁴⁷

Skutky apoštolů

Apoštol Petr uzdravil v Lyddě ochrnutého učedníka Eneáše⁴⁸ učednici Tabitu, která podlehla nemoci a byla vzkříšena po jeho modlitbě.⁴⁹ Apoštol Pavel při své cestě do Říma, po ztroskotání u břehů Malty, uzdravil vkládáním rukou otce správce ostrova Publia z úplavice.⁵⁰

1.4.1.2 Kolektiv

Nemoc je také záležitostí skupin lidí. Když faraó nechtěl propustit Izraelity ze své země, byli Egypťané potrestáni také ranou způsobující neštovice.⁵¹ Již zmíněný Abimelech a jeho rodina jsou příkladem skupiny nepřátel, která byla potrestána nemocí. Jinou nepřátelskou skupinu představují Pelištejci, kteří ukradli Hospodinovu archu v Silo a trest v podobě nádorové choroby na sebe nenechal dlouho čekat.⁵² Prorok Jeremiáš mluví o „těžké ráně dcery mého lidu“,⁵³ podobně jako se kniha Pláč zmiňuje o ráně síónské a jeruzalémské dcery. Všechna tato označení jsou metaforou pro Boží lid.⁵⁴

Při obléhání Samaří Aramejci se skupinka malomocných vydává do nepřátelského tábora, kde zjistí, že se nepřátelé rozprchli.⁵⁵ Žalmista

⁴⁶ Mt 8,14-15; Mk 1,30-31; Lk 4,38-39.

⁴⁷ Lk 10,30-36.

⁴⁸ Sk 9,33-34.

⁴⁹ Sk 9,36-41.

⁵⁰ Sk 28,7-8.

⁵¹ Ex 9,8-12.

⁵² 1 Sam 4,1-6,21.

⁵³ Srov. Jer 8,11.

⁵⁴ Srov. Pláč 2,13; 4,6; Iz 66,8.

⁵⁵ 2 Král 7,3-10: „U vchodu do brány byli čtyři malomocní. Řekli si vespolek: ‚Nač tu sedíme? Abychom zemřeli? Jestliže řekneme: Vejdeme do města - ve městě je hlad a zemřeme tam. A jestliže zůstaneme sedět zde, také zemřeme. Pojďme tedy, přeběhněme do aramejského tábora. Jestliže nás nechají naživu, budeme žít; jestliže nás usmrtí, zemřeme.‘ Za setmění se vydali do aramejského tábora. Došli na jeho okraj, a hle, nikdo tam nebyl. Panovník totiž způsobil, že Aramejci uslyšeli ve svém táboře zvuk vozů, zvuk koní, zvuk velkého vojska. Řekli si mezi sebou: ‚Hle, izraelský král najal proti nám chetejské a egyptské krále a ti na nás táhnou.‘ Za setmění se dali na útěk. Opustili své stany, koně a osly i tábor tak, jak byl, a utekli, aby si zachránili život. Malomocní přišli na okraj tábora, vešli do jednoho stanu, najedli se a napili. Vynesli odtud stříbro, zlato i roucha, odešli a tajně to uložili. Pak se vrátili, vešli do jiného stanu, vynesli odtud věci, odešli a také je tajně uložili. Potom si vespolek řekli: ‚Neměli bychom takto jednat. Tento den je dnem radostné zprávy a my jsme zticha. Budeme-li vyčkávat až do ranního úsvitu, stihne nás trest. Pojďme to tedy ohlásit

používá obraz nemoci velmi často,⁵⁶ někdy ne ve vlastním smyslu, ale jako metaforické vyjádření různých emocí.

Ježíše vyhledávaly zástupy nemocných, aby je uzdravil. Věnoval se také posedlým a vyháněl z nich zlé duchy. Jeho učedníci v tomto poslání pokračovali.⁵⁷ I Nový zákon má svou skupinku malomocných. Ježíš je všechny uzdravil, ale jen jeden z nich, Samaritán, se vrátil, aby poděkoval.⁵⁸

1.4.2. Zvíře

O nemoci biblické texty mluví i v souvislosti se zvířaty. Mezi egyptskými ranami nechyběl ani dobytčí mor.⁵⁹ Kniha Leviticus ve svém podrobném výčtu pravidel týkajících se kultu uvádí také způsobilost zvířat k oběti. Nemocná zvířata byla pro kult nepoužitelná.⁶⁰ Prorok Malachiáš připomíná Božím lidu jeho nepoctivost vůči Hospodinu, protože mu přináší k oběti nemocná nebo poškozená zvířata.⁶¹ Prorok Ezechiel mluví o zacházení se zraněnou ovci, která je však obrazem Božího lidu.⁶²

1.4.3 Věci

V souvislosti s malomocenstvím hovoří kniha Leviticus o malomocenství oděvů (13,47), látek, kůže a předmětů z kůže zhotovených

v královském domě.“ Přišli k městské bráně a volali na vrátného. Oznámili mu: „Vešli jsme do aramejského tábora, a hle, nikdo tam nebyl, nikdo se neozýval. Byli tam jen přivázaní koně a osli, a stany zůstaly tak, jak byly.““

⁵⁶ V Žl 35, 13 žalmista nařiká nad tím, že ho trápí jeho protivníci, zatímco on s nimi v jejich nemoci jednal dobře.

⁵⁷ Srov. např. Mk, 1,34; 6,13; Jan 6,2; Sk 28,9.

⁵⁸ Lk 17,2-18.

⁵⁹ Ex 9,1-7: „Hospodin řekl Mojžíšovi: „Předstup před faraóna a promluv k němu: Toto praví Hospodin, Bůh Hebrejů: Propust' můj lid, aby mi sloužil! Budeš-li se zdráhat *jej* propustit a zatvrdíš-li se proti nim ještě víc, tu na tvá stáda, která jsou na poli, na koně, na osly, na velbloudy, na skot i na brav, dolehne Hospodinova ruka velmi těžkým morem. Hospodin však bude podivuhodně rozlišovat mezi stády izraelskými a stády egyptskými, takže nezajde nic z toho, co *patri* Izraelcům. Hospodin také určil lhůtu: Zítřa toto učiní Hospodin v *celé* zemi.“ A nazítří to Hospodin učinil. Všechna egyptská stáda posla, ale z izraelských stád nepošel jediný *kus*. Faraó si to dal zjistit, a vskutku z izraelských stád nepošel jediný *kus*; přesto zůstalo srdce faraónovo neoblomné a lid nepropustil.“

⁶⁰ Lv 3,1 uvádí, že k oběti má být přivedenou pouze zvíře bez vady. Lv 22,20-25 předkládá výčet vad a nemocí, které činí zvíře nezpůsobilým k oběti.

⁶¹ Mal 1,8; 1,14.

⁶² Ez 34,16: „Ztracenou vypátrám, zaběhlou přivedu zpět, polámanou ovážu a nemocnou posílím, kdežto tučnou a silnou zahladím. Budu je pást a soudit.“

(13,48) a o malomocenství domů (14,34). Mojžíš uzdravuje hořkou vodu na poušti, aby ji Izraelité mohli pít a nereptali proti Hospodinu.⁶³ Ve druhé knize královské prorok Elizeus uzdravuje vodu (2,21) a polévku (4,38-41), aby neohrožovaly životy těch, kdo je požívají. Prorok Izaiáš mluví o chřadnoucím světě (24,4) a chřadnoucí zemi (33,9).

1.5 Druhy nemocí

Klasifikace jednotlivých druhů nemocí v Bibli není snadná, protože biblický autor vychází z odlišných základních předpokladů než dnešní člověk. Popis nemocí je ovlivněn úrovní lékařské vědy dané doby, obvykle se omezuje na viditelnou stránku a na pocity s tím spojené, jak nemocného, tak pozorovatele. Biblický autor pracuje s psychosomatickou jednotou člověka, proto je nemoc zasazena do určitého kontextu nejen jako projev fyzického utrpení, ale jako součást života určitého člověka, která ovlivňuje všechny úrovně života, kromě fyzické také psychickou, intelektuální, vztahovou a duchovní.⁶⁴ Souvislost s duchovní stránkou lidského života poukazuje na skutečnost, že nemoc je v Bibli nahlížena v první řadě z hlediska teologického. Autor nezůstává u přirozené příčiny a možnosti jak se s nemocí vypořádat, nýbrž hledá příčinu v rovině nadpřirozené a svou naději na uzdravení vkládá do rukou Boha.

Nemoci v biblických textech vycházejí také z konkrétních podmínek, ať už se jedná o hygienu, výživu nebo klimatické podmínky. Každá historická epocha a každá kulturní oblast má své hlavní nemoci. Podobně se v různých dobách a na různých místech liší i léčitelnost určitých nemocí.⁶⁵

⁶³ Ex 15,23-25.

⁶⁴ Rozdílnost pojmání nemoci biblickým autorem a dnešním člověkem popisuje Guy Vanhoomissen na příkladu konstatování stavu nemoci. Lze říci, že někdo „má nějakou nemoc“ nebo že „je nemocný“. Vědecký přístup má blíže k prvnímu tvrzení. Nemoc se tak stává procesem, který lze pozorovat zvnějšku. Biblický autor naproti tomu pracuje s člověkem, který *je nemocný* a obrací pozornost na jeho prožívání stavu nemoci a spíše než na fyzickou stránku věci zaměřuje pozornost na psychiku, vztahy, plány. Nemocný člověk v Bibli pak není člověkem s nemocí, nýbrž nemocnou osobou se vším, co s nemocí souvisí, tedy všechny aspekty subjektivní i psychosociální, ale také morální a především duchovní. (Srov. VANHOOMISSEN Guy: *Maladies et guérison*. Bruxelles: Lumen vitae, 2007, s. 15.).

⁶⁵ E. Gerstenberger a W. Schrage upozorňují, že v současné době nelze přesně určit, jaké nemoci byly známy v Izraeli a jak se k nim obvykle přistupovalo, protože popisy nemocí ve Starém zákoně jsou příliš nepřesné a symptomatologie mnohoznačná. Avšak medicínsky přesné určení tehdejších onemocnění není ani pro nás

V novozákonních textech je nemoc nejčastější formou lidského utrpení, avšak ani zde nemáme zcela přesné určení diagnózy.⁶⁶

Navzdory tomu, že biblické texty neobsahují systematické pojednání o nemoci, lze v nich najít jednotlivé zmínky a sestavit rámcový přehled. Protože život je v hebrejském myšlení považován za „sílu“, je nemoc vnímána jako slabost, nedostatek sil. Proto nepřekvapí, že se v Bibli vyskytuje mezi nemocemi zeslábnost věkem nebo některé gynekologické obtíže, které se obvykle považují za přirozenou součást života. Kromě slabosti se do kategorie nemocí řadí také různá zranění. Své místo zde mají i různé metafory.

1.5.1 Nemoc obecně

Na začátku je třeba uvést zmínky o nemoci, chorobě, onemocnění, ráně, slabosti nebo chřadnutí bez bližšího upřesnění. Konkrétní osoby se toto označení týká například v případě syna krále Davida, jehož Hospodin zasáhl, takže těžce onemocněl (2 Sam 12,15). Podobně je řečeno o synovi vdovy ze Sarepty, že onemocněl (1 Král 17,17). Onemocnění bez bližšího určení se týká také praotce Jákoba (Gn 48,1), Jarobeáмова syna Abiáše (1 Král 14,1), proroka Elizea (2 Král 13,14). Prorok Daniel byl v reakci na to, co mu Hospodin zjevil, několik dní nemocen (Dan 8,27). O nemoci se mluví také v případě Davida, kterého jeho žena Michol prohlásila před Saulovými služebníky za nemocného (1 Sam 19,14). Nemoc také předstíral Davidův syn Amnon, který zatoužil po své sestře (1 Sam 13,5-6).⁶⁷

---

tak důležité. Lze říci, že starozákonní člověk trpěl hlavně různými ranami, malomocenstvím, morem, úbytěmi a různými horečnatými onemocněními, neštovicemi i duševními nemocemi, které se jevily jako Boží trest. Některé z těchto nemocí člověka vylučovaly ze společnosti. Jak se Izraelité stavěli k tzv. přirozeným životním obtížím, také není snadné říci. Přístup zde totiž závisel mnohem více na konkrétních okolnostech než u dříve zmíněných pohrom. Srov. GERSTENBERGER E., SCHRAGE W.: Leiden. Stuttgart: W. Kohlhammer, 1977, s. 29- 30.

⁶⁶ Nemoc je v evangeliích charakterizována konkrétním způsobem. Uvádí se doba, po kterou daný člověk nemocí trpí, uvádějí se také předchozí pokusy o uzdravení a také nebezpečnost či závažnost nemoci. Navíc se zde také ukazuje souvislost s životem tehdejší společnosti, protože nemoc z ní člověka často vyčleňovala. Srov. GERSTENBERGER E., SCHRAGE W., op.cit., s. 137-138.

⁶⁷ Nemoc se týká i nepřátel Izraele. Damašský král Ben-hadad vážně onemocněl a tázal se proroka Elizea, zda má naději na uzdravení (2 Král 8,7).

V Pentateuchu je nemoc obvykle zmiňována v souvislosti s věrností Hospodinu.⁶⁸ Kniha Deuteronomium připomíná egyptské nemoci či choroby,⁶⁹ kterých bude Izrael ušetřen, pokud bude zachovávat věrnost Hospodinu. Nemoc se vyskytuje i v prorockých a sapienciálních knihách.⁷⁰

Novozákonní texty mluví o nemoci v souvislosti s Ježíšovým uzdravováním, kdy k němu přicházejí nebo jsou přiváděni různí nemocní nebo také v souvislosti s vysláním učedníků (srov. např. Mt 4,23; 9,35; 10,1).⁷¹ Poslání apoštolů kázat a uzdravovat je zaznamenáno i v dalších novozákonních spisech.⁷²

1.5.2 Fyzické obtíže

K fyzickým obtížím patří i slabost související s vysokým věkem, která je často popisována jako nemoc, podobně jako neplodnost nebo obtíže spojené s menstruací, které dnešní člověk považuje za normální fyziologickou záležitost.

Kožní nemoci

Významné místo mezi fyzickými obtížemi zaujímají různé kožní choroby. Starý zákon jich předkládá poměrně bohaté spektrum, zatímco v Novém zákoně nehrají tak významnou roli.

Malomocenství. Tento druh kožního onemocnění se ve starozákonních textech vyskytuje velmi často, v Novém zákoně se s ním lze setkat pouze v evangeliích. Biblický pojem malomocenství neznamená Hansenovu nemoc, pro niž se tento termín v dnešní době používá, ale velké množství různých kožních anomálií. Starozákonní texty se zmiňují dokonce o malomocenství

⁶⁸ Srov. např. Ex 23,25: „Budete sloužit Hospodinu, svému Bohu, a on požehná tvému chlebu a tvé vodě. Vzdálím od tebe nemoc.“

⁶⁹ Srov. např. Dt 7,15: „Hospodin od tebe odvrátí každou nemoc, nevloží na tebe žádnou ze zhoubných chorob egyptských, které jsi poznal, ale uvalí je na všechny, kdo tě nenávidí.“

⁷⁰ Kromě Hospodinova Služebníka u Izaiáše (53,3), který je zkoušen nemocemi, je nemoc uváděna jako trest za nevěrnost (srov. např. Jer 6,7; 10,19).

⁷¹ Je také vhodné doplnit, že uzdravování v evangeliích zpravidla navazuje na kázání, čímž se ukazuje souvislost s hlásáním Božího království, uzdravováním a spásou.

⁷² Srov. např. Sk 9,36-40. Praxi prvotní církve v péči o nemocné předkládá list Jakubův, srov. Jak 5,14-15.

věcí,⁷³ zatímco malomocenství popsané v evangeliích se týká pouze lidí. Ve většině případů se jedná o kultickou nečistotu způsobenou změnou barvy kůže. Do kategorie malomocenství dále patří různé kožní záněty, hnisavé nádory, erysipel. Malomocenství je proces, proto je k jeho rozeznání potřebná 7 denní lhůta.⁷⁴

Spálenina. Termín spálenina se vyskytuje také v knize Leviticus (13,24,28), není však zcela jasné, zda se jedná o skutečné poškození kůže ohněm nebo o zánětlivý proces.

Vředy. V knize Leviticus jsou vředy zmiňovány v souvislosti s malomocenstvím (13,18-24). Člověka s takovým postižením je třeba sledovat, aby se u něj nerozvinulo malomocenství. Egyptské vředy „od hlavy až k patě“ (Dt 28,27,35) znamenají pravděpodobně obvyklé kožní nemoci, které v té době v Egyptě vyskytovaly. Ezechiášův vřed bývá považován za karbunkl (2 Král 20,7; Iz 38,21).

Vedle zmíněných kožních chorob se v biblických textech vyskytují ještě jiné patologické kožní stavy, které jsou popisovány například jako svědění,⁷⁵ prašivina,⁷⁶ lišej, svrab, bradavice.

Pohybový aparát

S pohybovým aparátem jsou spojena různá zranění, jako zlomeniny⁷⁷ nebo rány.⁷⁸ Zranění, zejména různé popisy zlomenin, jsou však také

⁷³ Lv 13, 47-49: „Když postihne malomocenství oděv, ať už oděv vlněný nebo lněný, látku nebo tkaninu lněnou či vlněnou nebo kůži či nějaký předmět z kůže, a bude postižené místo nažloutlé nebo načervenalé, na oděvu či na kůži, na látce či na tkanině nebo na jakémkoli koženém předmětu, je to rána malomocenství..“

⁷⁴ Lv 13,4-6: Jestliže je to jen bílá skvrna na kůži a napohled není hlubší než okolní kůže a chloupky na ní nezbělely, přikáže kněz postiženého na sedm dní uzavřít. Sedmého dne jej kněz prohlédne. Vidí-li, že postižené místo zůstalo beze změny a nerozšířilo se na kůži, uzavře ho na dalších sedm dní. Sedmého dne ho kněz opět prohlédne. Je-li postižené místo nevyrazné a nerozšířilo se po kůži, prohlásí jej kněz za čistého. Je to jen vyrážka. Vypere své šaty a bude čistý.

⁷⁵ Srov. Dt 28,27. Tento kožní stav by se dal přirovnat k ekzému a patří k nevyлéčitelným ranám. Ani zde neexistují přesné údaje pro lékařskou identifikaci.

⁷⁶ Většina příkladů se vyskytuje v Lv 13-14. I tato choroba činí člověka nečistým a kompetentním posuzovatelem jeho stavu je kněz.

⁷⁷ Srov. např. Lv 21,19, kde je zlomenina nohy nebo ruky uváděna jako překážka pro službu u oltáře.

⁷⁸ Rány však znamenají nejen zranění (srov. např. Žl 64,8; Iz 1,6), ale jsou také synonymem pro nemoc jako takovou nebo pro nějakou pohromu (srov. např. 1 Sam 4,10). Pojem rána se také vyskytuje v souvislosti s malomocenstvím (srov. např. Lv 14,3).

používány jako metafora pro zbavení moci nepřítele.⁷⁹ Kniha Leviticus také zmiňuje některé tělesné deformace, například hrbatost, zakrnělost, nebo nestejnou délku končetin (Lv 21,18-20). Všechny tyto anomálie jsou překážkou pro vykonávání kněžské služby.

Známým jevem bylo pro biblického autora také ochrnutí, které mělo různý původ. V některých případech se jednalo o následek zranění.⁸⁰ Kromě omezení pohyblivosti v důsledku zranění se v biblických textech vyskytují případy ochrnutí, které bylo pravděpodobně způsobeno nemocí. Ne všechny tyto stavy byly životu nebezpečné. Evangelia popisují, jak Ježíš uzdravil několik ochrnutých.⁸¹

Novozákonní texty se zmiňují také o fenoménu „uschlé ruky“.⁸² Jedná se o ruku, na níž jsou svaly ochrnuté a zmenšené, takže je kratší a užší než je obvyklé. Byl to chronický stav, který byl v biblické době považován za nevyléčitelný. Existuje domněnka, že se jednalo o pozdější komplikaci po dětské obrně.

Vnitřní choroby

Poměrně častým neduhem byly v biblické době úbytě, které však nemusely nutně znamenat tuberkulózu. Jednalo se o stav, kdy člověk takto postižený výrazně ubýval na hmotnosti a slábl.⁸³ Ve velmi barvitě popisovaném průběhu střevního onemocnění krále Jorama (2 Kron 21,15-19) lze vidět chronickou úplavici. Stejně onemocnění je pak připisováno otci správce ostrova Malty, kterého uzdravil apoštol Pavel (Sk 28,8). Za nemoc byly považovány také různé výtoky, které činily člověka nečistým.⁸⁴ Za nemoc byla považována i vodnatelnost,⁸⁵ ačkoli jde pouze o projev srdečních,

⁷⁹ Srov. např. Ez 30,22: „Proto praví Panovník Hospodin toto: ‚Chystám se na faraóna, krále egyptského; přerazím mu obě paže, silnou i zlomenou, a nechám vypadnout meč z jeho ruky.‘“

⁸⁰ Srov. např. Gn 32,32, kde mluví o patriarchovi Jákobovi, který byl kvůli zranění způsobeném při zápasu s Hospodinem chromý v kyčli.

⁸¹ Srov. např. Mt 4,24; 8,6; 9,2; Mk 2,5-10; Lk 5,19.

⁸² Srov. Mt 12,10; Lk 6,6.8.

⁸³ Existují domněnky, že kromě již zmíněné tuberkulózy označoval termín úbytě také rakovinu nebo jiná zejména horečnatá onemocnění, která se navenek projevovala hubnutím a slabostí.

⁸⁴ Srov. např. Lv 15,2-3: „Mluvte k Izraelcům a řekněte jim: Když některý muž trpí výtokem, je pro svůj výtok nečistý. Toto je řád týkající se jeho nečistoty při výtoku: Ať jeho tělo výtok vypouští nebo je v jeho těle výtok zadrženo, je to jeho nečistota.“

⁸⁵ Srov. Lk 14,2: „Tu se před ním objevil nějaký člověk stížený vodnatelností.“

ledvinových či jaterních potíží. Blíže nespecifikovaná a těžko zařaditelná jsou pak také různá horečnatá a zánětlivá onemocnění.⁸⁶

Zvláštní skupinu tvoří gynekologické obtíže, které biblické texty také popisují jako nemoc, ačkoli v současné době jsou nahlíženy jako obvyklý fyziologický jev. Jako nemoc je vnímána menstruace a s ní spojené obtíže, zejména bolest, ale i různé anomální stavy, například krvotok ženy z evangelia.⁸⁷ Do kategorie nemocí spadá rovněž porod a vše co s ním souvisí. Porodní bolesti jsou často používány jako metafora pro těžké trápení.⁸⁸ Podobné místo zaujímá v biblických textech i neplodnost.⁸⁹

Oční a ušní nemoci

V biblických textech je často zmiňována slepota, která bývala v Orientu způsobena infekčním onemocněním. Je dost pravděpodobné, že zde byl poměrně hojně zastoupen trachom, jako je tomu dosud na mnoha místech, a způsoboval oslepnutí už v kojeneckém věku. Dítě se mohlo nakazit infekcí při porodu a to pak mohlo vést k oslepnutí. Někdy byla slepota považována za Boží trest.

Marek ve svém evangeliu popisuje zajímavou skutečnost dvoustupňového uzdravení slepého v Betsaidě (Mk 8,22-25). Při prvním zázraku Ježíš vyvedl slepého z vesnice, potřel mu oči slinou, a ten prohlédl. Protože asi neměl představu o tom, co to znamená vidět, nedokázal obrazy interpretovat. Druhý zázrak pak způsobil, že viděl správně. Kdyby viděl a později oslepl, neměl by s novým nabytím zraku problém.

Vedle slepoty se v biblických textech vyskytuje také hluchota a němota. Podobně jako u ostatních nemocí nebo obtíží i zde nelze počítat s nějakým jemným rozlišováním. Vada sluchu byla obvykle spojena s neschopností mluvit. Proto se i pro oba zmíněné nedostatky často používal jeden termín.

⁸⁶ Srov. např. Dt 28,22; Mt 8,15; Jan 4,52.

⁸⁷ Mk 5,25-34; Lk 8,43-50.

⁸⁸ Srov. např. Jer 13,21: „Co řekneš, až nad tebou ustanoví tvými pohlaváry a vůdci ty, které jsi učila? Což tě pak nezachvátí porodní bolesti jako rodičku?“

⁸⁹ Za příklad mohou posloužit zmínky o neplodnosti manželek patriarchů. V Novém zákoně pak matka Jana Křtitele Alžběta.

Němota se vyskytuje v celých biblických dějinách a nedá se jí připsat žádná zvláštní příčina. V některých případech byla znakem posedlosti démony. Otec Jana Křtitele Zachariáš byl Bohem potrestán dočasnou němotou, protože neuvěřil tomu, co mu bylo zvěstováno.⁹⁰

Hluchota bývá někdy zmiňována samostatně, někdy společně s němotou. Izraelité se měli chovat slušně k hluchým. Prorok Izaiáš prorokuje, že hluší budou slyšet.⁹¹ Toto proroctví se naplnilo v Ježíšovi, který uzdravil mnoho hluchých.⁹²

Neurologické obtíže

Mezi neurologické obtíže obsažené v Bibli patří různé druhy bolesti hlavy, zpravidla smrtelné.⁹³ Nepřítel krále Davida Nábál byl pravděpodobně stížen mrtvicí.⁹⁴ Do této kategorie náleží také epilepsie popisovaná různým způsobem. Protože se věřilo, že se závažnost epilepsie mění podle fází měsíce, byla označována také jako náměsíčnost (srov. Mt 17,15).

1.5.3 Psychické obtíže

Psychické obtíže jsou také těžko uchopitelné. V případě krále Saula se například mluví o zlém duchu od Hospodina (1 Sam 16,14). V biblických textech se také vyskytují termíny jako potřeštěnost nebo šílenství, které však často bývají synonymem pro bezbožnost.

⁹⁰ Srov. Lk 1,11-20: „Tu se mu ukázal anděl Páně stojící po pravé straně oltáře, kde se obětovalo kadidlo. Když ho Zachariáš uviděl, zděsil se a padla na něho bázeň. Anděl mu řekl: „Neboj se, Zachariáši, neboť tvá prosba byla vyslyšena; tvá manželka Alžběta ti porodí syna a dáš mu jméno Jan. Budeš mít radost a veselí a mnozí se budou radovat z jeho narození. Bude veliký před Pánem, víno a opojný nápoj nebude pít, už od mateřského klína bude naplněn Duchem svatým. A mnohé ze synů izraelských obrátí k Pánu, jejich Bohu; sám půjde před ním v duchu a moci Eliášově, aby obrátil srdce otců k synům a vzpurné k moudrosti spravedlivých a připravil Pánu lid pohotový.“ Zachariáš řekl andělovi: „Podle čeho to poznám? Vždyť já jsem stařec a moje žena je pokročilého věku.“ Anděl mu odpověděl: „Já jsem Gabriel, který stojí před Bohem; byl jsem poslán, abych k tobě promluvil a oznámil ti tuto radostnou zvěst. Hle, oněmíš a nepromluvíš až do dne, kdy se to stane, poněvadž jsi neuvěřil mým slovům, která se svým časem naplní.“

⁹¹ Iz 29,18: „I uslyší v onen den hluší slova knihy a oči slepých prohlédnou z temnoty a ze tmy.“

⁹² Když Jan Křtitel poslal své učedníky k Ježíšovi, aby se ho zeptali, zda je očekávaný Mesiáš, dopovídá Ježíš právě slovy proroka Izaiáše (srov. Mt 11,5).

⁹³ Srov. např. 2 Král 4,19-20.

⁹⁴ 1 Sam 25,37-38: „Ráno, když Nábál vystřízlivěl, oznámila mu jeho žena, co se událo. Tu ho ranila mrtvice a ztuhl jako kámen. Asi po deseti dnech Hospodin Nábala tvrdě zasáhl, takže zemřel.“

Stav krále Nabuchodonosora popisovaný v knize Daniel (Dan 4,28n) bývá vysvětlován jako psychická nemoc, ačkoli nejde o psychickou nemoc v dnešním slova smyslu, nýbrž spíše o nevyrovnanost.

Biblické texty podávají poměrně bohatý přehled různých druhů nemocí. Jejich popis bývá většinou velmi realistický, ale nelze je přesně roztřídit a označit podle současných kritérií. Proto jeden termín může označovat více různých neduhů. V některých případech se jedná o skutečný popis nemocí, jindy biblický autor používá obraz nemoci jako metaforu. Příklad různého použití terminologie týkající se nemoci předkládá žalmista v žalmu 38.

1.6 Terminologie

Biblická terminologie užívaná pro označení nemoci vychází ze skutečnosti, že se jedná o slabost, která je v protikladu k životní síle. Terminologie se týká jak obecného označení nemoci, tak i konkrétních druhů.

חָלָה Kořen **חלה** je nejčastěji užívaným termínem pro nemoc. Znamená stav slabosti, únavy a vyčerpání, tedy jakkoli narušenou životní sílu. V biblických textech se vyskytuje převážně ve slovesné formě (74x) ve významu být nemocným (*q*)⁹⁵, napadení nemocí nebo vyčerpání (*ni*)⁹⁶, onemocnění (*pi*), zeslábnosti (*pu*), způsobení si nemoci či jejího předstírání (*hitp*)⁹⁷, napadení nemocí (*hi*)⁹⁸ nebo vyčerpání či těžkého zranění (*ho*).⁹⁹

V nominální formě se kořen **חלה** vyskytuje ve významu nemoc, onemocnění nebo také zlo (**חָלָה**, **מַחֲלָה**, **מַחֲלָה**, **מַחֲלָה**). Derivátem tohoto kořene je také slovo **תַּחֲלָאִים**, které se vyskytuje celkem na pěti místech a vždy v pl. (2Kron 16,12; 2Kron 21,19; Iz 53,10; Jer 14,18; Žl 103,3), a jeho základním významem je nemoc. Ve starozákonních textech je však tento

⁹⁵ Srov. Gn 48,1, kde se mluví o Jákobově slabosti způsobené vysokým věkem jako o nemoci: „Po těchto událostech pověděli Josefovi: "Tvůj otec je nemocen (**חָלָה**).“

⁹⁶ Srov. např. Jer 12,13: „Zaseli pšenici, sklídí trní; vyčerpávali (**נִחֲלוּ**) se bez užitku.“

⁹⁷ Zde je příkladem Amnónova nemoc způsobená vášní i pozdější předstírání nemoci ve 2 Sam 13,2-6.

⁹⁸ Srov. např. Mich 6,13: **וְגַם-אֲנִי הִחֲלֵיתִי הַכּוֹתֶךְ הַשָּׁמַיִם עַל-הַטְּאֲתָרִים**: (Proto na tebe sešlu nemoci a rány, pro tvoje hříchy tě zpusťoším).

⁹⁹ SEYBOLD Klaus: „חלה, halah“, in: ThWAT, díl II, Stuttgart: W. Kohlhammer, 1977, s. 960-971.

termín použit pro různé druhy nemocí, například pro vážnou střevní chorobu krále Jorama ve 2 Kron 21,19.

קָוָה Kořen **קוה** patří mezi synonyma **חלה**. V biblických textech je užíván ve významu tělesné i duševní slabosti (**קוֹוָה**),¹⁰⁰ nemoci budící odpor (**מִקְוָה**)¹⁰¹, pro nemoci, které činí člověka nečistým (např. Job 6,7). Vzhledem k tomu, že i cyklus u žen (i obtíže s ním spojené) byl považován za nemoc, je kořen **קוה** používán také pro menstruační krvácení a zcela zapadá do kategorie obtíží působících kultickou nečistotu, jak o tom pojednává kniha Leviticus.¹⁰²

V novozákonních textech uvedeným termínům odpovídají pojmy **νόσος**, vyjadřující nemoc či onemocnění (Jan 5,4), **ἀσθένεια** jako stav fyzické slabosti v protikladu k síle (**δύναμις**), nemoc a neschopnost (Lk 5,15). Idioma **κακῶς ἔχειν** znamená doslova mít se špatně, ale používá se pro vyjádření stavu nemoci (Mt 4,24).

Mezi epidemické choroby patří mor, který bývá vyjádřen různými termíny. Obecným termínem **מַגֵּפָה**, který se obvykle překládá jako rána a znamená pohromu působící smrt. Odvozenina **מִגַּפָּה** se užívá pro mor nebo různé pohromy (srov. např. 2 Kron 21,14). Mor bývá také vyjádřen slovem **דִּבְרָה**, které se zpravidla překládá jako rána, mor nebo také dobytčí mor (Ex 9,3) či hladomor. Termín se vyskytuje velmi hojně u proroka Jeremiáše, který ve svých předpovědích spojuje dohromady meč, hlad a mor (srov. např. Jer 14,12; 24,10; 32,24).

¹⁰⁰ Srov. např. Iz 1,5: **עַל מָה תִּכּוּ עוֹד תוֹסִיפוּ סָרָה כָּל־רֹאשׁ לְחַלֵּי וְכָל־לֵבָב דַּוָּי**. (Nač vás ještě bít? Jste jen umíněnější. Hlava je celá chorá a celé srdce zemdlené.)

¹⁰¹ Jako výstižný příklad používá SZ egyptské nemoci, které jsou obrazem zkázy a trestu (srov. např. Dt 7,15).

¹⁰² Lv 15.

צָרַעַת Termín **צָרַעַת** se obvykle překládá jako malomocenství. Má však širší význam než malomocenství podle dnešního chápání a používá se tedy pro vyjádření různých druhů kožních chorob. Slovo patří do kategorie lékařských termínů a není zcela jasné, od jakého kořene je odvozeno.¹⁰³ Ve starozákonních textech se vyskytuje celkem 35x, nejvíce v Lv 13 (29x) v substantivní formě a jako part. pu **מִצָּרַעַת** (srov. např. 2 Král 5,1). Již LXX překládá termín **צָרַעַת** jako **λεπρός, λέπρα** a takto nemoc přejímá i Nový zákon.

Mezi synonyma patří **סַפְּחַת, מִסַּפְּחַת**, obvykle překládané jako svrab či prašivina, **צָרַבַּת**, skvrna, popálenina nebo jizva, **יִלְפַחַת**, termín užívaný např. pro vyrážku. Do kategorie kožních chorob lze zařadit také **עֶפְלָל**, tumor. V 2 Sam 5,9 a 6,5 je ve tvaru pl (**עֶפְלָלִים**) použit v případě Pelištejců, kteří byli za ukořisťení Hospodinovy schrány potrestáni nádory.

Kořen **צָלַע**¹⁰⁴ patří k termínům označujícím pohybové obtíže a bývá obvykle překládán jako být chromý, kulhat, belhat se. Podobný význam má také termín **פָּסַח**, který se vyskytuje pouze na třech místech ve SZ a ve třech různých tvarech. Ve 2 Sam 4,4 je užit v souvislosti s Jonatanovým synem Mefibošetem a má tvar konsektivního imperfekta *nif'alu*.¹⁰⁵ V tomto případě vyjadřuje Mefibošetovu pohybovou indispozici. Zbylé dva příklady se nacházejí v 18 kapitole 1 Knihy královské. Ve 21. verši prorok Eliáš vyzývá lid k obrácení prohlášením, že nemůže poskakovat (v některých překladech kulhat)¹⁰⁶ na obě strany, tedy sloužit Hospodinu i Baalovi zároveň.

¹⁰³ Srov. Seidl Theodor: **צָרַעַת** ThWAT, sv. VI., Stuttgart: W. Kohlhammer, 1995, sl. 1127-1131.

¹⁰⁴ Termín se vyskytuje celkem na třech místech: Gn 32,32, když se mluví o Jákobově zchromnutí po zápasu u Jaboku; Mich 4,6-7 v rámci zaslíbení, kdy se Hospodin ujme Sionu; Sof 3,19 termín užívá v podobné souvislosti.

¹⁰⁵ 2 Sam 4,4: Jónatan, syn Saulův, měl syna, který měl zchromené (**נִכְהָה**) nohy. Bylo mu pět let, když z Jizreelu došla zpráva o Saulovi a Jonatanovi. Jeho chůva jej tehdy vzala a dala se na útěk. Při útěku tak pospíchala, že upadl; proto kulhal (**וַיִּפְסַח**). Jmenoval se Mefibošet.

¹⁰⁶ Ze současných českých překladů se jedná např. o JB a liturgický překlad.

Biblický autor zde používá slovo פספס ve tvaru participia qalu.¹⁰⁷ Ve 26. verši termín vyjadřuje poskakování u Baalova oltáře a kořen פספס je užit ve tvaru participia pi'elu.¹⁰⁸ Zkoumání textu 2 Sam 4,4 ukázalo ještě jiný termín užívaný pro obtíže spojené s pohybovým aparátem. Jde o kořen נכה, konkrétně ve tvaru adjektiva נכה, který se překládá jako zlomený, nebo chromý. Původní význam znamená ránu, bití, zranění.¹⁰⁹

Celou řadu pojmů týkajících se tělesných anomálií předkládá kniha Leviticus, zejména 21. kapitola. Termín קרע znamená zakrnělost, hrbatost a vyskytuje se pouze v Lv 21,20. Zajímavé je slovo מום, které znamená jak tělesné postižení,¹¹⁰ tak i morální defekt.¹¹¹ Kořen שבר znamená zlomeninu, i v obrazném smyslu. Významně je zastoupen také v Lv 21.

V novozákonních textech se v evangeliích často vyskytuje termín παραλυτικός.¹¹² V synoptických evangeliích je zmínka o muži s uschlou rukou. Pro tento typ onemocnění je použit termín ξηρός ve spojení se slovem χείρ.¹¹³

Pro zánětlivá onemocnění používá biblický autor termín דלקת, pro horečku קדחת.¹¹⁴ Termín שחפת znamená chřadnutí a bývá překládán jako úbytě (srov. např. Lv 26,16). Kořen צאב se užívá pro výtok a טומה¹¹⁵ označuje nemoc, která způsobuje kultickou nečistotu.

¹⁰⁷ 1 Král 18,21: Tu přistoupil Eliáš ke všemu lidu a řekl: „Jak dlouho budete poskakovat (פספסו) na obě strany?“

¹⁰⁸ 1 Král 18,26: A poskakovali (וַיִּפְסְפוּ) u zhotoveného oltáře.

¹⁰⁹ V případě Mefibošeta ve 2 Sam 4,4 jde o popis jeho úrazu, kvůli kterému byl pak postižený. V Iz 66,2 však termín vyjadřuje lid ubitý na duchu.

¹¹⁰ Například takové, jaké nebylo nalezeno na Danielovi a jeho přátelích v Dan 1,4nn. V Lv 21,17nn. termín popisuje postižení, které činilo člověka nezpůsobilým k vykonávání kněžské služby.

¹¹¹ Zde se jedná o mravní neporušenost, jak se o ní zmiňuje např. Job 11,15 nebo 31,7 či Dt 32,5.

¹¹² V evangeliích např. v Mt 8,6 nebo Mk 2,4 v základním tvaru adjektiva.

¹¹³ Mt 12,10 χείρα ἔχων ξηράν; Mk 3,3 τὴν χείρα ἔχοντι ξηράν; Lk 6,8 ἀνδρὶ τῷ ξηρᾷ ἔχοντι τὴν χείρα.

¹¹⁴ Srov. např. Lv 26,16.

¹¹⁵ Srov. např. Job 18,3: „Proč jsme ceněni jak dobytek, jsme snad nečistí ve vašich očích?“

Novozákonní texty užívají pro stěvní potíže termín *δυσεντερία* (Sk 28,8), který se obvykle překládá jako úplavice. V Lukášově evangeliu se popisuje jako onemocnění vodnatelnost (ὕδρωπικός).¹¹⁶

Kořen *אָלם* znamená mlčení, ticho, ale také němota.¹¹⁷ *שָׁרָר* vyjadřuje hluchotu.¹¹⁸ Pro slepotu se užívá SZ termín *עוֹר* buď ve významu doslovném, nebo jako metaforu. Nový zákon používá termín *τυφλός*.¹¹⁹ V Matoušově evangeliu se vyskytuje termín *σεληνιαζομαι*, který se používá pro epilepsii.¹²⁰ Ve 4. kapitole Matoušova evangelia je pak epliepsie spojena také s posedlostí (*δαμονίζομαι*).

Pro označení psychických nemocí biblické texty používají různé nepřiliš přesné výrazy. Termíny *הוֹלָלוּת*, *הוֹלָלָה* znamenají ztřeštěnost nebo pomatenost a je protikladem k moudrosti.¹²¹ Ve tvaru konsekutivního imperfekta hitpolelu označuje chování Davida před králem Akíšem (1 Sam 21,13). *שָׁעָר*, *שָׁעָרָה* se obvykle překládá jako šílenství, potřeštěnost nebo pošetilost.¹²²

V novozákonních textech lze najít termín *ἄνοια*, což může znamenat jak nechápavost, tak také bláznovství.¹²³ Pošetilost či nerozumnost vyjadřuje termín *παραφρονία*.¹²⁴ Ve Skutcích apoštolů (26,25) Pavel vysvětluje místodržiteli Festovi, že není blázen, doslova, že nemá *μανία*, když z toho byl předtím Festem obviněn.

¹¹⁶ Srov. Lk 14,2: „Tu se před ním objevil nějaký člověk stížený vodnatelností.“

¹¹⁷ Srov. např. Ex 4,11; Žl 56,1; Iz 35,6.

¹¹⁸ Srov. např. Ex. 4,11; Lv 19,14; Žl 58,5.

¹¹⁹ V doslovném smyslu je slepota použita například v Dt 15,21; Lv 21,18; Mal 1,8, kdy se jedná o slepá zvířata, která nelze obětovat Hospodinu nebo o slepého člověka, který nemůže Hospodinu sloužit jako kněz. Za příklad metafory mohou posloužit texty Mt 15,14 nebo Lk 6,39, kde se mluví o „slepých“ vůdcích.

¹²⁰ Srov. Mt 4,24; 17,15. Název poukazuje na skutečnost, že se věřilo, že epilepsie má příznaky podle fázi měsíce.

¹²¹ V této souvislosti se také vyskytuje v Kaz 1,17; 2,12; 7,25; 9,3; 10,13.

¹²² Tento termín je v některých případech označením proroka. Elizeův žák, který byl poslán k Jehuovi, byl nazván ztřeštěncem (2 Král 9,11). Podobně je Ozeáš nazván pošetilým (Oz 9,7).

¹²³ Srov. např. 2 Tim 3,9 nebo Lk 6,11, kde se jedná o určitý druh zaslepenosti.

¹²⁴ Srov. 2 Kor 11,23, kdy se jedná o nerozumnost a 2 Petr 2,16, kde je popisováno, jak oslice zabránila prorokovu bláznovství.

Metafory

Člověk je bytost, jejíž psychická a fyzická stránka jsou od sebe navzájem neoddělitelné. Je-li jedna část člověka nějak zasažena, reaguje na tento podnět celý organismus. Vnímání takovéto psychosomatické jednoty se projevuje také v užívání různých obrazů a metafor pro popis nesnází a obtíží, které se dotýkají lidí. David Před střetnutím s Goliášem vyzývá k tomu, aby nikdo neklesal na mysl, doslova nepadal v srdci (1 Sam 17,32). Prorok Jeremiáš ve velkém rozrušení volá: „*Mé srdce je zlomeno v mém nitru, všechny mé kosti se chvějí*“ (Jer 23,9). Ledviny představují tělesný orgán, ale často jsou vztaženy na celou lidskou bytost (Žl 26,2)¹²⁵ a označují sídlo nejvnitřnějších lidských myšlenek (Žl 7,10; Přísl 23,16; Jer 12,2). Jobovy útroby neklidně vřou v jeho utrpení (Job 30,27) a jeho ledví se stravuje (Job 19,27). Zděšen tím, co má přijít, říká prorok Izaiáš, že jeho „*bedra jsou plná smrtelných úzkostí*“ a „*zmocnily se ho křeče jako rodičky*“ (Iz 21,3). Autor knihy Pláč naříká: „*Zrak mi pro slzy slábně, v mém nitru to bouří, játra mi vyhřezla na zem*“ (Pláč 2,11).

Slepý, který v plném světle tápe a hledá cestu, je obrazem člověka, který se nenechává vést Bohem (srov. Dt 28,29; Iz 59,10; Pláč 4,14; Job 12,25).¹²⁶ V mnoha případech znamená nemoc (zvláště slepota a hluchota) psychologický stav nebo duchovní situaci. Když Zákon vyzývá k tomu, aby se nepřijímal úplatek, „*protože úplatek oslepuje i ty, kdo mají oči otevřené a vede k překrucování záležitostí spravedlivých*“ (Ex 23,8; Dt 16,19), jedná se o slepotu mravní a náboženskou. Vyprávění o zahradě Edenu předkládá porodní bolesti jako první formu utrpení, která je zmíněna v Bibli (Gn 3,16). Tyto bolesti používá prorocká literatura v obrazném smyslu.¹²⁷

Popis nemoci v biblických textech není ani odborným lékařským pojednáním, ani pouhým poetickým nebo uměleckým obrazem bez vztahu k životu nemocného. Jak poznamenává G. Vanhooissen, vyjadřuje zdravý

¹²⁵ Žl 26,2: „Hospodine, zkoumej mě a podrob mě své zkoušce, protřib moje ledví a mé srdce!“

¹²⁶ Termín pro slepotu je ve starozákonních textech použit v polovině případů v obrazném smyslu, v Novém zákoně je obrazně použit zhruba v jedné třetině výskytu.

¹²⁷ Srov. např. Iz 13,8; Jer 4,31; Mich 4,9-10; Oz 13,13.

a realistický pohled na to, co má být pravým životem, totiž životem, který oplývá silou a zdravím, plodností, spravedlností, jedním slovem *šalom*.¹²⁸

---

¹²⁸ Srov. VANHOOMISSEN G.: op. cit., s. 21.

2 Nemoc ve společenství Božího lidu

Nemoc v biblickém pojetí, ačkoli se týká člověka, je vždy spojována s nadpřirozenou rovinou. Proto je třeba ji zasadit do kontextu společenství Božího lidu, zkoumat její příčiny, poukázat na její vztah ke kultu a na Boží přístup k nemoci a k nemocnému člověku.

2.1 Příčiny nemoci

Lze mluvit o přirozených příčinách nemoci v biblické perspektivě, jestliže se biblický autor zabývá hlavně nadpřirozenou stránkou jejího původu? Nadpřirozené zaměření samozřejmě nevylučuje přirozené aspekty. Ty však nejsou středem zájmu. Biblický autor je výborný pozorovatel a dokáže velmi výstižně popsat skutečnost, která ho obklopuje. To co by dnešní člověk nazval přirozenou příčinou nemoci, tedy lze v biblických textech nalézt, protože to tvoří součást lidského života jako takového. Ačkoli Bible vždy hledá hlubší příčinu skutečností, tedy i nemoci, dá se hovořit i o příčinách přirozených. Nutno však dodat, že i nemoci, kterým lze připsat příčinu přirozenou, mají ještě jinou, nadpřirozenou příčinu. V biblickém pojetí totiž existují dva způsoby vysvětlení příčin lidského utrpení, pragmatický a existenciální. Nestačí pouze říci, že a jak k něčemu došlo, ale také proč k tomu došlo. Tyto dva pohledy se vzájemně překrývají a ovlivňují, ale nejsou v protikladu.¹²⁹

Vůbec první zmínka o lidském utrpení je ve třetí kapitole knihy Genesis (3,16). Jde o porodní bolesti, o kterých se mluví v souvislosti s prvotním hříchem a vyhnáním člověka ze zahrady Edenu. Základní příčinou nemoci je tedy hřích, a porušená přirozenost působí, že člověk může být napaden nemocí. Vyjdeme-li z tohoto předpokladu, tedy ze schopnosti člověka trpět, můžeme již dělit konkrétní příčiny nemocí, jež se vyskytují v Bibli, na přirozené a nadpřirozené.

---

¹²⁹ Srov. VANHOOMISSEN G.: op. cit., s. 25.

2.1.1 Přirozené příčiny

Ačkoli biblický autor vždy hledá hlubší smysl událostí, zcela pochopitelně se nevyhýbá jejich vnějšímu popisu. Stejně tomu je i v případě nemoci. Proto jsou v biblických textech zmínky například o zraněních způsobených nehodou, válkou, rvačkou či násilným jednáním, o slabosti způsobené vysokým věkem, o infekčních či parazitických chorobách, leckdy přenášeny zvířaty. Mnohá zranění nebo nemoci jsou pak úzce spojené se smrtí.

V Pentateuchu je již na začátku knihy Genesis popisováno zranění způsobené násilným jednáním,¹³⁰ podobně je tomu například v knize Exodus, kdy Mojžíš ve snaze pomoci svému lidu usmrtí Egyptana.¹³¹ U patriarchů se často hovoří o tělesné slabosti způsobené pokročilým věkem.¹³² Zajímavý je zápas praotce Jákoba u Jaboku a jeho zranění (Gn 32,25-33). Zde se dá velmi dobře ukázat zmíněný dvojí pohled na příčiny lidského utrpení. Jákobovo zranění, pokud chceme hledat jeho hlubší příčinu, se vymyká všem obvyklým kategoriím. Nelze je považovat ani za zkoušku, ani za trest, takže zůstává nevysvětlitelné. Na rovině čistě přirozené je hledání příčiny o mnoho snazší, dá se totiž říci, že Jákob byl zraněn a odpověď na otázku *jak*, zní: při zápasu.¹³³ Slabost obyvatel Šekemu, kvůli které se nedokázali ubránit Jákobovým synům, byla způsobena podstoupeným zákrokem.¹³⁴ V průběhu putování pouští vede Boží lid různé války. I zde dochází k různým zraněním, která nezřídka vedou k smrti. Neposlušnost a reptání lidu na poušti způsobilo,

¹³⁰Gn 4,8-10: „I promluvil Kain ke svému bratru Ábelovi. Když byli na poli, povstal Kain proti svému bratru Ábelovi a zabil jej. Hospodin řekl Kainovi: ‚Kde je tvůj bratr Ábel?‘ Odvětil: ‚Nevím. Cožpak jsem strážcem svého bratra?‘ Hospodin pravil: ‚Cos to učinil! Slyš, prolitá krev tvého bratra křičí ke mně ze země.‘“ Srov. také 4,23-24. Po Kainově bratrovraždě se jeho potomek Lámech chlubí odplatou za zranění, které mu bylo způsobeno.

¹³¹ Ex 2,12: „Rozhlédl se na všechny strany, a když viděl, že tam nikdo není, ubil Egyptana a zahrabal do písku.“

¹³² V případě Izáka se jedná dokonce o slepotu (Gn 27,1). Jákob je zase nazván nemocným, když se jeho život chýlí ke konci (Gn 48,1).

¹³³ Srov. Gn 32,32. Ačkoli toto zranění bývá často uváděno jako příklad nevysvětlitelného utrpení člověka, jeho původ lze vidět v zápasu, který Jákob podstoupil s oním neznámým.

¹³⁴ Srov. Gn 34,7-31. I zde je velmi dobře vidět prolínání hlediska pragmatického s existenciálním. Sichemité přijímají obřizku, která jim působí dočasné fyzické obtíže. Toto přijetí obřizky však znamená zneužití symbolu víry, proto se nakonec stává nástrojem záhuby.

že Hospodin seslal ohnivé hady.¹³⁵ Ti byli příčinou smrti mnoha lidí. Existují různé snahy, jak tuto událost vysvětlit, například parazitickou chorobou.¹³⁶

Jiným příkladem je Nabal z Karmelu, jehož onemocnění, které vedlo ke smrti, bylo způsobeno pravděpodobně silným rozčilením.¹³⁷ „Ráno, když Nabal vystřízlivěl, oznámila mu jeho žena, co se událo. Tu ho ranila mrtvice a ztuhl jako kámen. Asi po deseti dnech Hospodin Nábala tvrdě zasáhl, takže zemřel. (1 Sam 25,37-38) Již zmíněný Jonatanův syn Mefibošet byl chromý, protože ho jeho chůva jako malého ve spěchu upustila na zem.¹³⁸ V případech králů se velmi často píše o zraněních utržených při válečných taženích. Kromě toho se biblické texty také zmiňují o judském králi Ásovi, který byl nemocen na nohy, konkrétní příčina se však neuvádí.¹³⁹ Izraelský král Achaziáš, syn krále Achaba, se zranil, když propadl mříží svého pokojíku: „Achaziáš propadl mříží svého pokojíku na střeše v Samaří a churavěl. Vyslal posly a řekl jim: „Jděte a dotažte se Baal-zebúba, boha Ekrónu, zdali z tohoto ochorení vyvážnu živ““ (2 Král 1,2).¹⁴⁰ Otázkou je, co znamená mříž pokojíku. V některých překladech se uvádí, že spadl z balkonu. V JB se v poznámce k danému verši uvádí, že král pravděpodobně propadl okenní mříží.¹⁴¹ Joram, král izraelský, se léčil v Jizreelu ze svých zranění. Zde bylo příčinou válečné střetnutí s Aramejci (2 Král 8,29). Stejnomený judský král byl stižen vážnou

¹³⁵ Nm 21,6-9: „I poslal Hospodin na lid ohnivé hady. Ti lid štípali, takže v Izraeli mnoho lidí pomřelo. Lid přišel k Mojžíšovi a přiznával: „Zhřešili jsme, když jsme mluvili proti Hospodinu a proti tobě. Modli se k Hospodinu, aby nás těch hadů zbavil.“ Mojžíš se tedy za lid modlil. Hospodin Mojžíšovi řekl: „Udělej si hada Ohnivce a připevni ho na žerd'. Když se na něj kterýkoli uštknutý podívá, zůstane naživu.“ Mojžíš tedy udělal bronzového hada a připevnil ho na žerd'. Jestliže někoho uštkl had a on pohlédl na hada bronzového, zůstal naživu.

¹³⁶ M. Sussman nabízí vysvětlení, pole něhož se do lidského těla dostane s pitnou vodou larva parazita, který se pak skrze zažívací trakt pohybuje po těle a usadí se v kůži, kde vytvoří vřed. Zde se dále vyvíjí a jako dospělý jedinec se pak dostane ven z kůže. K smrti člověka by v takovém případě došlo na následky sekundární infekce, která se dostala do rány po parazitovi (Srov. SUSSMAN M.: *Sickness and Disease*, ABD, VI., s. 10). Vzhledem k hygienickým podmínkám dané doby a prostředí není vyloučeno, že k podobným situacím docházelo, ale konkrétní případ popisovaný v knize Numeri neříká více než to, že nespokojení Izraelité umírali na následky uštknutí.

¹³⁷ Srov. 1 Sam 25,37. Pokud se bere v úvahu bezprostřední příčina Nabalovy nemoci, která bývá označována za mrtvici.

¹³⁸ Srov. 2 Sam 4,4: „Jonatan, syn Saulův, měl syna, který měl zchromené nohy. Bylo mu pět let, když z Jizreelu došla zpráva o Saulovi a Jonatanovi. Jeho chůva jej tehdy vzala a dala se na útěk. Při útěku tak pospíchala, že upadl; proto kulhal. Jmenoval se Mefibošet.“

¹³⁹ Srov. 1 Král 15,23. Z kontextu se dá usuzovat, že tato nemoc nohou byla zapříčiněna stářím.

¹⁴⁰ Srov. 2 Král 1,2. I v tomto případě je evidentní spojení dvou typů příčin nemoci. Praktickou příčinou jeho churavosti a následné smrti je úraz, který utrpěl. Z hlediska nadpřirozeného je příčinou jeho skonu nedostatečná víra v Hospodina.

¹⁴¹ Srov. JB, pozn. ke 2 Král 1,2.

střevní chorobou. Lze se domnívat, že byla způsobena infekcí, avšak 2. Kniha Kronik vysvětluje, se jednalo o trest za bezbožnost (2 Kron 21,18).

Aramejský vojevůdce Naaman trpěl malomocenstvím, které podle všeho bylo nakažlivou kožní chorobou.¹⁴² Příčinou nemoci a následné smrti syna Šúnemanky bylo přehřátí organismu.¹⁴³ Jiným příkladem je Tobit, jehož slepotu způsobil ptačí trus.¹⁴⁴

Na uvedených příkladech je vidět, že přesné dělení na přirozené a nadpřirozené příčiny nemocí v biblických textech není zrovna snadné. Přesto má při zkoumání daného tématu místo, protože ukazuje pohled biblického autora na realitu a způsob, jakým pracuje s různými aspekty lidského života. .

2.1.2 Nadpřirozené příčiny

Lidské utrpení, tedy i nemoc, má kromě obvyklých přirozených příčin i hlubší existenciální příčiny. Je třeba se ptát nejen co a jak se stalo, ale i proč se to stalo. Biblický autor bere v úvahu všechny oblasti v lidském životě, které takové utrpení zasahuje a celek uvádí do vztahu s Bohem. Na otázku co je příčinou skutečnosti, že lidský život a harmonie mezi člověkem a Bohem je vážně ohrožena nemocí, by starý Izraelita zcela jistě odpověděl, že zlo, které je tak nevysvětlitelně a samozřejmě přítomné ve světě. Zlo, které je tak neuchopitelné jako had v ráji,¹⁴⁵ se může uhnízdit přímo v člověku.¹⁴⁶ Mezi

¹⁴² Srov. 2 Král 5,1.

¹⁴³ Srov. 2 Král 4,18-20: „Když dítě vyrostlo, vyšlo jednoho dne k otci za ženci. Řeklo svému otci: ‚Má hlava, ach, má hlava!‘ On přikázal mládenci: ‚Dones je matce.‘ Ten je odnesl a odevzdal matce. Sedělo jí na kolenou až do poledne a zemřelo.

¹⁴⁴ Srov. Tob 2,10: „Té noci jsem se umyl, vešel do svého nádvoří a ulehl u jeho zdi. Pro horko jsem neměl přikrytou tvář. Nevěděl jsem, že na zdi nade mnou jsou vrabci. Jejich teplý trus mi padl do očí a způsobil mi bílý zákal. Chodil jsem k lékařům, abych se léčil. Ale čím víc mě mazali léky, tím víc slábly mé oči bílým zákalem, až jsem zcela oslepl.“

¹⁴⁵ Srov. Gn 3,1-5: „Nejzchytralejší ze vší polní zvěře, kterou Hospodin Bůh učinil, byl had. Řekl ženě: ‚Jakže, Bůh vám zakázal jíst ze všech stromů v zahradě?‘ Žena hadovi odvětila: ‚Plody ze stromů v zahradě jíst smíme. Jen o plodech ze stromu, který je uprostřed zahrady, Bůh řekl: ‚Nejezte z něho, ani se ho nedotkněte, abyste nezemřeli.‘ Had ženu ujišťoval: ‚Nikoli, nepropadnete smrti. Bůh však ví, že v den, kdy z něho pojíte, otevřou se vám oči a budete jako Bůh znát dobré i zlé.‘“

¹⁴⁶ Srov. GERSTENBERGER E., SCHRAGE W.: op. cit., s. 31.

příčiny nemocí, které nelze zařadit do kategorie přirozených příčin, patří hřích a vše, co s ním souvisí, ale také působení různých zlých sil.¹⁴⁷

2.1.3 Nemoc a hřích

Témata jako utrpení a nemoc úzce souvisejí s otázkou po podstatě a původu zla, jak již bylo naznačeno.¹⁴⁸ Nemoc tedy vychází z porušené přirozenosti, přestože toto spojení není vždy na první pohled patrné. Leckdy však stojí v přímé souvislosti. Utrpení vstoupilo do lidského života s prvotním hříchem, jak vysvětluje kniha Genesis. Ve třetí kapitole této knihy se biblický autor snaží nalézt odpověď na otázku týkající se přítomnosti zla ve světě. Boží stvoření je ve své podstatě dobré a člověk je korunou tohoto stvoření.¹⁴⁹ V protikladu k Božímu řádu stvoření stojí smrt jakožto definitivní zlo a její předzvěstí je utrpení. Utrpení je podáváno jako lidská zkušenost, která má různé příčiny a projevy a je jedním z následků hříchu.¹⁵⁰ Hřích jako odvrácení od Boha, dárce života, nutně vede k smrti.

Když Bůh stvořil člověka, svěřil mu do péče ostatní stvoření.¹⁵¹ Měl obdělávat a chránit zahradu Eden.¹⁵² Člověk však nerespektoval Boží zákaz, v touze po bohorovnosti požil zakázané ovoce a postavil se tak proti Bohu. Bůh dal člověku k dispozici vše, co bylo v zahradě, kterou měl obdělávat, jen jeden

¹⁴⁷ Některé nemoci jsou způsobeny například posedlostí démony.

¹⁴⁸ Srov. TRAPNELL D. H., BITNER-SCHWOB W., *Krankheit*, in: *Das Grosse Bibellexikon*, sv. II., Wuppertal: R. Brockhaus, 1988, s. 834.

¹⁴⁹ „I řekl Bůh: ‚Učiňme člověka, aby byl naším obrazem podle naší podoby. Ať lidé panují nad mořskými rybami a nad nebeským ptactvem, nad zvířaty a nad celou zemí i nad každým plazem plazícím se po zemi.‘ Bůh stvořil člověka, aby byl jeho obrazem, stvořil ho, aby byl obrazem Božím, jako muže a ženu je stvořil“ (Gn 1,26-27). „I vytvořil Hospodin Bůh člověka, prach ze země, a vdechl mu v chřípí dech života. Tak se stal člověk živým tvorem. A Hospodin Bůh vysadil zahradu v Edenu na východě a postavil tam člověka, kterého vytvořil (Gn 2,7-8).

¹⁵⁰ Když člověk zhřešil, Bůh potvrdil rozsudek, který nad sebou člověk už dříve vynesl svým činem: „Ženě řekl: ‚Velice rozmnožím tvé trápení i bolesti těhotenství, syny budeš rodit v utrpení, budeš dychtit po svém muži, ale on nad tebou bude vládnout.‘ Adamovi řekl: ‚Uposlechl jsi hlasu své ženy a jedl jsi ze stromu, z něhož jsem ti zakázal jíst. Kvůli tobě necht' je země prokleta; po celý svůj život z ní budeš jíst v trápení. Vydá ti jenom trní a hloží a budeš jíst polní byliny. V potu své tváře budeš jíst chléb, dokud se nenavrátiš do země, z níž jsi byl vzat. Prach jsi a v prach se navrátiš“ (Gn 3,16-19).

¹⁵¹ Srov. Gn 2,7-16: „I vytvořil Hospodin Bůh člověka, prach ze země, a vdechl mu v chřípí dech života. Tak se stal člověk živým tvorem. A Hospodin Bůh vysadil zahradu v Edenu na východě a postavil tam člověka, kterého vytvořil. Hospodin Bůh dal vyrůst ze země všemu stromoví žádoucímu na pohled, s plody dobrými k jídlu, uprostřed zahrady pak stromu života a stromu poznání dobrého a zlého. Z Edenu vychází řeka, aby napájela zahradu. Odtud dál se rozděluje ve čtyři hlavní toky. Jméno prvního je Píšon; ten obtéká celou zemi Chavílu, v níž je zlato, a zlato té země je skvělé; je tam také vonná pryskyřice a kámen karneol. Jméno druhé řeky je Gichón; ta obtéká celou zemi Kúš. Jméno třetí řeky je Chidekel; ta teče východně od Asýrie. Čtvrtá řeka je Eufrat. Hospodin Bůh postavil člověka do zahrady v Edenu, aby ji obdělával a střežil. A Hospodin Bůh člověku přikázal: „Z každého stromu zahrady smíš jíst.

¹⁵² Gn 2,15: „Hospodin Bůh postavil člověka do zahrady v Edenu, aby ji obdělával a střežil.“

strom mu nesvěřil: „*A Hospodin Bůh člověku přikázal: ‚Z každého stromu zahrady smíš jíst. Ze stromu poznání dobrého a zlého však nejez. V den, kdy bys z něho pojedl, propadneš smrti‘*” (Gn 2,16-17). Had však ve snaze dostat člověka na svou stranu využije lsti a zaseje do lidského srdce nedůvěru k Bohu: „*Nejzchytralejší ze vší polní zvěře, kterou Hospodin Bůh učinil, byl had. Řekl ženě: ‚Jakže, Bůh vám zakázal jíst ze všech stromů v zahradě?‘ Žena hadovi odvětila: ‚Plody ze stromů v zahradě jíst smíme. Jen o plodech ze stromu, který je uprostřed zahrady, Bůh řekl: »Nejezte z něho, ani se ho nedotkněte, abyste nezemřeli«*“ (3,1-3). Když had zjistil, že má v ženě pozornou posluchačku, neklade už otázky a mluví výslovně proti Bohu: „*Bůh však ví, že v den, kdy z něho pojíte, otevřou se vám oči a budete jako Bůh znát dobré i zlé*“ (3,5). Pohled člověka na skutečnost je v tu chvíli jiný než dříve:¹⁵³ „*Žena viděla, že je to strom s plody dobrými k jídlu, lákavý pro oči, strom slibující vševědounost. Vzala tedy z jeho plodů a jedla, dala také svému muži, který byl s ní, a on též jedl*“ (3,6). V reakci na svůj čin se člověk uchýlil k útěku před Bohem a na jeho přímou otázku nepřiznal vlastní vinu: „*Tu uslyšeli hlas Hospodina Boha procházejícího se po zahradě za denního vánku. I ukryli se člověk a jeho žena před Hospodinem Bohem uprostřed stromů v zahradě. Hospodin Bůh zavolal na člověka: ‚Kde jsi?‘ On odpověděl: ‚Uslyšel jsem v zahradě tvůj hlas a bál jsem se. A protože jsem nahý, ukryl jsem se‘*” (3,8-10). Místo připodobnění Bohu došlo k odvrácení od něj. Ve snaze získat stejné poznání jako má Bůh, člověk pouze poznal svou slabost a místo nesmrtelnosti se ocitl v ohrožení života. Boží reakcí na lidský hřích pak byl trest.¹⁵⁴

Jak se však před obrazem rozhněvaného trestajícího Boha vyrovnat se skutečností, že je dobrý a z jeho ruky vzešlo dobré stvoření? Přestoupením Božího příkazu člověk porušil stanovený řád. Podlehл pokušení být jako Bůh podle slov hada: „*Bůh však ví, že (...), kdy z něho pojíte, (...) budete jako Bůh znát dobré i zlé*“ (Gn 3,5). Do vztahu mezi Bohem a člověkem proniká strach a nedůvěra: „*Uslyšel jsem v zahradě tvůj hlas a bál jsem se*“ (3,10). Člověk

¹⁵³ Srov. DUBOVSKÝ Peter (ed.): *Genezis*. Trnava: Dobrá kniha, 2008, s. 152.

¹⁵⁴ Člověk je nakonec vyhnán ze zahrady Edenu: „*I řekl Hospodin Bůh: ‚Teď je člověk jako jeden z nás, zná dobré i zlé. Nepřipustím, aby vztáhl ruku po stromu života, jedl a byl živ navěky.‘ Proto jej Hospodin Bůh vyhnal ze zahrady v Edenu, aby obdělával zemi, z níž byl vzat. Tak člověka zapudil. Východně od zahrady v Edenu usadil cheruby s míhajícími se plamenným mečem, aby střežili cestu ke stromu života (Gn 3,22-24).*”

je konfrontován se svou omezeností a smrtelností.¹⁵⁵ Vědomí viny působí strach a strach vzdaluje od Boha.¹⁵⁶ V tomto odloučení od Boha je člověk vystaven všem negativním vlivům, kromě utrpení také strachu. Do lidského života vstupuje boj o přežití, nenávisť, násilí. Snaha člověka stavět se na roveň Bohu a rozhodovat o životě a smrti je stále přítomná.

Nemoc ve vztahu k hříchu lze rozdělit do dvou skupin. Jednak jako následek hříchu, jednak jako trest za hřích.

2.1.4 Nemoc jako následek hříchu

První zmíněná skupina vychází z porušené přirozenosti, která je základem určitého negativního jednání. Toto jednání obvykle působí nějakou újmu dalšímu člověku.

Lidská touha po bohorovnosti neskončila porušením Božího příkazu a vyhnáním ze zahrady Edenu. Porušená přirozenost se projevuje také v lidské křehkosti a slabosti, pokud má člověk čelit zlu. Znamená to jak skutečnost, že se člověk nedokáže bránit zlu, které na něj působí, tak také pokušení sám konat zlo. Svědčí o tom již jednání bratrovraha Kaina, který se nenechá přesvědčit Hospodinem o nutnosti bránit se zlu: „*Nebudeš-li konat dobro, hřích se uvelebí ve dveřích a bude po tobě dychtit; ty však máš nad ním vládnout*“ (Gn 4,7). Jeden z jeho potomků Lamech se chlubí svou neadekvátní odplatou: „*Zabil jsem muže za své zranění, pacholíka za svou jizvu*“ (Gn 4,23). Za zranění způsobil smrt.¹⁵⁷ Tato skutečnost jednak ukazuje rozmáhající se násilí mezi Kainovým potomstvem, jednak odráží staroorientální právo krevní msty, které později usměrňuje mojžíšský Zákon.¹⁵⁸ Z hlediska utrpení příběh výstižně ilustruje situaci zraněného člověka. Bolest vyvolá reakci zraněného. Zde se jedná o konkrétní fyzické ublížení, které však není přesně specifikováno. Ve starozákonních textech se ale vyskytují také podobné

¹⁵⁵ Místo poznání a nesmrtelnosti se člověku otevřely oči a on viděl skutečnost tak, jak je: „Oběma se otevřely oči: poznali, že jsou nazí“ (Gn 3,7).

¹⁵⁶ Jak výmluvně ukazuje reakce člověka na přítomnost Boha v zahradě.

¹⁵⁷ Srov. Gn 4,23-24: „Tu řekl Lámech svým ženám: „Ádo a Silo, poslyšte můj hlas, ženy Lámechovy, naslouchejte mé řeči: Zabil jsem muže za své zranění, pacholíka za svou jizvu. Bude-li sedmeronásobně pomstěn Kain, tedy Lámech sedmdesátkrát a sedmkrát.“

¹⁵⁸ Ex 21,12-37.

spontánní reakce na rovině duševní (např. v knize Job). Násilí spojené s prvotním hříchem se stupňuje, až Bůh zakročí potopou.¹⁵⁹ Skutečnost, že s hříchem jde ruku v ruce násilí, ukazuje příběh Sodomy a Gomory, kde Hospodin nenalezl ani deset spravedlivých a na Abrahamovu přímlovu odtamtud odvedl jeho synovce Lota.¹⁶⁰

Výstižným příkladem trápení způsobeného hříchem a prudké reakce na ně je i pomsta Jákobových synů na obyvatelích Šekemu za zneuctění jejich sestry.¹⁶¹ Jákobova dcera Dina se vydala mezi lidi země, ve které zrovna s otcem pobývala. Vzbudila však žádostivost syna místního knížete. Zde jetaké vidět schopnost člověka vzít si, třeba násilím, po čem zrovna zatouží:¹⁶² „Uviděl ji Šekem, syn Chivejce Chamóra, knížete země, vzal ji a ležel s ní, a tak ji ponižil“ (Gn 34,2). Příběh dále popisuje, jak bratřím zpráva o Dině způsobila bolestnou ránu: „Bolestně to ty muže ranilo a velmi se rozlítili“ (34,7). V reakci na tuto skutečnost použijí lsti, aby šekemské muže oslabili. Když šekemský kníže požádá Jákoba o jeho dceru pro svého syna, kladou si Jákobovi synové jako podmínku přijetí obřízky (34,14-15). Utrpení Jákobovců vedlo k rozhodnutí zbavit života ty, kteří je způsobili.¹⁶³ Provedený zákrok totiž těmto lidem způsobil takové komplikace, že nebyli schopni ubránit se útoku: „Ale třetího dne, když byli v bolestech, vtrhli bezpečně do města s mečem v ruce dva Jákobovi synové, Simeón a Levi, bratři Diny, a všechny mužského pohlaví povraždili (34,25). Obyvatele Šekemu tedy obřízka neochránila, protože byla vlastně zneužitím symbolu víry.¹⁶⁴ Skutečnost, že Jákobův rod nebyl potom vyhlazen ostatními obyvateli země, lze vysvětlit jako projev Božího milosrdenství.

¹⁵⁹ Srov. Gn 6,1-8: „Když se lidé počali na zemi množit a rodily se jim dcery, viděli synové božští, jak půvabné jsou dcery lidské, a brali si za ženy všechny, jichž se jim zachtělo. Hospodin však řekl: ‚Můj duch se nebude člověkem věčně zaneprazdňovat. Vždyť je jen tělo. Ať je jeho dnů sto dvacet let.‘ Za oněch dnů, kdy synové božští vcházeli k dcerám lidským a ty jim rodily, vznikaly na zemi zrůdy, ba ještě i potom. To jsou ti bohatýři dávnověku, mužové pověstní. I viděl Hospodin, jak se na zemi rozmnožila zlovůle člověka a že každý výtvar jeho myslí i srdce je v každé chvíli jen zlý. Litoval, že na zemi učinil člověka, a trápil se ve svém srdci. Řekl: ‚Člověka, kterého jsem stvořil, smetu z povrchu země, člověka i zvířata, plazy i nebeské ptactvo, neboť lituji, že jsem je učinil.‘ Ale Noe našel u Hospodina milost.“

¹⁶⁰ Srov. Gn 18,16-19,22.

¹⁶¹ Gn 34,7-31.

¹⁶² Srov. Gn 3,6, kde had docílil toho, že člověk, v tomto případě konkrétně žena, zatouží po zakázaném ovoci a případné výčitky svědomí přizpůsobí hlavnímu záměru, totiž získání moudrosti. Tím se hodlá zmocnit toho, co je jedině Božím darem.

¹⁶³ Zde je opět vidět působení prvotního hříchu na člověka, protože o životě a smrti rozhoduje jedině Bůh.

¹⁶⁴ Opět se zde ukazuje snaha člověka dosáhnout svého za každou cenu.

Příkladem jednání, jež způsobí smrt a nemoc druhého člověka, je hřích krále Davida, který podlehne žádostivosti. Toto jeho jednání je začátkem určitého sledu hříšných skutků.¹⁶⁵ Poté co David svedl Betsabé, manželku Chetity Uriáše, pokusil se zakrýt svůj čin tím, že si Uriáše nechal zavolat z bojiště: *„Ta žena však otěhotněla a poslala Davidovi zprávu: ‚Jsem těhotná.‘ David vzkázal Joabovi: ‚Pošli mi Chetejce Uriáše.‘ Joab tedy poslal Uriáše k Davidovi. (...) Pak řekl David Uriášovi: ‚Zajdi do svého domu a umyj si nohy‘“* (2 Sam 11,5-8). Uriáš ale nesplnil jeho očekávání a do svého domu nezašel. Poctivě dodržoval pravidlo svatosti boje, proto nestrávil noc u své manželky: *„Uriáš však ulehl se všemi služebníky svého pána u vchodu do královského domu a do svého domu nezašel“* (2 Sam 11,9). Davidův plán tedy ztroskotal, proto se rozhodl Uriáše odstranit: *„Ráno David napsal Joabovi dopis a poslal jej po Uriášovi. V tom dopise psal: ‚Postavte Uriáše do nejtěžšího boje a pak od něho ustupte, ať je zabit a zemře.‘ Joab tedy obhlédl město a určil Uriášovi místo, o kterém věděl, že tam jsou vybraní válečníci. Vtom vytrhli mužové města a bojovali s Joabem. Z lidu padlo několik Davidových služebníků, též Chetejec Uriáš našel smrt“* (2 Sam 11,14-17). Paradoxní je, že rozsudek smrti si nesl Uriáš sám. David se sice zbavil nepohodlného člověka, svůj čin však nedokázal ani nemohl zakrýt před Hospodinem, který za ním velmi brzy poslal proroka se svým slovem: *„Ale v očích Hospodinových bylo zlé, co David spáchal (11,27). Hospodin poslal k Davidovi Nátana. (...) Proč jsi pohrdl Hospodinovým slovem a dopustil ses toho, co je v jeho očích zlé? Chetejce Uriáše jsi zabil mečem a jeho ženu sis vzal za manželku, zavraždils ho mečem Amónovců. Nyní se už nikdy nevyhne meč tvému domu, protože jsi mnou pohrdl a vzal jsi Chetejci Uriášovi ženu, aby ti byla manželkou“* (12,1. 9-10). Když David uznal svou vinu, Hospodin změnil trest, jímž mu hrozil a zasáhl Davidova syna, který vzešel z nedovoleného vztahu, smrtelnou nemocí: *„Poněvadž jsi však touto věcí zavinil, aby nepřátelé Hospodina znevažovali, syn, který se ti narodí, musí zemřít. Nátan pak odešel do svého domu. I zasáhl Hospodin dítě, které Davidovi porodila Uriášova žena, takže těžce onemocnělo“* (12,14-15). David pak konal pokání a modlil se za syna, ale Hospodin ho v této věci nevyslyšel:

¹⁶⁵ Srov. 2 Sam 11,14-16. Je zde vidět, jak se hříšné jednání stupňuje. Srov. také Gn 4,5-7, kdy Hospodin nabádá Kaina ke konání dobra, protože jinak se u něj zabydlí hřích a ovládne ho.

„David kvůli chlapci hledal Boha a tvrdě se postil, pak šel domů a ležel přes noc na zemi. (...) Sedmého dne dítě zemřelo. Davidovi služebníci se mu báli oznámit, že dítě zemřelo. (...) Když David viděl, že si jeho služebníci šeptají, porozuměl, že dítě zemřelo. David se tedy svých služebníků zeptal: ‚Dítě zemřelo?‘ Odvětili: ‚Zemřelo.‘ A David vstal ze země, umyl se, pomazal se, převlékl si oděv, vešel do Hospodinova domu a klaněl se. Pak vstoupil do svého domu a požádal, aby mu předložili chléb, a jedl“ (12,16.18-20). Davidova zvláštní reakce po smrti dítěte je poslušným přijetím Hospodinova rozhodnutí.

Tento příběh ukazuje, jak daleko až může hřích jednoho člověka dosahovat. David nejdříve podlehl pokušení a zlo už ho pomalu začalo ovládat. Od rafinovaného pokusu o zamaskování činu přechází k násilnému jednání a zbavuje se nic netušícího člověka, který by ho už jen svou existencí usvědčil z hříchu. Hřích otce pak také doléhá na nevinné dítě, které podlehne nemoci. Ze strany Hospodina šlo o určitý „léčebný“ zákrok, protože David je utrpením a smrtí svého syna opravdu hluboce zasažen.

2.1.5 Nemoc jako trest

Starý zákon předkládá také příklady nemocí, které jsou výslovným trestem za hřích. Mezi egyptskými ranami figurují dvě, které lze nazvat nemocí. Jde o dobytčí mor a vředovitou chorobu, která bývá také považována za neštovice (Ex 9,1-12). Tyto nemoci, stejně jako všechny egyptské rány, které vrcholí usmrcením prvorozců, jsou trestem pro faraona, ale také zápasem Hospodina a egyptských božstev, kde samozřejmě vítězí Hospodin.

Mojžíšova sestra Mirjam je potrestána malomocenstvím (Nm 12,1-15). Je zajímavé sledovat příčinu tohoto postižení. Nejdříve se mluví o tom, že s Aronem znevažovali Mojžíše kvůli jeho ženě cizince. Postupně však začali zpochybňovat i jeho autoritu, kterou mu udělil sám Hospodin: *„Říkali: ‚Což Hospodin mluví jenom prostřednictvím Mojžíše? Což nemluví i naším prostřednictvím?‘ Hospodin to slyšel“ (12,2). O Mojžíšovi se zde říká, že byl nejpokornější z lidí (12,3) a před Aronem a Mirjam se ho zastane sám Hospodin. Potvrdí Mojžíšovu autoritu a Mirjam je za své jednání potrestána*

malomocenstvím. A opět je to Mojžíš, kdo se za ni přimlouvá: „*I volal Mojžíš k Hospodinu: ‚Bože, prosím uzdrav ji, prosím!‘*“ (12,13). Hospodin Mojžíše vyslyšel, ale Mirjam musela nést svůj trest po sedm dní, kdy byla vyloučena ze společenství svého lidu: „*Hospodin Mojžíšovi odvětil: ‚Kdyby jí otec naplil do tváře, nenesla by hanbu po sedm dní? Sedm dní bude vyloučena z tábora, potom se zase připojí‘*“ (12,14).

Pelištejci, kteří ukradli Izraelcům schránu jsou potrestáni nádorovým onemocněním (1 Sam 4,3-6,21). Přitom zde nejde pouze o ukořistění schrány. Nejdříve sami Izraelité chtěli schránu využít ke svému prospěchu: „*Když se lid sešel v táboře, řekli izraelští starší: ‚Proč nás Hospodin dnes před Pelištejci porazil? Vezměme si ze Šíla schránu Hospodinovy smlouvy, ať přijde mezi nás a zachrání nás ze spárů našich nepřátel‘*“ (1 Sam 4,3). Proto jim byla odňata: „*Pelištejci tedy bojovali a Izrael byl poražen; každý utíkal ke svému stanu. Byla to převeliká rána. Z Izraele padlo třicet tisíc pěších. I Boží schrána byla vzata a oba synové Élího, Chofní a Pinchas, zahynuli‘*“ (4,10-11). Když se zprávu o porážce Izraelců dověděl kněz Eli, spadl zem a způsobil si smrtelné zranění, kterému podlehl. Podobně na tom byla i jeho snacha, maželka Pinchasova, u níž došlo v důsledku této zprávy k předčasnému porodu, který jí způsobil smrt: „*Jakmile se zmínil o Boží schráně, spadl Elí nazad ze stolce k pilíři brány, zlomil si vaz a zemřel; byl tomuž starý a těžký. Soudil Izraele čtyřicet let. Sotva jeho snacha, manželka Pinchasova, která byla těhotná a blízka porodu, uslyšela zprávu, že Boží schrána byla vzata a že umřel její tchán i muž, sklonila se a porodila, protože ji přepadly křeče. Ve chvíli, kdy umírala, řekly jí ženy stojící u ní: ‚Neboj se, porodila jsi syna.‘ Ona však neodpověděla, byla bez zájmu. Hocha nazvala Í-kábód (to je Je-po-slávě) a řekla: ‚Sláva se odstěhovala z Izraele.‘ To kvůli Boží schráně, že byla vzata, a kvůli svému tchánu a muži. Řekla: ‚Sláva se odstěhovala z Izraele, vždyť Boží schrána je vzata‘*“ (4,18-22).

Uchvatitelé (Pelištejci) si svým činem chtěli podmanit Boha Izraelců, který jim ovšem ukázal svou svrchovanost: „*Hospodinova ruka těžce dolehla na Ašdódany a způsobila mezi nimi spoušť. Ranila je nádory, Ašdód i jeho území‘*“ (5,6). Proto Hospodinovu archu vrátili zpět.

Když král David nechal sečíst lid, dostal pak od Hospodina na vybranou, jakému trestu se chce podrobit (2 Sam 24,2-25). Nejdříve dá Joabovi rozkaz a nedbá na jeho námitky: „*Joab králi namítl: ‚Nechť Hospodin, tvůj Bůh, zvětší lid jak chce, třeba stokrát. Kéž na vlastní oči to král, můj pán, vidí. Ale proč král, můj pán, o to tak stojí?‘* (24,3) Pak však pocítí výčitky svědomí: „*Ale potom měl David výčitky svědomí, že dal lid sečíst. David volal k Hospodinu: ‚Velmi jsem zhřešil, že jsem to učinil. Nyní, Hospodine, sejmí prosím ze svého služebníka vinu; počínal jsem si jako velký pomatenec‘*“ (24,10). Na Hospodinovu výzvu, kterou mu tlumočí prorok Gad, si vybírá tři dny moru v zemi, při němž zemře velké množství lidu (24,15). Davidův čin se vysvětluje jako projev nedůvěry vůči Bohu. Bůh je první příčina všeho, proto se v Izraeli považovalo sčítání lidu za bezbožnost. Pouze Bůh má přehled o tom, kdo má žít a kdo zemřít.¹⁶⁶ Sám Hospodin však lituje smrti lidí a zhoubu zastaví (24,16) a dokonce i David projeví lítost nad tolika pobitými a prosí Hospodina, aby již trest ukončil.

Elizeův služebník Gechazí je potrestán za podvod a lež malomocenstvím (2 Král 5,20-27). Tato epizoda patří do širšího rámce vyprávění o uzdravení aramejského vojevůdce Naamana, který trpí malomocenstvím a dozví se, že v Izraeli je prorok, který by ho mohl uzdravit.¹⁶⁷ Zcela pochopitelně zamíří k místnímu králi, který si s ním neví rady, ale nečekaně přijde pomoc od proroka Elizea. Nechá Naamana přijít k sobě. Naaman je nakonec zbaven své nemoci a nabízí prorokovi bohaté dary. Ten je však odmítne: „*Vrátil se k muži Božímu s celým svým průvodem. Přišel a postavil se před něho a řekl: ‚Hle, poznal jsem, že není Boha na celé zemi, jenom v Izraeli. A nyní přijmi prosím od svého služebníka projev vděčnosti.‘* Elíša odpověděl: „*Jakože živ je Hospodin, v jehož službách stojím, nevezmu nic.‘* *Třebaže ho nutil, aby si něco vzal, on odmítl*“ (5,15-16). Tyto nabízené dary však zaujaly Elizeova služebníka Gechazího, který se tajně vydal zaodjíždějícím Naamanem a jménem proroka si od něj vyžádal část z toho, co Naaman přivezl s sebou: „*Můj pán mě posílá se vzkazem: ‚Hle, právě ke mně přišli z Efrajmského pohoří dva mládenci z prorockých žáků. Dej jim talent stříbra*

¹⁶⁶ Srov. JB 2 Sam 24,2, pozn. b).

¹⁶⁷ Srov. 2 Král 5,1-6.

a dvojce sváteční šaty“ (5,22). Elizeovi Gechazího jednání neuniklo a byl za svůj čin potrestán Naamanovým malomocenstvím (5,27).

Bolestivá střevní choroba krále Jórama, která mu způsobila smrt, jetrestem za jeho bezbožný život (2 Kron 21,14-19).¹⁶⁸

Vedle popisu utrpení nebo nemoci jako trestu, který následuje přímo po hříšném jednání, stojí ještě jiná vyjádření týkající se tohoto problému. Často se jedná o hledání příčiny už prožívaného utrpení. Jobův přítel Elihú se snaží vysvětlit, že žádný člověk není bez viny, a proto je každé utrpení trestem za hřích,¹⁶⁹ čemuž se spravedlivý Job energicky brání. Ve 2 Mak je smrt Antiocha Epifana v krutých bolestech líčena jako trest za hřích, který spáchal na vyvoleném lidu.¹⁷⁰

2.1.6 Démoni a síly zla

Podle starověkých textů je celý svět v Boží ruce. Jemu se připisuje všechno, co se děje zde na zemi. Avšak příčina lidského strádání a nemoci je přisuzována zlým duchům, působení nějakého anděla nebo démona. Toto pojetí umožňuje nalézt odpověď na otázku po původu zla bez jakéhokoli obviňování dobrého a milosrdného Boha. Zároveň zde nejde o dualistický systém, který pracuje s principy dobra a zla. Je zachován monoteistický přístup, kdy andělé a démoni jsou stvoření, která podléhají všemohoucímu Bohu a slouží jeho záměru.¹⁷¹

¹⁶⁸ Je zajímavé, že ve 2. Knize Královské se sice mluví o hříšném životě tohoto krále, o trestu v podobě nemoci však nikoli.

¹⁶⁹ Job 33,19: „Bolestmi je kárán na svém loži, stálým svárem v kostech.“

¹⁷⁰ Srov. 2 Mak 9,5-11: „Vševidoucí Hospodin, Bůh Izraele, postihl jej nevyлéčitelnou a neviditelnou ranou. Sotva totiž vyslovil svou hrozbu, zachvátily ho nesnesitelné bolesti útrov a nápor svíjivé vnitřní křeče. Spravedlivá odplata stihla toho, který sám trýznil nitro druhých mnohými a neslychanými bolestmi. *Králova* bojechtivost to však nijak nezmenšilo; byl zpupnosti tak plný, že v hněvu sesílal oheň na židy a pobízel k ostřejší jízdě. A tak se stalo, že vypadl z uhánějícího vozu a těžkým pádem se mu vykloubily všechny údy těla. Ten, který si právě v nadlidské zpupnosti představoval, že může rozkazovat mořským vlnám a vážit vysoké hory, byl sražen k zemi a musel být nesen na nosítkách. Všem tak na sobě ukázal zjevnou moc Boží. Z těla toho bezbožníka nakonec vylézali červi a jeho tělo se v krutých bolestech zažíva rozpadalo. Hnilobný puch z něho nesnesitelně obtěžoval celý tábor, takže toho, který si ještě před časem myslel, že se dotýká nebeských hvězd, nikdo nemohl snést pro nesnesitelný zápach. *Hluboce* tím zdrcen začal polevovat ve své velké zpupnosti. Svírán bolestmi, které se každým okamžikem zvětšovaly, došel k poznání, že je trestán od Boha.

¹⁷¹ Srov. VANHOOMISSEN G.: op. cit. s. 29.

Tyto síly jsou popsány za pomoci obrazů používaných v okolních kulturách. Příkladem může být „Zhoubce“ který je poslán zabít egyptské prvorozence (Ex 12,23), „poslové zkázy“, kteří jsou posláni bít Egypt (Žl 78,49) nebo „anděl Hospodinův“, který přivedl mor na Davidovo království (2 Sam 24,15-17) a zničil asyrské ležení (2 Král 19,35). Na Saula působil „zlý duch od Hospodina“ (1 Sam 16,14). V knize Tobiáš se setkáme s démony, kteří působí na lidské zdraví a život (Tob 6,8). Původcem nemoci může být i satan, jak ukazuje kniha Job (2,7).

2.2 Nemoc a kult

Jiný aspekt, který je třeba uvést, souvisí s kultem. V celém životě Izraele je stále přítomné napětí mezi čistotou a nečistotou, způsobilostí k bohoslužbě a nezpůsobilostí k ní. Protože utrpení bylo chápáno jako trest za hříchy, byla těžká nemoc v rozporu s pojetím sakrálních hodnot.

Knihy Leviticus obsahuje podrobné předpisy týkající se způsobilosti ke kultu. Kapitoly 12. -15. se věnují čistotě u lidí. Kultická nečistota žen se také týká porodu, a jak již bylo uvedeno, obvyklé fyziologické záležitosti tohoto typu byly v Izraeli řazeny také mezi nemoci. Při narození chlapce byla rodička nečistá po sedm dní: *„Když žena otěhotní a porodí chlapce, bude nečistá po sedm dní; bude nečistá jako v době svého obvyklého krvácení“* (Lv 12,2). Při narození dcery trvala nečistota dva týdny: *„Jestliže porodí děvče, bude nečistá dva týdny jako při svém krvácení“* (12,5). Kromě toho se pak rodička měla očišťovat od krve, v případě syna měsíc, v případě dcery dva měsíce. Po uplynutí stanovené doby za ni vykonal kněz smírčí obřady a byla očištěna (12,8).

Pojem malomocenství, který je zde uveden, zahrnuje celou řadu onemocnění, převážně kožních. Kněz je tím, kdo má posoudit závažnost nemoci a podle toho učinit potřebné kroky: *„Když se někomu objeví na kůži otok nebo vyrážka či bělavá skvrna a na jeho kůži bude příznak malomocenství, bude přiveden ke knězi Áronovi nebo k některému z jeho synů, kněží. Kněz mu prohlédne postižené místo na kůži. Když chloupky na postiženém místě zbělely a ono je napohled hlubší než okolní kůže,*

je postižen malomocenstvím. Kněz ho prohlédne a prohlásí jej za nečistého” (Lv 13,2-3). Nejedná se pouze o hygienická opatření, v souvislosti s kultem se tu opět ukazuje vztah hřích - trest. Nemoc je trestem za hřích a ten, kdo se provinil, nemá účast na bohoslužbě. Hřích způsobuje duchovní smrt. Člověk napadený zhoubným malomocenstvím je považován za mrtvého za živa. To ukazuje jeho zevnějšek, stejný jako při smutečních obřadech za zemřelého - roztržené šaty, neupravené vlasy, nářek: *„Malomocný, který je postižen, bude mít šaty roztržené, vlasy na hlavě neupravené, vousy zahalené a bude volat: ‚Nečistý, nečistý!‘ Po všechny dny, co bude postižen, zůstane nečistý. Je nečistý. Bude bydlet v odloučení, jeho obydlí bude mimo tábor*” (13,45-46). Při očišťování domů od „malomocenství” je výslovná zmínka osouvislosti s hříchem. Je-li dům prohlášen za čistý, vykoná kněz smírčí obřad na očištění od hříchu.¹⁷²

Ve 21. kapitole se uvádí nezpůsobilost k vykonávání kněžského úřadu.¹⁷³ Nikdo postižený nějakou chorobou nesmí předstoupit před Hospodina jako kněz: *„Nikdo slepý nebo kulhavý nebo se znetvořenou tváří nebo sněkterým údem příliš dlouhým, nebo kdo by měl zlomenou nohu nebo zlomenou ruku, nebo hrbatý nebo zakrnělý nebo se skvrnou na oku nebo postižený svrabem nebo lišejem nebo s rozdrcenými varlaty“* (Lv 21,18-20). Avšak tento předpis, který na první pohled působí poněkud nemilosrdně, je doplněn dalším ustanovením. Ti z kněžského rodu, kteří jsou nezpůsobilí k přinášení oběti pro nějaký tělesný nedostatek, nejsou zcela vyloučeni ze společenství s ostatními kněžími. Mají svůj podíl ze svatých darů.¹⁷⁴ Zde je také třeba vzít v úvahu dědičnost kněžského úřadu. Za takovýchto okolností je pochopitelné, že se v rodové linii mohou vyskytnout lidé s různým postižením.

Podobné předpisy platí i o obětních zvířatech.¹⁷⁵ Žádné neduživé zvíře nesmí být předloženo Hospodinu jako oběť. V prorockých knihách se často

¹⁷² Lv 14,48-49: „Jestliže kněz přijde a uvidí, že se rána na domě potě, co dům vymazali, nerozšiřuje, prohlásí dům za čistý, protože rána byla zhojena. Vezme dva ptáky, cedrové dřevo, karmínové barvivo a yzop, aby dům očistil od hříchu.“

¹⁷³ Lv 21,17: „Mluv k Áronovi: Když se v pokoleních tvého potomstva vyskytne muž, který by měl nějakou vadu, nepřiblíží se, aby přinášel chléb svého Boha.“

¹⁷⁴ Srov. Lv 21,22: „Chléb svého Boha z velesvatých i svatých darů smí jíst.“

¹⁷⁵ Srov. Lv 22,19-25: „Nepřinesete nic, co by mělo vadu, neboť byste tím nedošli zalíbení. Když někdo připraví hod oběti pokojné pro Hospodina ze skotu nebo z bravu, aby splnil slib, nebo jako dobrovolný dar, pak jen oběť bez vady dojde zalíbení; nesmí na ní být žádná vada. Nic slepého nebo polámaného

vyskytuje Boží výčitka, že lid nedbá na Boží příkazy a přináší zvířata nezpůsobilá k oběti,¹⁷⁶ stejně jako stížnost na nedodržování kultické čistoty.¹⁷⁷ Kněží se také nesměli dotýkat mrtvých: „*Hospodin řekl Mojžíšovi: "Mluv ke kněžím, Áronovcům, a řekni jim: Žádný kněz se neposkvrní při někom mrtvém ze svého lidu s výjimkou svého nejbližšího příbuzného: matky, otce, syna, dcery, bratra a svobodné sestry; byla mu blízká, protože se neprovdala; při ní se smí poskvrnit. Neposkvrní se ve svém lidu ani jako manžel, aby nebyl znesvěcen*“ (Lv 21,1-4). Uctívání mrtvých nepatřilo k Hospodinovu kultu.

V novozákonních textech se v této souvislosti snadno připomene příběh milosrdného Samaritána (Lk 10,30-37). Kolem zraněného člověka, kterého se Samaritán ujal, nejdříve prošel kněz a levita. Ti se mu vyhnuli. V jejich jednání se dá vidět snaha přísně dodržovat Zákon, protože nebylo jisté, je-li onen přepadený ještě naživu. Samaritán si mohl dovolit být milosrdný.¹⁷⁸

2.3 Nemoc a společenství Božího lidu

Kromě striktně náboženské oblasti, tedy takové, která souvisí přímo s kultem, je třeba probrat také oblast profánní, ačkoli v případě Božího lidu je celý život kladen do vztahu k Bohu. Existují různé typy nemocí nebo zranění, ke kterým se také různě přistupovalo.

Biblické texty popisují rozličná zranění, která se pouze konstatují a považují za součást života. Například zlomenina je velmi často užívána v obrazném smyslu a znamená různé typy ochromení nebo zbavení síly čipolitické moci. „*Posílím paže krále babylónského a do ruky mu vložím svůj*

či zmrzačeného nebo vředovitého, svrabovitého či lišejovitého nepřinesete Hospodinu a nevložíte z toho naoltář ohnivou oběť pro Hospodina. Býka nebo jehně s příliš dlouhými nebo zakrslými údy můžeš dát jako dobrovolný dar, ale při slibu nenajdou zalíbení. *Zvíře* s varlaty rozmáčknutými, roztlučenými, odříznutými nebo pořezanými nepřinesete Hospodinu. *To* ve své zemi dělat nebudete. Ani od cizince nepřinesete pokrm svému Bohu z takových *zvířat*, neboť jsou porušená, mají vadu; ta vám nezískají zalíbení.“

¹⁷⁶ Srov. Mal 1,8: „Když přivádíte k oběti slepé zvíře, to není nic zlého? Když přivádíte kulhavé a nemocné, to není nic zlého? Jen to dones svému místodržiteli, získáš-li tak jeho přízeň a přijme-li tě, praví Hospodin zástupů.“

¹⁷⁷ Srov. Ez 22,10.

¹⁷⁸ Lk 10,30-36: „Jeden člověk šel z Jeruzaléma do Jericha a padl do rukou lupičů; ti jej obrali, zbili a nechali tam ležet polomrtvého. Náhodou šel tou cestou kněz, ale když ho uviděl, vyhnul se mu. A stejně se mu vyhnul i levita, když přišel k tomu místu a uviděl ho. Ale když jeden Samařan na své cestě přišel k tomu místu a uviděl ho, byl hnut soucitem; přistoupil k němu, ošetřil jeho rány olejem a vínem, obvázal mu je, posadil jej na svého mezka, zavezl do hostince a tam se o něj staral. Druhého dne dal hostinskému dva denáry a řekl: „Postarej se o něj, a bude-li tě to stát víc, já ti to zaplatím, až se budu vracet.““

meč, ale paže faraóna zlomím“ (Ez 30,24). Zcela jistě se zde nejedná o zlomení paže ve vlastním smyslu slova, protože jde o omezení moci egyptského faraona. Na druhou stranu zase zlomený vaz kněze Eliho znamená smrtelné zranění, kterému podlehl (1 Sam 4,18). Stejně je tomu ve 21. kapitole knihy Leviticus, kde se mluví o zlomené ruce nebo noze, které znemožňují službu u oltáře (21,19). Zlomené může být také lidské srdce nebo duch (např. Job 17,1; Jer 23,9). Zlomenina tedy jistě byla velmi obvyklým zraněním, které se v Božím lidu vyskytovalo. Podobně je tomu i u některých nemocí nebo stavů slabosti, které Bible považuje za nemoc. Jsou to již zmíněné gynekologické záležitosti, ale také slabost způsobená pokročilým věkem. Když patriarcha Jakob umíral, bylo řečeno Josefovi, že jeho otec je nemocen (Gn 48,1). Některé neduhy však jsou zaznamenány v Zákoně apůsobí kultickou nečistotu a patří k nim také různé očišťovací obřady. Nadruhou stranu jsou nemocní, které Zákon nařizuje chránit, případně léčit. Velmi rozšířená byla v Izraeli také slepota, která je samozřejmě používána ve vlastním i přeneseném smyslu. Slepce je však třeba chránit: *„Bud' proklet, kdo svádí slepce z cesty“* (Dt 27,18). Hospodinův Služebník se má vyznačovat i tím, že bude uzdravovat nemocné: *„Já Hospodin jsem tě povolal ve spravedlnosti a uchopil tě za ruku; budu tě opatrovat, dám tě za smlouvu lidu a za světlo pronárodům, abys otvíral slepé oči, abys vyváděl vězně ze žaláře, z věznic ty, kdo sedí v temnotě“* (Iz 42,6-7).

Důležité je také, s čím konkrétní zranění nebo nemoc souvisí, na jaký čin navazuje. Podle toho se k němu také přistupovalo. Velmi výrazný je zde stále zákon odplaty. Zajímavým příkladem jsou Jobovi přátelé, kteří vlastně konají smuteční obřady: *„O všem tom zlém, co Jóba potkalo, se doslechli jeho tři přátelé a přišli každý ze svého místa: Elífaz Témanský, Bildad Šúchský a Sófar Naamatský. Dohodli se spolu, že mu půjdou projevit soustrast a potěšit ho. Rozhlíželi se po něm už zdaleka, ale nemohli ho poznat. Propukli v hlasitý pláč, roztrhli své řízy a rozhazovali nad hlavou k nebi prach. Seděli potom spolu s ním na zemi po sedm dní a nocí a slova k němu žádný nepromluvil, neboť viděli, že jeho bolest je nesmírná“* (Job 2,11-13). A ještě zajímavější je fakt, že Job není charakterizován jako příslušník Božího lidu, ale přesto zachovává všechny předpisy Zákona. Nejen při přinášení obětí

a zbožných úkonech, ale i ve své nemoci, kdy je vzhledem ke své kožní chorobě nucen být oddělen od ostatních lidí: „*Job vzal střep, aby se mohl škrábat, a posadil se do popela*“ (Job 2,8).

Nelze však opominout skutečnost, že Boží lid stanovené předpisy nedodržel zrovna svědomitě.

V novozákonních textech Ježíš respektuje dědictví otců, ale staví se proti přílišnému legalismu, který nevede k životu, ale k smrti. Rozlišuje, jaká příčina může stát za vznikem nějaké nemoci a neupíná se pouze na zažitý zákon odplaty. V případě uzdravení slepého do narození Ježíš říká: „*Nezhřešil ani on ani jeho rodiče; je slepý, aby se na něm zjevily skutky Boží*“ (Jan 9,3). Některých malomocných se dokonce dotýká: „*Tu k němu přistoupil malomocný, padl před ním na zem a řekl: ‚Pane, chceš-li, můžeš mě očistit.‘ On vztáhl ruku, dotkl se ho a řekl: ‚Chci, buď čist.‘ A hned byl očištěn od svého malomocenství*“ (Mt 8,2-3).

2.4 Bůh a nemoc

Další otázkou, která nutně vyplývá z uvedeného, je Boží přístup k nemoci. Podle biblického chápání věci je Bůh pánem nad nemocí i nad uzdravením. Přirozená nebo zázračná uzdravení se ve Starém zákoně v podstatě nerozlišují. Důležité je totiž, jestli se nemocný člověk ve své nemoci, nebo zotavující se člověk ve svém uzdravování setká s Bohem. Ve srovnání s božstvy okolních národů má Hospodin v Izraeli na zacházení s nemocí monopol.¹⁷⁹ On sám nemoci ani zranění nepodléhá, ale tato skutečnost neznamená, že by ignoroval lidskou slabost a nemoc. Nemoc totiž bývá nejen odloučením od Boha, ale také prostorem pro Boží působení a pro osobní setkání s Bohem. Nemocný se tak či onak s Bohem setká a nezáleží na tom, jestli se zde vyskytuje nějaký lidský prostředník.¹⁸⁰ Důležitá je otevřenost na dialog s Bohem, k níž dojde v souvislosti s nemocí.

Takový je případ Aramejce Naamana, který je uzdraven prorokem Elizeem a uznává Boha Izraele. Bůh nemocného provází a dovede

¹⁷⁹ Srov. WOLFF H.W.: *Anthropologie des Alten Testaments*, München: Ch. Kaiser, 1973, s. 217.

¹⁸⁰ Srov. Tamtéž.

ho k setkání. Naaman se nejdříve dověděl, že v Izraeli je prorok, který by ho mohl zbavit jeho nemoci. Odchází za ním pro uzdravení: „*Jednou vyrazily z Aramu hordy a zajaly v izraelské zemi malé děvčátko. To sloužilo Námanově ženě. Řeklo své paní: ‚Kdyby se můj pán dostal k proroku, který je v Samaří, ten by ho jistě malomocenství zbavil.‘ Naaman to šel oznámit svému pánu: ‚Tak a tak mluvilo to děvče z izraelské země.‘ Aramejský král řekl: ‚Vyprav se tam a já pošlu izraelskému králi dopis.‘ I šel*” (2 Král 5,2-5). Průběh uzdravování Naamanovi pomůže pochopit, že uzdravovatelem je Bůh Izraele a odchází nejen uzdraven, ale i s vírou v Hospodina: „*Potom Naaman řekl: ‚(...) Kéž je tvému služebníku dáno tolik prsti, kolik unese pár mezků, neboť tvůj služebník už nebude připravovat zápalné oběti ani obětní hody jiným bohům než Hospodinu. Toliko v této věci ať Hospodin tvému služebníku odpustí: Když můj pán vstupuje do domu Rimonova, aby se tam klaněl, a opírá se o mou ruku, i já se v Rimonově domě skláním. Když se tedy v Rimonově domě budu sklánět, ať Hospodin tvému služebníku tuto věc odpustí!‘“* (2 Král 5,17-18).

Podobně Job na konci svého dlouhého dialogu s Bohem říká: „*Uznávám, že všechno můžeš a že žádný záměr tobě není neproveditelný. Kdo smí nerozvážně zatemňovat úradek Boží? Ano, hlásal jsem, čemu jsem nerozuměl. Jsou to věci pro mě příliš divuplné, které neznám. Rač mě vyslyšet a nech mě mluvit; budu se tě ptát a poučíš mě. Jen z doslechu o tobě jsem slýchal, teď však jsem tě spatřil vlastním okem“* (Job 42,2-5).

Ale i tehdy, kdy nedojde k osobnímu poznání Boha, nelze proces nemoci a uzdravování oddělovat od Hospodinova působení. Vztah s Hospodinem v nemoci začíná tak, jak to doporučuje Sirachovec: „*Synu, svou nemoc nepodceňuj, ale pros Hospodina, a on tě uzdraví“* (Sir 38,9). A jak se také často objevuje v žalmech: „*Smiluj se nade mnou, Hospodine, chřadnu, Hospodine, uzdrav mě, mé kosti trnou děsem“* (Žl 6,3).¹⁸¹

Někdy je nemoc také zkouškou od Hospodina. Například v knize Numeri je popsána zkouška důvěry Izraelitů.¹⁸² Když se bouřili proti Hospodinu, poslal na ně ohnivě hady, kvůli kterým mnoho Izraelitů zahynulo.

¹⁸¹ Srov. Tamtéž, s. 218.

¹⁸² Srov. Nm 21,4-9.

Jakmile uznali svou vinu, požádali Mojžíše o přimluvu: „*Lid přišel k Mojžíšovi a přiznával: ‚Zhřešili jsme, když jsme mluvili proti Hospodinu a proti tobě. Modli se k Hospodinu, aby nás těch hadů zbavil.‘*“ (Nm 21,7). Mojžíš se tedy za lid modlil. Na Mojžíšovu přimluvu Hospodin nařídil vyrobit bronzového hada a vztyčit ho na kůlu. Ten z uštknutých, kdo se podíval na tohoto hada, byl uzdraven od smrtelného jedu: „*Hospodin Mojžíšovi řekl: ‚Udělej si hada Ohnivce a připevni ho na žerd'. Když se na něj kterýkoli uštknutý podívá, zůstane naživu.‘ Mojžíš tedy udělal bronzového hada a připevnil ho na žerd'. Jestliže někoho uštkl had a on pohlédl na hada bronzového, zůstal naživu*“ (21,8-9). Pokud tedy chtěli být Izraelité uzdraveni a zachráněni před smrtí, museli uvěřit slovům Hospodina a udělat tak banální a možná i nesrozumitelnou věc, jako je upření pohledu na zobrazení hada.

Bůh jako lékař se také vyskytuje v knize Exodus při uzdravování vody na poušti.¹⁸³ Ve 26. verši 15. kapitoly říká Hospodin zcela jasně: „*Neboť já jsem Hospodin, já tě uzdravuji.*“ Toto uzdravení však podmiňuje poslušností. Biblický autor dává najevo, že lidský život je celistvý jen ve spojení s Bohem a nemůže se mu dařit jinak než v dialogu s ním.¹⁸⁴ Hledání lékaře a spoléhání na jeho umění znamená odvrácení od Hospodina. Proto se například druhá Kniha kronik vyjadřuje tak negativně o králi Asovi, který se ve své nemoci neobrátil na Hospodina: „*V třicátém devátém roce svého kralování onemocněl Ása přetěžkou nemocí nohou. Ale ani ve své nemoci se nedotazoval Hospodina, nýbrž vyhledal jen lékaře*“ (2 Kron 16,12).

Zajímavým příkladem zkoušky je příběh Joba.¹⁸⁵ Diskuse se točí kolem otázky osobní viny, skryté nebo zjevné. Jobovi přátelé se snaží „obhájit“ Boha a vnucují přitom svou vlastní představu o něm. Job se naopak obrací na Hospodina a žádá po něm odpověď na své otázky. Jeho monolog postupuje od sebelítosti přes výčitky a úžas až ke skutečnému poznání Hospodina a osobnímu setkání s ním a následně i k chvále. Když Hospodin vyvádí Joba z jeho izolace tím, že mu ukazuje celé své dílo stvoření, Job žasne a není schopen slova: „*Co ti odpovím, když jsem tak bezvýznamný! Kladu si na ústa*

¹⁸³ Srov. Ex 15,23-25.

¹⁸⁴ Srov. WOLFF H.W.: op. cit., s. 219.

¹⁸⁵ Nutno poznamenat, že se nejedná o klasický případ zkoušky, protože zkoušený subjekt si ani není vědom, že jde o zkoušku, nezná její důvod, ani netuší, jak dlouho by měla trvat. Pro Joba jde zkrátka o velmi radikální předěl v životě, který vypadá jako trvalý.

ruku. Jednou jsem už promluvil a nevím co odpovědět, ba i podruhé, ale nemohu pokračovat“ (Job 10,4-5). Teprve potom může pochopit to, co mu Bůh říká o své spravedlnosti, kterou si Job předtím tak často bral do úst.

Protože nemoc souvisí s porušenou lidskou přirozeností, má svou logiku také spojení uzdravení a odpuštění hříchů. Jako je Bůh pánem nad životem a smrtí a odvrácení od něj, jakožto dárce života, vede k smrti, tak je také pánem nad nemocí a uzdravením, které bývá používáno jako metafora pro spásu.

3 Nemoc v lidském životě

Když člověk onemocní, je konfrontován s vlastní slabostí a zároveň i se svou smrtelností. Nemoc totiž není nebezpečím, které by na něj číhalo někde venku, ale ohrožuje ho uvnitř a ovlivňuje všechny oblasti jeho života. Proto je třeba ukázat, jak člověk na stav nemoci reaguje, ať již jako vlastní subjekt nebo jako přihlížející, a jaká je Boží reakce. S nemocí úzce souvisí uzdravení, ačkoli v některých případech může nemoc znamenat smrtelné ohrožení, které nakonec skutečně k smrti vede. Existují však i případy zázračného uzdravení nebo dokonce vzkříšení mrtvého.¹⁸⁶

3.1 Reakce na nemoc

Nemoc popisovaná v Bibli zasahuje všechny roviny lidského života.¹⁸⁷ Konfrontace s utrpením jakéhokoli druhu zcela pochopitelně vyvolává reakci, ať už na fyzické, psychické nebo sociální úrovni. Různé reakce lze charakterizovat podle toho, koho se týkají. V biblických textech se vyskytují tři základní subjekty, které na nemoc reagují. V první řadě jde o člověka, který je nemocí (nebo i zraněním, pokud do přehledu byla v první části práce zahrnuta i zranění) postižen, dále se týkají člověka nebo více lidí, kteří jsou trpícím nějakým způsobem nablízku (může jít i o náhodné setkání) a samozřejmě nelze opominout Boha a jeho přístup k nemocnému člověku.

Stav nemoci je obvykle situací, do níž se člověk dostává nedobrovolně, pouze na málo místech v Bibli se mluví o dobrovolném utrpení.¹⁸⁸ Spontánní reakcí proto často bývá útěk,¹⁸⁹ jak fyzický, tak i na rovině psychické. Nikdo se dobrovolně nežene do nebezpečí, proto je útěk před hrozícím nebezpečím, i v podobě jakéhokoli typu utrpení, zcela přirozenou reakcí.¹⁹⁰ Útěk však může mít i jiný rozměr, totiž útěk nemocného člověka před nepříjemnou realitou, neboli snaha nepřipouštět si vážnost situace. Tato reakce se může vztahovat jak na samotného nemocného člověka, tak i na jeho okolí. Základem této reakce je především strach. Strach ze smrti nebo také z nákazy.

¹⁸⁶ Ve SZ např. syn vdovy ze Sarepty v 1 Král 17,17-24 nebo syn Šunemanky ve 2 Král 4,19-37.

¹⁸⁷ Srov. VANHOOMISSEN G.: op. cit., s. 15.

¹⁸⁸ Srov. např. Iz 50,6; 53,4.7.

¹⁸⁹ GERSTENBERGER E., SCHRAGE W.: op. cit., s. 101-102.

¹⁹⁰ Tamtéž.

Nemoc bývá spojena s šokem, který se může projevit strnulostí nebo apatií, depresí či neschopností rozumové nebo emocionální reakce. Šok může být reakcí na zprávu o nemoci, ale také její příčinou.¹⁹¹ Nemoc dále může vyvolat hněv a vzdor,¹⁹² pocit bezmoci,¹⁹³ ale také snahu postavit se k problému čelem a vytrvat v dobrém.¹⁹⁴ Pozitivní reakcí na nemoc může být rovněž soucit, který se projevuje různými skutky milosrdenství, jako je podání léku nebo ošetření,¹⁹⁵ ale i návštěva nemocného,¹⁹⁶ modlitba, přímluva či zprostředkování Božího slova,¹⁹⁷ které vede k uzdravení. Nemoc podněcuje k hledání vlastní viny nebo aspoň dává zakoušet lidskou zranitelnost a smrtelnost.¹⁹⁸

3.1.1. Nemocný člověk

I v případě nemocného člověka biblický autor ukazuje svou výbornou pozorovací schopnost a umění výstižného obrazného vyjádření, které vykresluje konkrétní situaci velmi názorně. Člověk, jednatel postižený nemocí nebo zraněním či takovým druhem slabosti, kterou biblické texty považují za nemoc, je nucen zaujmout postoj ke svému stavu, v němž se (zpravidla nečekaně) ocitl. Přímá konfrontace s nemocí působí na prvním místě strach. Nejde o strach způsobený hrozbou vnějšího násilí, nýbrž o ohrožení zevnitř.¹⁹⁹ Strach před přímým ohrožením života vede k útěku. Útek však nemusí být pouze fyzickou záležitostí, ale může se odehrávat i na rovině psychologické. Job, který se vyrovnává se svou situací, se vrací do doby, kdy se mu vedlo dobře. Uspokojení však nedochází.²⁰⁰ Reakcí

¹⁹¹ Zde se nabízí jako příklad Nabal z Karmelu, který je konfrontován se zprávou o katastrofě, která ho mohla potkat. Z rozrušení ho ranní mrtvice. Srov. 1 Sam 25,37.

¹⁹² Popis emocí tohoto typu se nejčastěji objevuje v žalmech.

¹⁹³ Okamžik bezmoci prožívaly matky zemřelých synů. Výrazně je tato skutečnost vidět na Šunemance, která není schopná činit více, než držet své dítě v náručí.

¹⁹⁴ Kromě Joba lze zmínit opět vdovu ze Sarepty a Šunemanku, které se velmi energicky obrátily na proroky a dosáhly oživení svých dětí. Zároveň se však posílila i jejich víra.

¹⁹⁵ V Iz 38 přináší prorok Izaiáš lék králi Ezechiášovi, aby se mohl uzdravit, jak mu přislíbil Hospodin. Také Samaritán z Lukášova evangelia ošetřuje zraněného člověka a podává mu lék, který se v té době používal.

¹⁹⁶ Jobovi přátelé se rozhodli navštívit ho, aby ho potěšili a povzbudili. Judský král Achaziáš navštívil izraelského krále Jorama, který se zrovna zotavoval ze svých zranění (2 Kron 22,6).

¹⁹⁷ V případě krále Ezechiáše jde o kombinaci podání léku s Božím slovem, což mu obojí předá prorok Izaiáš.

¹⁹⁸ Nejvíce příkladů spojení nemoci s hříchem je v žalmech.

¹⁹⁹ Srov. COSTACURTA B.: *La vita minacciata*. Roma: Editrice Pontificio istituto biblico, 1997, s. 155.

²⁰⁰ Srov. Job 3

na nemoc mohou být i emoce jako hněv, vztek, ale i pocit bezmoci. Nemoc může člověka vést k modlitbě, uznání vlastní viny a k pokání.

Že nemoc může být příležitostí ke zpytování svědomí, ukazují například žalmy. Výsledkem hledání osobní viny je obvykle vědomí hříchu. Lék je potom jednoduchý. Přemáhej zlo a čiň dobro a vše bude v pořádku. Pro získání zdraví je v této perspektivě potřeba uznat svou vinu a získat Boží odpuštění. Žalmista nemluví pouze o Bohu, ale přímo se na něj obrací, přechází od vyprávění k dialogu. Když žalmista oslovuje Boha, začleňuje se sám do toho, co říká, protože se vyjadřuje v první osobě. Zároveň ale hovoří jménem všech věřících, takže se jeho *Já* stává *My*. Tím může každý člověk recitovat žalmy spolu s žalmistou a jeho modlitba se stává naší modlitbou.²⁰¹

Zármutek, který prožívá žalmista v Žl 88, je považován za způsobený Bohem. *„Odložils mě do nejhlubší jámy, do temnoty hlubin. Leží na mně tíha tvého rozhořčení, všemi svými příboji mě trýzniš. Znamé jsi mi vzdálil, zhnusils mě jim, jsem uvězněn, nemám východiska“* (Žl 88,7-9). Ve své situaci pak žalmista rozlišuje odsouzení, zkoušku nebo výstrahu. *„Nekárej mě, Hospodine, ve svém rozlícení, netrestej mě ve svém rozhořčení, neboť na mě dopadly tvé šípy, těžce na mě dopadla tvá ruka. Pro tvůj hrozný hněv už není na mém těle zdravé místo, pro můj hřích pokoje nemá jediná kost ve mně. Nad hlavu mi přerostly mé nepravosti, jako těžké břemeno mě tíží“* (Žl 38,2-5). Trpící člověk také objevuje svou vinu a uznává ji. *„Mlčel jsem a moje kosti chřadly, celé dny jsem pronářikal. Ve dne v noci na mně těžce ležela tvá ruka, vysýchal mně morek jako v letním žáru. Svůj hřích jsem před tebou přiznal, svoji nepravost jsem nezakrýval, řekl jsem: ‚Vyznám se Hospodinu ze své nevěrnosti.‘ A ty jsi ze mne sňal nepravost, hřích můj“* (Žl 32,3-5). Na základě poznání své viny pak žalmista prosí Boha o slitování. *„Smiluj se nade mnou, Hospodine, chřadnu, Hospodine, uzdrav mě, mé kosti trnou děsem. Má duše je tolik vyděšená, a ty, Hospodine, dokdy budeš váhat? Vrať se, Hospodine, braň mě, pro své milosrdenství mě zachraň!“* (Žl 6,3-5).

Žalm 88 obsahuje modlitbu nemocného člověka, který zakusil odmítnutí od Boha i od lidí. Je jako mrtvý, ale přesto se snaží vkládat naději do Boha,

²⁰¹ Srov. VAHOOMISSEN G.: op. cit., s. 49.

který je jeho spása. Uznává svou vinu a obrací se na Boha, který ho zkouší. Poznává, odkud pochází jeho soužení a obrací se na Boha, aby byl uzdraven. „*Známé jsi mi vzdálil, zhnusils mě jim, jsem uvězněn, nemám východiska. Oči mám zkalené utrpením, po celé dny jsem tě, Hospodine, volal, vztahoval jsem k tobě dlaně*“ (Žl 88,9-10). Ačkoli je nemocný člověk v Bibli soužen, nepřestává se obracet na Boha, takže ho bída a trápení paradoxně přibližuje k Bohu. Na první pohled jde o dost zvláštní situaci, protože žalmista žádá požehnání z ruky toho, kdo ho stíhá ranami. Ale jedině Bůh ho může vysvobodit, proto se, ode všech opuštěn, na něj obrací. „*Blaze tomu, kdo má pochopení pro nuzného, Hospodin ho ve zlý den zachrání. Hospodin ho bude ochraňovat, zachová mu život, bude mu na zemi blaze. Zvůli nepřátel ho nevydávej! Hospodin ho podepře na loži v jeho mdlobách. V nemoci mu změniš celé lůžko! Pravím: Hospodine, smiluj se nade mnou, uzdrav mě, neboť jsem proti tobě zhřešil*“ (Žl 41,2-5).

Tento postoj lze pochopit jedině poukázáním na skutečnost, že vzývat Hospodina neznamena modlit se k neznámému Bohu, nýbrž k Bohu smlouvy, k Bohu, jehož vztah z minulosti je zaručen i pro budoucnost. Vzývat Pána znamená odvolávat se na jeho milosrdnou lásku a věrnost, na jeho zaslíbení. V soužení si pak člověk připomíná tradici, v níž žil, která se mu stává oporou. Příslib odpuštění je začátkem uzdravení a v mnoha textech, i když se jedná o skutečnou nemoc, žalmista nežádá ani tak o uzdravení, jako o odpuštění hříchů, protože právě zde tkví příčina nemoci. Zvolání „*uzdrav mě*“ pak také znamená „*spas mě*“.

Příběh krále Ezechiáše²⁰² je také velmi výmluvným popisem lidského zápasu s nemocí. Jedná se o nemoc smrtelnou, jak se uvádí v prvním verši 38. kapitoly knihy proroka Izaiáše: „*V oněch dnech Ezechiáš smrtelně onemocněl.*“ Celá 38. kapitola se věnuje této epizodě. Těžiště kapitoly tvoří Ezechiášova modlitba (v. 10-20) zasazená do rámce, který popisuje okolnosti Ezechiášova onemocnění. Protože se jedná o smrtelnou nemoc, je král prorokem vyzván, aby sepsal panovnickou závěť: „*Přišel k němu prorok Izaiáš, syn Amosův, a řekl mu: ,Toto praví Hospodin: Udělej pořizení o svém*

---

²⁰² Iz 38.

domě, protože zemřeš, nebudeš žít“ (Iz 38,1). Nemoc se zdá být beznadějná a král je odsouzen k smrti. Proto se obrací na Hospodina a je uzdraven.

Jak vysvětluje B. Costacurta, nemoc před člověkem vyvstává jako tísnivá blízkost smrti, která se projevuje v tělesnosti, jež je nemocí zasažena. Vlastní tělo se pro člověka stává ohrožením. Nebezpečí sídlí přímo uvnitř. Člověk je zraněn ve své integritě a zakouší vlastní křehkost a neschopnost obstát v situaci, ve které se vlastně musí utkat sám se sebou. Aby přežil, musí přemoci nepřítele, který však sídlí přímo v něm. Vítězství nad ním znamená zabít kousek sebe. Člověk ví, nebo alespoň tuší, že z takového zápasu nemůže vyjít zcela bez úhony.²⁰³

Prožívání této zkušenosti je u Ezechiáše patrné na jeho zcela spontánní reakci, která následuje po Izaiášově zprávě. *„Ezechiáš se otočil tváří ke zdi a takto se k Hospodinu modlil: ‚Ach, Hospodine, rozpomeň se prosím, že jsem chodil před tebou opravdově a se srdcem nerozděleným a že jsem činil, co je dobré v tvých očích‘ A Ezechiáš se dal do velikého pláče“* (38,2-3). Obrácení se tváří ke stěně je v tomto případě obvykle vysvětlováno jako snaha být sám s Bohem.²⁰⁴ Gesto samo o sobě znamená přerušování kontaktu s okolím, uzavření se do samoty. V případě Ezechiáše může jít o snahu přerušit komunikaci s okolím, aby se mohl modlit. Je však také pravda, že se také jedná o charakteristickou psychologickou reakci člověka, který stojí tváří v tvář smrti a naznačuje se tím její nepřijatelnost.²⁰⁵ Hospodinu král připomíná své spravedlivé jednání a dovolává se Božího zaslíbení Davidovi, protože v té době ještě neměl syna a jeho smrtí by Davidův rod vymřel. Prorok Izaiáš je pak zprostředkovatelem Božího rozhodnutí zachovat Ezechiáše naživu: *„Tu se k Izaiášovi stalo slovo Hospodinovo: ‚Jdi a vyříd‘ Ezechiášovi: Toto praví Hospodin, Bůh Davida, tvého otce: Vyslyšel jsem tvou modlitbu, viděl jsem tvé slzy. Hle, přidám k tvým dnům patnáct let“* (38,4-5).

V textu Ezechiášovy modlitby se odráží zkušenost blízkosti smrti. Král se již cítil na dosah Šeolu, jehož brány už byly připraveny se za ním zavřít: *„Již jsem si říkal: ‚Uprostřed svých dnů se do bran podsvětí odeberu, je mi*

²⁰³ Srov. COSTACURTA B.: *La vita minacciata*, s. 157.

²⁰⁴ Srov. BIČ Miloš (ed.): *Výklady ke Starému zákonu IV*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998, s. 139.

²⁰⁵ Srov. tamtéž, s. 158.

odečten zbytek mých let“ (38,10). Zároveň si ale připomíná život, o který přišel:²⁰⁶ *„Říkal jsem si: ‚Nikdy už nespatřím Hospodina, Hospodina v zemi živých, člověka už nikdy nezahlédnu, přiřadím se k obyvatelům té říše zapomnění“* (38,11). Obraz pastýřského stanu poukazuje na pomíjivost lidského života: *„Moje obydlí je strženo a stěhuje se ode mne jak pastýřský stan“* (38,12). Obraz tkaniny pak tuto skutečnost zesiluje, Hospodin ukončí ještě toho dne králův život, tak jako se dokončuje tkaní: *„Svinul jsem svůj život jako tkadlec dílo. On sám odřízl mě od osnovy. Do dnešního večera jsi se mnou hotov“* (38,12). Verše 13-15 jsou nářkem, po bezesné noci nepřijde pokojný den: *„Stavěl jsem si před oči až do jitra, že mi jako lev rozdrtí všechny kosti. Do dnešního večera jsi se mnou hotov. Jako rorejs a jeřáb, tak sípám, kvílím jako holubice, zemdlely mé oči upírající se na výšinu. Panovníku, jsem v tísní, zasaď se o mne! Proč bych dále mluvil? Vždyť to, co mi řekl, učiní bezpochyby. Doputuji veškerá svá léta s hořkostí své duše“* (38,13-15). Následující verš je uzavřen prosbou o uzdravení a zachování života: *„Panovníku, kvůli tomuhle se žije? Žil můj duch pro tohle vše, co zažil? Uzdrav mě a zachovej mi život“* (38,16).

V 17. verši se žalozpěv pomalu začíná měnit ve chvalozpěv: *„Hle, ta hořkost přehořká mi byla ku pokoji. Ty sám vytrhl jsi z jámy zániku mou duši, za sebe jsi odhodil všechny mé hříchy“* (38,17), a král se nakonec zcela odevzdává do rukou Hospodina: *„Vždyť podsvětí nevzdává ti chválu, smrt tě nedovede chválit, ti, kdo sestoupili do jámy, už nevyhlízejí tvou věrnost. Živý, jenom živý, vzdá ti chválu jako já dnes, otec seznámí s tvou věrností své syny. Hospodine, buď mou spásou! Budeme hrát na strunné nástroje po všechny dny svého žití v Hospodinově domě“* (38,18-20). Vlastní uzdravení probíhá nenápadně, prorok Izaiáš použije obvyklý lék, který se v té době používal: *„Izajáš poručil: ‚Ať přinesou suché fíky, potřou mu vřed a zůstane naživu“* (38,21).

Kniha Job je velmi inspirativním biblickým spisem i v souvislosti s reakcemi na nemoc. Úzkostlivě spravedlivý Job se snaží dodržovat všechna Boží přikázání a je za to také náležitě odměněn blahobytem a společenským

---

²⁰⁶ Srov. tamtéž, s. 158.

postavením: „*Byl to muž bezúhonný a přímý, bál se Boha a vystříhal se zlého*“ (Job 1,1). Vše funguje podle zažitých pořádků, dokud se na scéně neobjeví satan a nezačne přesvědčovat Boha, že je nutné Jobovu spravedlnost vyzkoušet: „*Satan však Hospodinu odpověděl: ,Cožpak se Job bojí Boha bezdůvodně?‘*“ (1,9). Nejde mu samozřejmě o zjištění pravdy, ale o Jobovo odvrácení od Boha: „*Ale jen vztáhni ruku a zasáhni všechno, co má, hned ti bude do očí zlořečit*“ (1,11). Joba tedy stíhá jedna rána za druhou, ale nejhorší situace nastane, když je stížen vážnou nemocí. Na všechna trápení, která si na něj satan vymyslel, Job reagoval s pokorou a zbožností, ani jednou se neprohřešil vůči Bohu: „*Tu Job povstal, roztrhl svou řízu a oholil si hlavu. Potom padl k zemi, klaněl se a pravil: ,Z života své matky jsem vyšel nahý, nahý se tam vrátím. Hospodin dal, Hospodin vzal; jméno Hospodinovo buď požehnáno.‘ Při tom všem se Job nijak neprohřešil a neřekl proti Bohu nic nepatřičného*“ (1,20-22). Poslední rána v podobě nemoci ho však připravila téměř o všechny síly. Ačkoli je v první kapitole knihy uvedeno, že Job nepatřil k izraelskému národu a žil v dávných dobách, je zajímavé, s jakou přesností se řídil požadavky Zákona.

Zcela v souladu se Zákonem se po svém onemocnění odebere do izolace: „*Job vzal střep, aby se mohl škrábat, a posadil se do popela*“ (2,8). Je zcela vyčleněn ze společnosti, zůstává opuštěn mezi lidmi. Jobův stav je podle všeho beznadějný, čemuž by nasvědčovala i reakce přátel, kteří se vydali Joba utěšit a povzbudit. Nápadná je jeho ušlechtilá reakce na všechny rány, které ho stihly, ale z prvotní důvěry k Bohu, z jehož ruky jsme vyšli a od něhož všechno máme, se pomalu stává nejistota, kdy je Job jakoby přemožen svou bolestí a propuká v nářek a Bohu adresuje své výčitky. Ve svém trápení a hledání příčiny se však obrací přímo na Boha. I v dialogu s přáteli se obrací na Hospodina. I on ale zastává tehdy obvyklé pojetí spravedlnosti. Podle zákona odplaty by jako spravedlivý člověk měl být odměněn pokojným životem. Situace je však jiná, proto volá Boha k odpovědnosti. Zároveň je ale uvězněn ve svém trápení, které ho zcela přesahuje. Nahlížet je ve správné perspektivě pro něj tedy není možné. Pokud byl zmíněn jako reakce na nemoc útěk, pak Job představuje také člověka, který se snaží uniknout před tíživou realitou do vzpomínek na dřívější lepší

časy. Z izolace, v níž se ocitl, ho může vyvést jedině Bůh, který tak činí poměrně zvláštním způsobem. Pomůže totiž Jobovi nahlédnout jeho situaci ve správné perspektivě, v rozměrech, které skutečně má.²⁰⁷

V novozákonních textech se o nemocných a jejich uzdravování píše často. V evangeliích je Ježíš neustále obklopen nemocnými, kteří ho prosí o uzdravení. Nemocní za ním chodí nebo jsou přinášeni a Ježíš je tak na každém kroku konfrontován s lidským trápením. Na Ježíšovu přítomnost nemocní reagují různě, ale všichni se snaží přijít s ním do kontaktu, protože jsou přesvědčeni, že jim pomůže. Žena, která trpěla dlouhou dobu krvácením se k němu přiblížila zezadu, aby se dotkla jeho oděvu, protože věřila, že bude uzdravena: „*A hle, žena trpící už dvanáct let krvácením přišla zezadu a dotkla se jeho šatu. Říkala si totiž: ‚Dotknu-li se aspoň jeho šatu, budu zachráněna‘*“ (Mt 9,20-21). Co udělala nenápadně, se stalo zjevným. A podle své víry také získala, oč usilovala: „*Ježíš se obrátil a spatřiv ji, řekl: ‚Bud’ dobré mysli, dcero, tvá víra tě zachránila.‘ A od té hodiny byla ta žena zdráva*“ (9,22). Situaci výstižně popisuje Marek: „*Mnohé totiž uzdravil, proto se ti, kdo trpěli chorobami, tlačili k němu, aby se ho dotkli*“ (Mk 3,10). Jiní nemocní zase na Ježíše volají, když se dovědí, že má jít kolem nich: „*Když se Ježíš přiblížil k Jerichu, seděl u cesty jeden slepec a žebrel. Když uslyšel, že kolem prochází zástup lidí, ptal se, co se to děje. Řekli mu, že tudy jde Ježíš Nazaretský. Tu zvolal: ‚Ježíši, Synu Davidův, smiluj se nade mnou!‘ Ti, kteří šli vpředu, ho napomínali, aby mlčel. On však tím více křičel: ‚Synu Davidův, smiluj se nade mnou!‘ Ježíš se zastavil a přikázal, aby ho k němu přivedli*“ (Lk 18,35-40).

3.1.2 Okolí nemocného člověka

Je zcela pochopitelné, že nemoc působí nejen na člověka, kterého postihne, ale také na jeho okolí. I zde jsou reakce velmi různé. Jako první by bylo na místě uvést strach, který má rozmanité projevy. Strach může být z případné nákazy nebo z nemocného člověka samotného a samozřejmě se zde objevuje i strach ze smrti, na niž každá nemoc odkazuje. Zpráva o nemoci

²⁰⁷ Srov. COSTACURTA B.: *Giobbe: la sofferenza dell'inocente*. <http://www.gliscritti.it/approf/conferenze/costacurta040308.htm>, s. 7-8.

může vyvolat šok. Jobovi přátelé byli šokováni jeho proměnou a nezmohli se na slovo: „Rozhlíželi se po něm už zdaleka, ale nemohli ho poznat. Propukli v hlasitý pláč, roztrhli své řízy a rozhazovali nad hlavou k nebi prach. Seděli potom spolu s ním na zemi po sedm dní a nocí a slova k němu žádný nepromluvil, neboť viděli, že jeho bolest je nesmírná“ (Job 2,12-13). K reakcím na nemoc může patřit i domlouvání a za příklad lze vzít služebníky Aramejce Naamana, kteří ve svém domlouvání byli úspěšní: „Ale Naaman se rozlil a odešel. Řekl: ‚Hle, říkal jsem si: Zajisté ke mně vyjde, postaví se a bude vzývat jméno Hospodina, svého Boha, bude mávat rukou směrem k posvátnému místu, a tak mě zbaví malomocenství. Cožpak nejsou damašské řeky Abana a Parpar lepší než všechny vody izraelské? Cožpak jsem se nemohl omýt v nich, abych byl čist?‘ Obrátil se a rozhořčeně odcházel. Ale jeho služebníci přistoupili a domlouvali mu: ‚Otče, ten prorok ti řekl důležitou věc. Proč bys to neudělal? Přece ti řekl: Omyj se, a budeš čist.‘ On tedy sestoupil a ponořil se sedmkrát do Jordánu podle slova muže Božího. A jeho tělo bylo opět jako tělo malého chlapce. Byl čist“ (2 Král 5,11-14).

K domlouvání se uchýlila i Jobova žena. Její domlouvání však nebylo pozitivní, nabádala Joba k odvrácení od Boha: „Jeho žena mu však řekla: ‚Ještě se držíš své bezúhonnosti? Zlořeč Bohu a zemři.‘ Ale on jí odpověděl: ‚Mluvíš jako nějaká bláhová žena. To máme od Boha přijímat jenom dobro, kdežto věci zlé přijímat nebudeme?‘ Při tom všem se Jób svými rty neprohřešil“ (Job 2,9-10). Job se však nedal. Jinou reakcí může být bezmoc, jak ukazuje příběh o Šunemance. Kdykoli prorok Elizeus procházel městem Šunemem, zastavil se u jedné ženy, která mu vždy poskytla pohostinství. Za její službu se jí chtěl prorok odvděčit. Jednoho dne jí předpověděl, že bude mít syna a skutečně se jí pak ve stanovenou dobu narodil. Dítě však jednoho dne onemocnělo: „Když dítě vyrostlo, vyšlo jednoho dne k otci za ženci. Řeklo svému otci: ‚Má hlava, ach, má hlava!‘ On přikázal mládenci: ‚Dones je matce.‘ Ten je odnesl a odevzdal matce. Sedělo jí na kolenou až do poledne a zemřelo“ (2 Král 4,18-20). Matka se tedy zdá být bezmocná před nemocí dítěte, které má na klíně. Jakmile dítě zemřelo, sebrala všechny své síly a začala jednat. „Ona vyšla nahoru a uložila je na lůžko muže Božího, zavřela za ním a vyšla. (...) Osedlala oslici a řekla svému mládenci: ‚Poháněj ji

a běž, nezdržuj se kvůli mně v jízdě, leč bych ti řekla. ' I jela, až přišla k muži Božímu na horu Karmel" (2 Král 4,21.24-25). Proroka přiměla, aby s ní šel do jejího domu. Elizeus se nad dítětem modlil a ono oživilo: „Elizeus vešel do domu, a hle, mrtvý chlapec byl uložen na jeho lůžku. Vstoupil, zavřel dveře, aby byli sami, a modlil se k Hospodinu. Pak se zdvihl, položil se na dítě, vložil svá ústa na jeho ústa, své oči na jeho oči a své dlaně na jeho dlaně; byl nad ním skloněn, dokud se tělo dítěte nezahřálo. Potom se obrátil a prošel se domem sem a tam. Vrátil se a sklonil se nad chlapcem; ten sedmkrát kýchl a otevřel oči“ (2 Král 4,32-35).

Zpráva o Jobově nemoci zapůsobila na jeho přátele tak, že se rozhodli vážit dlouhou cestu a navštívit ho, aby ho potěšili a povzbudili: „*O všem tom zlém, co Jóba potkalo, se doslechli jeho tři přátelé a přišli každý ze svého místa: Elífaz Témanský, Bildad Šúchský a Sófar Naamatský. Dohodli se spolu, že mu půjdou projevit soustrast a potěšit ho*” (Job 2,11). To, co viděli, však překonalo všechna jejich očekávání. Joba nemohli ani poznat a jeho bolest a bezvýchodnost situace je natolik zasáhla, že zůstali němí úžasem: „*Propukli v hlasitý pláč, roztrhli své řízy a rozhazovali nad hlavou k nebi prach. Seděli potom spolu s ním na zemi po sedm dní a nocí a slova k němu žádný nepromluvil, neboť viděli, že jeho bolest je nesmírná*“ (2,12-13). Zároveň také jejich chování, které připomíná smuteční obřady za zemřelého, poukazuje na závažnost nemoci. Přátelé pak stojí před hrozbou, se kterou nemohou nic dělat. Ve snaze o potěšení a povzbuzení Jobovi spíše ubližují, protože ani nemohou do jeho trápení vstoupit. Jejich obhajování Boha je pak spíš obhajobou vlastní představy o něm. Návštěvu u nemocných také vykonávali králové nebo proroci, například Izaiáš přišel k nemocnému Ezechiášovi (Iz 38,1), judský král Achaziáš šel navštívit izraelského krále Jorama, protože byl nemocný (2 Král 8,29).

3.1.3 Boží reakce

Bůh, který není neznámým a vzdáleným Bohem, ale Bohem smlouvy, jenž působí ve vzájemném vztahu se svým lidem, reaguje také na lidské

utrpení. Svému lidu dává v Zákoně pravidla, jak zacházet s nemocnými.²⁰⁸ Vůči nemocným projevuje soucit, slyší jejich modlitby a nářky, ačkoli ne vždy je modlitba nemocného vyslyšena. Příkladem vyslyšené modlitby může být uzdravení krále Ezechiáše v Iz 38. Také modlitbu proroka Eliáše za syna vdovy ze Sarepty, který onemocněl a své nemoci podlehl, byla vyslyšena a mrtvé dítě ožilo: *„Po těchto událostech onemocněl syn té ženy, paní domu. V nemoci se mu přitížilo, ba již přestal dýchat. Tu řekla Eliášovi: ‚Co ti bylo do mých věcí, muži Boží? Přišel jsi ke mně, abys mi připomněl mou nepravost a mému synu přivodil smrt?‘ On jí řekl: ‚Dej mi svého syna!‘ Vzal jí ho z klína, vynesl jej do pokojíka na střeše, kde bydlel, a položil ho na své lože. Pak volal k Hospodinu: ‚Hospodine, můj Bože, cožpak i té vdově, u které jsem hostem, způsobil zlo a přivodíš jejímu synu smrt?‘ Třikrát se nad dítětem sklonil a volal k Hospodinu: ‚Hospodine, můj Bože, ať se prosím vrátí do tohoto dítěte život!‘ Hospodin Eliášův hlas vyslyšel, do dítěte se navrátil život a ožilo”* (1 Král 17,17-22). Nebo již zmíněný příběh o vzkříšení syna Šúnemanky na přímluvu proroka Elizea (2 Král 5,33-37).

S nevyslyšením modlitby se setkáme například ve druhé knize Samuelově, kdy Hospodin raní Davidova syna, kterého má s Uriášovou ženou, nemocí a modlitbu za jeho uzdravení nevyslyší. V tomto případě jde o trest za hříšné jednání krále Davida, jehož vykonání král nemůže zvrátit: *„David kvůli chlapci hledal Boha a tvrdě se postil, pak šel domů a ležel přes noc na zemi. Starší jeho domu k němu přistoupili, aby ho zvedli ze země, on však nechtěl, ba ani s nimi chléb nepojedl. Sedmého dne dítě zemřelo“* (2 Sam 12,16-18).

Bůh také posílá lidem uzdravovatele, a pokud vezmeme v úvahu pohled knihy Sirachovcovy na úlohu lékaře, je Bůh tím, kdo dává léčivou moc rostlinám a člověku schopnost léčit (Sir 38). Bůh je nemocnému člověku nablízku a v případě potřeby ho nabádá k obrácení a uznání viny, aby mohl být uzdraven. Přestože v některých případech vede nemoc k odvrácení od Boha, je v jiných případech příležitostí k setkání s Bohem a místem pro výrazné Boží působení. Osobní setkání s Bohem zakusí například ztrápený Job, který vyznává, že ačkoli vždy sloužil Bohu, teprve teď ho poznal: *„Jen z doslechu o tobě jsem slýchal, teď však jsem tě spatřil vlastním okem“*

---

²⁰⁸ Lv 12-15.

(Job 42,5). Aramejský vojevůdce Naaman byl nejen uzdraven, ale odešel i s vírou v Hospodina: „*Neboť tvůj služebník už nebude připravovat zápalné oběti ani obětní hody jiným bohům než Hospodinu*“ (2 Král 5,17).

Bůh je soucitný a jeho přístup k nemocným se ukazuje také na působení Ježíše mezi nemocnými. V evangeliích není dáno mnoho prostoru psychologické stránce Ježíšova jednání s nemocnými. Právě proto je zajímavé připomenout těch několik úryvků, kde je zmínka o jeho reakcích.²⁰⁹ Mezi nemocnými je Ježíš především člověkem plným soucitu, lidské utrpení se ho hluboce dotýká. Je mu líto zástupu, který nemá co jíst: „*Ježíš si zavolal své učedníky a řekl: ‚Je mi líto zástupu, neboť již tři dny jsou se mnou a nemají co jíst. Poslat je domů hladové nechci, aby nezemdleli na cestě’*“ (Mt 15,32).²¹⁰ Bylo mu líto vdovy z Naimu: „*Když ji Pán uviděl, bylo mu jí líto a řekl jí: ‚Neplač’*“ (Lk 7,13) a také zástupu, ke bylo mnoho nemocných: „*Když vystoupil, uviděl velký zástup a bylo mu jich líto. I uzdravoval jejich nemocné*“ (Mt 14,14).²¹¹ Iniciativa obvykle nevychází od Ježíše, což však neznamená, že by byl netečný k jakékoli výzvě, protože tváří v tvář bídě a trápení nelze být lhostejný. Když Ježíš vychází z Jericha a vidí slepého, kterého ostatní umlčují, aby je nerušil, zastaví se a chce se s tímto člověkem setkat. „*Přišli do Jericha. A když vycházel s učedníky a s velkým zástupem z Jericha, seděl u cesty syn Timaiův, Bartimaios, slepý žebrák. Když uslyšel, že je to Ježíš Nazaretský, dal se do křiku: ‚Ježíši, Synu Davidův, smiluj se nade mnou!’ Mnozí ho napomínali, aby mlčel. On však tím více křičel: ‚Synu Davidův, smiluj se nade mnou!’ Ježíš se zastavil a řekl: ‚Zavolejte ho!’*“ (Mk 10,46-49). V Janově evangeliu se o Ježíšových emocích mluví v souvislosti se smrtí Lazara: „*Když Ježíš viděl, jak pláče a jak pláčou i Židé, kteří přišli s ní, v Duchu se rozhorlil a vzrušen řekl: ‚Kam jste ho položili?’*“ (Jan 11, 33-34).

²⁰⁹ Srov. VANHOOMISSEN G.: op. cit., s. 60.

²¹⁰ Srov. také Mk 8,2: „Je mi líto zástupu, neboť již tři dny jsou se mnou a nemají co jíst.“

²¹¹ Srov. také Mt 9,36: „Když viděl zástupy, bylo mu jich líto, protože byli vysílení a skleslí jako ovce bez pastýře.“ Mk 6,34: „Když Ježíš vystoupil, uviděl velký zástup a bylo mu jich líto, protože byli jako ovce bez pastýře. I začal je učit mnohým věcem.“

Ježíšovu lítost obvykle následuje uzdravení nebo v případě jiného trápení jiný čin, který změní situaci trpícího člověka k lepšímu. I zde je soucit a následné uzdravení spojeno s vírou, ale ne vždy se o ní výslovně píše.

3.2 Nemoc a uzdravení

V různých textech v celém Starém zákoně je Bůh představován jako ten, kdo uzdravuje.²¹² Pokud nemoc na člověka sešle Bůh, je to také on, kdo ho nemoci zbaví. Tento princip je výslovně formulován v krátké poznámce redaktora knihy Exodus, kterou včlenil do začátku putování pouští. Izraelité byli svědky egyptských ran²¹³ a putují k Sinaji, aby zde uzavřeli smlouvu s Bohem.²¹⁴ První etapa vede od Rudého moře, které přešli, na místo zvané Mara.²¹⁵ Zde Mojžíš uzdravil vodu, protože byla hořká. Text pokračuje příslibem požehnání („nepostihnu tě žádnou nemocí“), ovšem pod podmínkou: „*jestliže opravdu budeš poslouchat Hospodina, svého Boha*“. Toto zaslíbení stojí na Boží prezentaci sebe samého: „*Já jsem Hospodin, já tě uzdravuji*“.

Bůh jasně ukazuje, že lidský život a všechny nesnáze, které se ho dotýkají, jsou pro něj jedním celkem. Vyvolený lid má vstoupit do zaslíbené země a jeho budoucnost se má odvíjet v dialogu s tím, který ho vyvedl z Egypta. Pokud bude Izrael zachovávat Boží zákon a plnit jeho přikázání, uchrání ho Bůh všech útrap, které na člověka doléhají, nejen nemocí, protože Bůh je „ten, který uzdravuje“.²¹⁶

Bůh je tedy hlavním uzdravovatelem a z tohoto pohledu zůstávají lidští zprostředkovatelé a léčivé prostředky na okraji zájmu. Lidé vyhledávali kněze nebo Boží muže, ale nikoli proto, aby se jim dostalo uzdravení. Jak je patrné z příkladů, které byly již několikrát uvedeny v různých souvislostech, lidský prostředník má v procesu uzdravování své nezastupitelné místo, ale vždy

²¹² Srov. např. Gn 20,17; Ex 15,26; Nm 12,13; Dt 32,39; 2 Král 20,5; Job 5,18; Žl 6,3; Iz 19,22; Jer 3,22.

²¹³ Ex 7-13.

²¹⁴ Ex 19-24.

²¹⁵ Ex 15,22-26: „Mojžíš vedl Izraele od Rákosového moře dál. Vyšli na poušť Šúr a táhli pouští po tři dny, aniž narazili na vodu. Došli až do Mary, ale nemohli vodu z Mary pít, protože byla hořká. Pojmenovali ji proto Mara (to je Hořká). Tu lid proti Mojžíšovi reptal: ‚Co budeme pít?‘ Mojžíš úpěl k Hospodinu a Hospodin mu ukázal dřevo. Když je hodil do vody, voda zesládla. Tam dal Hospodin lidu nařízení a právní ustanovení a podrobil jej tam zkoušce. Řekl: ‚Jestliže opravdu budeš poslouchat Hospodina, svého Boha, dělat, co je v jeho očích správné, naslouchat jeho přikázáním a dbát na všechna jeho nařízení, nepostihnu tě žádnou nemocí, kterou jsem postihl Egypt. Neboť já jsem Hospodin, já tě uzdravuji.‘“

²¹⁶ Srov. VANHOOMISSEN G.: op. cit., s. 34.

působí ve službě Hospodinově. Naaman (2 Král 5), tedy neuvěří v proroka Elizea, ale v Hospodina, s nímž se prostřednictvím proroka setkal. Sám prorok tak říká: „*Jakože živ je Hospodin, v jehož službách stojím*“ (2 Král 5,16) a vysvětluje tím, že vděčnost za uzdravení patří Hospodinu, ne jeho služebníkově. Kněz měl podle Zákona prohlásit člověka za rituálně čistého nebo naopak za nečistého. V Lv 13-14 má kněz prozkoumat skvrnu na kůži, aby mohl prohlásit, zda je daný člověk čistý nebo nečistý. Prorok Achiáš je tázán, jestli se Jeroboamův syn uzdraví nebo ne.²¹⁷ Dříve než k prorokovi přijde tazatelka, dostane se mu Hospodinovo slovo, které nevyznívá nijak pozitivně. Pánem nad životem a smrtí je jedině Hospodin.

Jiná úloha v procesu uzdravování je přimluva za nemocné: Abraham se přimlouvá za gerarského krále Abimelecha (Gn 20,17), aby Hospodin zbavil jeho dům neplodnosti, která byla trestem za to, že si vzal Abrahamovu ženu Sáru. Sám Hospodin si klade podmínky a ustanovuje Abraháma za svého prostředníka: „*Ted' však ženu toho muže navrať, neboť je to prorok. Bude se za tebe modlit a zůstaneš naživu. Nevrátíš-li ji, věz, že určitě zemřeš se všemi, kteří jsou tvoji*“ (Gn 20,7). Abraham pak plní Boží nařízení a modlí se za Abimelecha, aby ho Bůh uzdravil: „*I modlil se Abraham k Bohu a Bůh uzdravil Abimelecha i jeho ženu a jeho otrokyně, takže rodily. Hospodin totiž kvůli Abrahamově ženě Sáře uzavřel v Abimelechově domě každé lůno*“ (20,17-18). Mojžíš se jako „nejpokornější z lidí“ modlí za uzdravení své sestry Mirjam, kterou Hospodin za zpochybňování Mojžíšovy (a tím i Boží) autority potrestal malomocenstvím: „*I volal Mojžíš k Hospodinu: "Bože, prosím uzdrav ji, prosím!"*“¹⁴ Hospodin Mojžíšovi odpověděl: „*Kdyby jí otec naplil do tváře, nenesla by hanbu po sedm dní? Sedm dní bude vyloučena z tábora, potom se zase připojí*“ (Nm 12,13-14). Prorok Eliáš se modlí za syna vdovy ze Sarepty (1 Král 17,21-22). Výmluvné je prohlášení matky, jejíž syn je na prorokovu přimluvu vzkříšen: „*Žena Eliášovi odpověděla: "Nyní jsem poznala, že jsi muž Boží a že slovo Hospodinovo v tvých ústech je pravdivé"*“ (1 Král 17,24). Prorok Elizeus se modlí za syna Šúnemanky a je

²¹⁷ 1 Král 14,3: „Vezmi s sebou deset chlebů, ale rozdrobených, a lahvici medu a jdi k němu. On ti oznámí, co se s chlapcem stane.“

také vyslyšen (2 Král 4,34-35). Lidský faktor je zde nezanedbatelný, ale tím, kdo působí uzdravení, je Bůh.²¹⁸

Prorok Izaiáš na více místech pobízí k obrácení k Bohu. Jestliže Bůh bije svůj lid nebo okolní národy, je to také on, kdo slyší jejich prosby a uzdravuje.²¹⁹ Pokud lid setrvává ve své zatvrzelosti, uzdraven nebude (Iz 6,10). Prorok Jeremiáš v době útlaku nařiká nad údělem svého lidu a ptá se, zda existuje lék na jeho utrpení.²²⁰ Přesto má prorok důvěru, že Bůh uzdraví a udělí pokoj (Jer 33,6). I když je situace Izraele dramatická, Bůh mu poskytne lék a uzdraví jeho rány (Jer 30,12-13.17).

Na ošetření běžných zranění byli ranhojiči. K čištění a ošetřování ran se používaly masti, víno, balzám, obklady, omývání, vymačkávání zanícených ran, vystavování ran slunečnímu záření, v případě kožních nemocí se používaly různé koupele,²²¹ jak to také odrážejí některé texty: *„Nač vás ještě bít? Jste jen umíněnější. Hlava je celá chorá a celé srdce zemdlené. Od hlavy až k patě nic zdravého není. Samá modřina a jizva i čerstvá rána, nejsou vymačkány ani obvázány ani ošetřeny olejem“* (Iz 1,5-6). V tomto případě jde sice o evidentní metaforu, protože Hospodinovo slovo se týká hříšnosti Izraele, ale použitý obraz je vzat z běžného života. Zranění byla považována za obvyklou součást života a biblické texty se jimi jinak příliš nezabývají a užívají je zpravidla v přeneseném smyslu, jak je zřejmé z uvedeného příkladu.

Tak jako bývali staroorientální vládcové uctíváni jako bohové, měli i funkci uzdravovatele. V Izraeli tomu tak pochopitelně nebylo. Zajímavým příkladem různého pojetí je příběh o uzdravení aramejského vojevůdce Naamana (2 Král 5). Když se Naaman, který je malomocný,²²² dozví, že existuje možnost uzdravení prostřednictvím izraelského proroka, rozhodne se podniknout cestu k němu. S průvodním dopisem aramejského krále jde

²¹⁸ Celou Biblií totiž prostupuje skutečnost vyjádřená v Dt 32,39: „Já usmrcuji a já oživuji, když udeřím, také uzdravím.“

²¹⁹ Srov. např. Iz 19,22; 30,26; 57,17-19).

²²⁰ Jer 8,21-22: „Těžkou ranou dcery svého lidu jsem těžce raněn, tíží mě chmury, zmocnil se mě úděs. Což není v Gileádu balzám, což tam není lékař? Proč není zhojena rána dcery mého lidu?“

²²¹ Srov. PIMENTEL Angelo: op.cit., sl. 1053.

²²² Text mluví o malomocenství, ale vzhledem k tomu, že svou prestižní funkci zastával i jako nemocný, je velmi pravděpodobné, že se jednalo o nějakou vážnou kožní chorobu, která nemá s novodobým pojetím malomocenství nic společného.

rovnou ke králi izraelskému, který však není ani prorokem, ani nemá dar uzdravovat. Naaman postupuje podle zvyků své doby a nerozlišuje mezi králem Izraele a ostatními králi. Izraelský král v dopise vidí záminku pro útok: „*Když izraelský král dopis přečetl, roztrhl své roucho a řekl: „Jsem snad Bůh, abych rozdával smrt nebo život, že ke mně posílá někoho, abych ho zbavil malomocenství? Jen uvažte a pohleďte, že hledá proti mně záminku“*“ (2 Král 5,7). Napjatou situaci vyřeší Boží muž, prorok Elizeus, který Naamana nechá poslat k sobě: „*Když Elizeus, muž Boží, uslyšel, že izraelský král roztrhl své roucho, vzkázal králi: „Proč jsi roztrhl své roucho? Jen ať přijde ke mně“*“ (2 Král 5,8). Ale ne proto, aby ho uzdravil, ale aby mu dal poznat, „*že je v Izraeli prorok*“ (5,8). Proces uzdravování nesplňuje Naamanova očekávání, takže se chce vrátit s nepořízenou. Je však přesvědčen svými služebníky, aby se podřídil příkazu proroka, a je uzdraven. S uzdravením, kterého se mu dostalo od Boha, získal také víru v Hospodina. Příběh jasně ukazuje, jaký je rozdíl mezi obvyklým staroorientálním pohledem na svrchované vládcy a Izraelem, kde král měl úlohu Hospodinova služebníka. Je-li jediný Hospodin, Bůh Izraele, uzdravovatelem, pak Naaman musel jít na izraelské území, aby byl uzdraven.

Tobiášova slepota a jeho uzdravení jsou také v Boží ruce. Když se anděl Rafael v závěru dává poznat, říká: „*Byl jsem poslán k tobě, abych tě vyzkoušel. Bůh mě rovněž poslal, abych tě vyléčil, i Sáru, tvou snachu*“ (Tob 12,13-14). Uzdravovatelem je tedy Bůh prostřednictvím svého anděla, ale konkrétní proceduru vykoná podle andělova návodu Tobiášův syn: „*Rafael řekl Tobiášovi, dříve než se přiblížil k otci: „Vím, že jeho oči budou otevřeny. Potři rybí žlučí jeho oči! Ten lék vytáhne a odstraní z jeho očí bílý zákal“*“ (Tob 11,7-8). Podobně i Tobiášova snacha Sára byla uzdravena vnitřnostmi z téže ryby. Jak se ukazuje v závěru knihy, oba byli zkoušeni, obstáli a jejich modlitba k Hospodinu byla vyslyšena.

Poněkud rozvinutější pojednání o službě lékaře najdeme v knize Sirachovcově. Hned na začátku 38. kapitoly se dozvídáme, že je třeba vzdávat lékařům patřičnou úctu, protože ho člověk potřebuje a i on je stvořen Bohem (38,1). Svou moc léčit má lékař od Hospodina, který také stvořil léčivé byliny, jimž se rozumný člověk nemá vyhýbat (38,2-5). Lékárník z nich

připravuje lék a lékař jím pak léčí (v. 7). V devátém verši je vyjádřena podstata věci, neboť lékař je tu proto, aby léčil a využíval dar, který mu dal Hospodin, ale tím kdo uzdravuje, je jedině Hospodin. V Sir 38,9 se totiž říká: „Synu, svou nemoc nepodceňuj, ale pros Hospodina, a on tě uzdraví.“ Podobně jako králové je i lékař Hospodinovým služebníkem, který má své schopnosti od Boha. Prohlášení v 18. verši: „Kdo hřeší proti tomu, kdo je jeho tvůrcem, ať padne do rukou lékaře“, znamená trest za hříšné jednání v podobě nemoci.

Jako je příčinou nemoci hřích, tak je také uzdravení spojeno s obrácením a odpuštěním hříchů. Že však nemoc nemusí být nutně způsobena osobním hříchem, už bylo uvedeno. V biblických textech je přítomen zákon odplaty, podle kterého je spravedlivý odměňován blahobytem a bezbožník je trestán utrpením. Toto pravidlo však neplatí všeobecně, o čemž se jistě přesvědčil i biblický autor a spolu s Jobem a mudrci hledá smysl utrpení spravedlivého. V žalmech se často vyskytuje spojení utrpení s hříchem a cesta k uzdravení vede přes uznání osobní viny.²²³

V novozákonních textech se setkáme s uzdravováním v souvislosti s působením Ježíše a jeho učedníků. Sám Kristus však otevírá novou perspektivu, protože otevřeně mluví o nemoci, která nemusí mít příčinu v osobním hříchu. Dokonce se zmiňuje o nemoci proto, aby se ukázaly velké Boží skutky: „Nezhřešil ani on ani jeho rodiče; je slepý, aby se na něm zjevily skutky Boží“ (Jan 9,3). Uzdravení jako návrat k životu je pak obrazem spásy. Koneckonců příchod Božího království je spojován s uzdravováním.²²⁴ Ježíšovi učedníci dále pokračovali v jeho péči o nemocné a vykonali mnoho velkých skutků. Z dob prvotní církve se také zachoval popis zacházení s nemocnými bratry a sestrami: „Je někdo z vás nemocen? Ať zavolá starší církve, ti ať se nad ním modlí a potírají ho olejem ve jménu Páně. Modlitba víry zachrání nemocného, Pán jej pozdvihne, a dopustil-li se hříchů, bude mu

²²³ Srov. např. Žl 51,1-7: „Smiluj se nade mnou, Bože, pro milosrdenství svoje, pro své velké slitování zahlad' moje nevěrnosti, moji nepravost smyj ze mne dokonale, očist' mě od mého hříchu! Doznávám se ke svým nevěrnostem, svůj hřích mám před sebou stále. Proti tobě samému jsem zhřešil, spáchal jsem, co je zlé ve tvých očích. A tak se ukážeš spravedlivý v tom, co vyřkneš, ryzí ve svém soudu. Ano, zrodil jsem se v nepravosti, v hříchu mě počala matka. Ano, v opravdovosti máš zalíbení, dáváš mi poznávat tajuplnou moudrost. Zbav mě hříchu, očist' yzopem a budu čistý, umyj mě, budu bělejší nad sníh.“

²²⁴ Srov. Iz 29,18-19 a Lk 7,22.

odpuštěno. Vyznávejte hříchy jeden druhému a modlete se jeden za druhého, abyste byli uzdraveni. Velkou moc má vroucí modlitba spravedlivého“ (Jak 5,14-16).

Hlavním uzdravovatelem je v biblických textech vždy Bůh. Jakékoli lidské zapojení do tohoto procesu je vždy účastí na jeho působení. Bohem patřičně obdarovaní nebo vybraní lidé měli svěřené různé úkoly při uzdravování. Lékař podával nemocným léky a ošetřoval je, kněží nebo proroci byli pověřeni zhodnocením situace určitého člověka a následným prohlášením, že konkrétní člověk je nebo není rituálně čistý.

3.3 Nemoc a smrt

Když Hospodin usadil člověka v zahradě Edenu, přikázal mu, aby nejedl ze stromu poznání dobrého a zlého, jinak propadne smrti.²²⁵ Žena na otázku hada odpovídá, že nemají jíst ze stromu, aby nezemřeli.²²⁶ Propadnout smrti však neznamená bezprostřední trest smrti, ale spíše situaci, kdy se člověk dostává do sféry jejího vlivu. Jak se ukazuje dále, smrt vstupuje do lidského života a znamená nikoli přirozený konec, nýbrž spíše jeho dramatické přerušení. Člověk se odvrátil od dárce života a vydal se do náruče smrti. Sám chtěl rozhodovat o svém životě a zatím vidí, že toto rozhodování nevede k životu, ale k smrti. Starozákonní texty také jasně ukazují, že když člověk chce zasahovat do života druhých, znamená to zpravidla rozhodnutí o jejich smrti,²²⁷ jak již bylo uvedeno.

Propadnutí smrti je v Gn 3,16-17 vykresleno pomocí utrpení.²²⁸ Konkrétně jde o porodní bolesti, které jsou koneckonců ve starozákonní

²²⁵ Gn 2,15-17: „Hospodin Bůh postavil člověka do zahrady v Edenu, aby ji obdělával a střežil. A Hospodin Bůh člověku přikázal: ‚Z každého stromu zahrady smíš jíst. Ze stromu poznání dobrého a zlého však nejez. V den, kdy bys z něho pojedl, propadneš smrti.‘“

²²⁶ Gn 3,3: „Jen o plodech ze stromu, který je uprostřed zahrady, Bůh řekl: ‚Nejezte z něho, ani se ho nedotkněte, abyste nezemřeli.‘“

²²⁷ Zde je příkladem bratrovrah Kain v Gn 4,3-10, Lámech v Gn 4,23-24, Jákobovi synové, kteří se pomstili obyvatelům Šekemu v Gn 34,25-26, Mojžíš, který ve snaze zjednat spravedlnost zabil Egyptěana v Ex 2,11-12 nebo také král David, který nechal zabít Chetitu Uriáše ve 2 Sam 11,14-24.

²²⁸ Gn 3,16-17: „Mezi tebe a ženu položím nepřátelství, i mezi símě tvé a símě její. Ono ti rozdrtí hlavu a ty jemu rozdrtíš patu. Ženě řekl: Velice rozmnožím tvé trápení i bolesti těhotenství, syny budeš rodit v utrpení, budeš dychtit po svém muži, ale on nad tebou bude vládnout. Adamovi řekl: Uposlechl jsi hlasu své ženy

perspektivě chápány jako nemoc. Předávání života se tím pro ženu stává ohrožením. I země, která člověku poskytovat obživu, se mu stává nepřítelem. Řád celého stvoření je narušen.

Nemoc tedy úzce souvisí se smrtí. Proto je zcela logické, že lidské utrpení, do něhož patří i nemoc, vyvolává v člověku obavy o vlastní život. Biblické texty uvádějí také zmínky o vážných onemocněních, která ve svém důsledku vedou k smrti. Smrtnou nemocí trpěl král Ezechiáš (Iz 38) a v podobně bezvýchodné situaci se ocitl i Job, oba však byli Hospodinem uzdraveni. Nemoci ale podlehl Davidův syn (2 Sam 12,18), syn vdovy ze Sarepty (1 Král 17,17) a syn Šúnemanky (2 Král 4,20). Poslední dva ovšem byli vzkříšeni na přímluvu proroků. Podobně tomu je i s různými zraněními, která působí smrt. Například izraelský král Joram byl smrtelně zraněn v boji a podobně i judský král Achaziáš (2 Král 9,25-28).

Nemoc také někdy vede k beznaději a odloučení od Boha, které pak jsou vlastní příčinou smrti daného jedince. Obvyklé pojetí nemoci jako trestu za hřích s sebou nese také určité chování k nemocnému. Je-li nemocný člověk trestán za svůj (třebaže skrytý) hřích, pak je odloučen od Boha a je odsouzen k smrti. Vážně nemocní (například postižení malomocenstvím) lidé byli vylučováni ze společenství Božího lidu, a pokud se do něj opět vrátili, bylo to teprve poté, co byli knězem uznáni za uzdravené a rituálně čisté, a postoupili očišťovací obřady. Kontakt s takto nemocným člověkem působil nečistotu.

Zákon také upravuje zacházení s mrtvými. Fyzický kontakt s nimi také působil nečistotu: „*Kdokoli z potomstva Áronova by byl malomocný nebo by trpěl výtokem, nesmí jíst ze svatých darů, dokud nebude čistý. Kdyby se dotkl čehokoli, co je znečištěno mrtvým, (...) bude nečistý až do večera*“ (Lv 22,4.6). Zacházení s mrtvými sice působil nečistotu, ale neznamená to, že by Izraelité neměli k zemřelým úctu. Starý zákon převzal většinu mimobilických pohřebních zvyklostí, takže se velmi snadno setkáme s vyjádřením bolesti pozůstalých ve formě různých smutečních obřadů.

Smuteční obřady byly zvláštním rituálem s konkrétní strukturou. V životě Izraele se smutek projevoval navenek zejména změnou zevnějšku:

---

a jedl jsi ze stromu, z něhož jsem ti zakázal jíst. Kvůli tobě nechť je země prokleta; po celý svůj život z ní budeš jíst v trápení.“

roztržení šatu, oblečení do žínice, posypání hlavy popelem, zutí obuvi, ostříhání hlavy dohola, sezení v popelu. Smutek má jak individuální, tak i kolektivní rozměr. Zvláště v Žalmech se často vyskytují nářky jednotlivce nad nenávistí nepřátel nebo i nad Božím trestem. Samuel truchlí nad zavržením Saula,²²⁹ soudce Jiftách roztrhne své roucho, když má obětovat vlastní dceru, jeho dcera oplakává své panenství,²³⁰ Ve 2 Knize Samuelově král David vyjadřuje lítost nad smrtí vojevůdce Abnera: „*I poručil David Joabovi a všemu lidu, který byl s ním: ‚Roztrhněte svůj šat, přepásejte se žíněným rouchem a nařikejte nad Abnerem!‘ Král David šel za márami*“ (3,31) Jobovi přátelé se rmoutí nad neštěstím, které ho stihlo,²³¹ král Ezechiáš se trápí kvůli své nemoci a v předtuše blízké smrti,²³² král David oplakává smrt svého syna Absaloma.²³³ Smutek v celém národě působí smrt krále,²³⁴ válečné nebo přírodní katastrofy. Babylonské zajetí, rozptýlení národa, pociťovali Izraelité jako smrt celého národa, jak ukazuje kniha Pláč.

Starý zákon nahlíží smrt v celé její hrůze, nepovažuje ji za nic posvěcujícího ani božského. Kulty zemřelých, běžné u okolních národů, se zde nevyskytují. Přesto byl Izrael svým okolím sváděn, aby smrti nebo mrtvým připisoval moc. Proti těmto snahám se stavěli proroci²³⁵ i Zákon.²³⁶ Hospodin je Bůh živý, ten, který život dává a zachovává. Mrtvý člověk

²²⁹ 1 Sam 16,1: „Hospodin řekl Samuelovi: ‚Jak dlouho ještě budeš nad Saulem truchlit? Já jsem ho zavrhl, aby nad Izraelem nekraloval. Naplň svůj roh olejem a jdi, posílám tě k Jišajovi Betlémskému. Vyhlédl jsem si krále mezi jeho syny.‘“

²³⁰ Sd 11,35.37: „Jak ji uviděl, roztrhl své roucho a zvolal: ‚Ach, má dcero, srazilas mě do prachu, uvrhla jsi mě do zkázy! Zavázal jsem se svými ústy Hospodinu a nemohu to vzít zpět.‘ Požádala pak svého otce: ‚Nechť je mi dovoleno toto: Ponech mi dva měsíce. Ráda bych odešla do hor a oplakávala se svými družkami své panenství.‘“

²³¹ Job 2,11-13: „O všem tom zlém, co Jóba potkalo, se doslechli jeho tři přátelé a přišli každý ze svého místa: Elífaz Témanský, Bildad Šúchský a Sófár Naamatský. Dohodli se spolu, že mu půjdou projevit soustrast a potěšit ho. Rozhlíželi se po něm už zdaleka, ale nemohli ho poznat. Propukli v hlasitý pláč, roztrhli své řízy a rozhazovali nad hlavou k nebi prach. Seděli potom spolu s ním na zemi po sedm dní a nocí a slova k němu žádný nepromluvil, neboť viděli, že jeho bolest je nesmírná.“

²³² Iz 38,2 nn.

²³³ Srov. 2 Sam 19,1-5: „Král otřesen vystoupil do přístřešku nad branou a plakal. Šel a nařikal: ‚Můj synu Abšalóme, můj synu Abšalóme! Kéž bych byl umřel místo tebe, Abšalóme, synu můj, synu můj!‘ Jóabovi bylo oznámeno: ‚Hle, král pro Abšalóma pláče a truchlí.‘ Tak se toho dne proměnilo vysvobození ve smutek všeho lidu, neboť lid slyšel toho dne slova: ‚Král se trápí pro svého syna.‘ A lid se toho dne kradl do města, jako se vkrádá lid, který se stydí, že utekl z bitvy. Král si zavinul tvář a velmi hlasitě křičel: ‚Můj synu Abšalóme, Abšalóme, synu můj, synu můj!‘“

²³⁴ Srov. 2 Sam 1,11-12: „David uchopil svůj šat a roztrhl jej, stejně tak i všichni muži, kteří byli s ním. Nařikali, plakali a postili se až do večera pro Saula a pro jeho syna Jónatana i pro Hospodinův lid, pro dům izraelský, že padli mečem.“

²³⁵ Srov. Iz 8,19 nn.

²³⁶ Lv 19,27n.31; 20,6.27; Dt 14,1n.; 18,11.

je oddělen od Boha, od jeho chvály. Žít znamená mít vztah, především k Bohu. Smrt vyjadřuje bezvztahovost. Zákaz vyvolávání duchů zemřelých se pak v této souvislosti jeví srozumitelnější. Příklad krále Saula v 1 Sam ukazuje, že od mrtvých nelze očekávat víc než od živých svědků.²³⁷ Samuel, který se objeví jako přízrak, pouze zopakuje to, co bylo řečeno dříve. Styk s mrtvým, jak bylo uvedeno výše, působí rituální nečistotu. K očištění se užívají speciální očišťovací obřady, běžné nestačí. V domě, kde byl zemřelý, se proto nesměly připravovat pokrmy. Pozůstalým byly přinášeny.

Pro biblického autora jsou v případě úmrtí nějaké osoby závažné dva momenty. Nejdříve představí řeč na rozloučenou, která je zpravidla důležitým poselstvím pro živé a má významnější postavení než samo umírání.²³⁸ Druhým momentem jsou pohřební rituály, které měly svá pravidla. V Izraeli trvaly smuteční slavnosti sedm dní,²³⁹ někdy i déle. Jákob byl oplakáván podle egyptských zvyklostí sedmdesát dní a pak ještě sedm dní v kanaanské zemi, kde byl pohřben.²⁴⁰ Za krále Saula se Jábešané, kteří ho pohřbili, postili sedm dní.²⁴¹ Smuteční slavnosti pro Mojžíše a Árona trvaly až třicet dní.²⁴² Oplakávání mrtvého zavazovalo nejbližší příbuzné a bylo stejně povinné jako pohřeb. Naopak smrt bez pohřbu znamenala zlořečení: „*Velcí i malí v této zemi zemřou a nebudou pohřbeni. Nebude se nad nimi naříkat a nikdo si pro ně nebude dělat smuteční zářezy ani lysinu*“ (Jer 16,6), jak lze nalézt u proroka Jeremiáše.²⁴³ Prorok Ezechiel, který po smrti své ženy neдрží smutek, nutně vyvolává otázky.²⁴⁴

²³⁷ Srov. 1 Sam 28,4nn.

²³⁸ Srov. Gn 48 - 49; Dt 33; 1 Král 2,1-9.

²³⁹ Gn 50,10; 1 Sam 31,13.

²⁴⁰ Srov. Gn 50,3.7-10: „Egyptané ho oplakávali sedmdesát dní. (...) I šel Josef pochovat svého otce a šli s ním všichni faraónovi služebníci, starší jeho domu i všichni starší egyptské země, celý Josefův dům a jeho bratři i dům jeho otce. V zemi Gošenu zanechali pouze své dívky, svůj brav a skot. Vytáhlo s ním též vozatajstvo a jezdeckvo. Byl to velmi slavný průvod. Když přišli do Goren-atádu, který je u Jordánu, dali se do velikého a velmi ponurého nářku. Josef tu uspořádal za svého otce sedmidenní smuteční slavnost..“

²⁴¹ Srov. 1 Sam 31,12-13.: „Všichni válečníci se vypravili, šli celou noc a sňali mrtvolu Saulovu i mrtvoly jeho synů z bétšanských hradeb. Když došli do Jábeše, spálili je tam. Pak posbírali jejich kosti a pochovali je v Jábeši pod tamaryškem. Poté se postili sedm dní.“ Srov. 1 Sam 31,13.

²⁴² Srov. Nm 20,28-29; Dt 34,5-8.

²⁴³ Srov. GRELOT P.: Smrt, in: LÉON-DUFOUR X.: Slovník biblické teologie. Řím: Velehrad, 1991, s. 453.

²⁴⁴ Ez 24,15-20: „I stalo se ke mně slovo Hospodinovo: ‚Lidský synu, hle, já ti náhlou ranou vezmu žádost tvých očí, ale ty nenaříkej, neplač, neuroň ani slzu. Sténej potichu, nekonej smuteční obřady za mrtvé, oviň si turban, na nohy si obuj opánky, nezahaluj si vous a nejz smuteční chléb, který ti lidé přinesou.‘ Ráno jsem o tom mluvil k lidu a večer mi zemřela žena. A já jsem ráno učinil, jak mi bylo přikázáno. I řekl mi lid: ‚Neznámíš nám, co pro nás znamená to, co děláš?‘ Odvětil jsem jim: ‚Stalo se ke mně slovo Hospodinovo.‘“

V případě bezbožného krále Jorama je řečeno, že lid pro něj nespaloval vonné látky (jak bylo v případě smrti krále zvykem) a nikomu se po něm nezastesklo. Katastrofální rozměr jeho konce ještě dokresluje konstatování, že ani nebyl pohřben v královských hrobech.²⁴⁵

Samo pohřbení je zpravidla zmiňováno velmi stručně. Hrob ve starozákonní tradici má malý význam, přestože se i zde vyskytuje několik významných hrobů.²⁴⁶ Podrobný popis v případě praotce Jáкова připomíná Boží příslib a návrat do zaslíbené země. Mojžíšův hrob naopak nikdo nezná, patrně proto, aby se neuctíval hrob, ale Boží zaslíbení, která Mojžíš hlásal.²⁴⁷ Rovněž Davidova smrt je zmíněna stručně, zatímco jeho poslední vůle velmi obšírně.²⁴⁸

Protože smrt odděluje od Boha a působí rituální nečistotu, jsou i pohřebiště všim jiným, jenom ne posvátnými místy. Jakkoli jsou obřady oplakávání mrtvého velkolepé, tak samo uložení do hrobu je prosté, delší zdržování se u hrobu poskvřňovalo. I zde však působily vlivy okolních národů. Prorok Izaiáš kárá lid odvrácený od Hospodina, který vysedává v hrobech, aby oplakával a uctíval mrtvé a tázal se jich.²⁴⁹ Při pohřebních rituálech bylo zakázáno provádět pohanské zaklínací rituály nebo zraňování se v případě kněží. Pro velekněze a nazirejce, jako Bohu zasvěcené osoby, byly smuteční rituály ještě více omezené.

Vedle všeobecně zastávaného názoru na smrt jako naprosté odloučení od Boha se v pozdních starozákonních textech ale vyskytují místa, která lze vysvětlit jako vyjádření naděje na zmrtvýchvstání (např. Job 19,25, Dan 12,2). V druhé knize Makabejské se o víře ve zmrtvýchvstání hovoří výslovně v případě mučednictví sedmi bratrů.²⁵⁰ Ve 12. kapitole téže knihy se hovoří

²⁴⁵ Srov. 2 Kron 21,18-20: „Po tom všem jej Hospodin tvrdě napadl nevléčitelnou střevní chorobou. Po určité době, asi do dvou let, vyhřezla mu v důsledku jeho choroby střeva a on za strašných bolestí zemřel. Lid pro něho nespaloval vonné látky jako pro jeho otce. Bylo mu dvaatřicet let, když začal kralovat a kraloval v Jeruzalémě osm let. Odešel a nikomu se nezastesklo. Pohřbili ho v Městě Davidově, avšak nikoli v hrobech královských.“

²⁴⁶ Hrob Sáry v Gn 23,19, Ráchelin hrob v Gn 35,19-20, Jákovův hrob v Gn 50,13, Samuel byl pohřben ve svém domě v Rámě (srov. 1 Sam 25,1).

²⁴⁷ Srov. H. W. WOLFF: *Anthropologie des Alten Testaments*. München: Ch. Kaiser, 1973.

²⁴⁸ Srov. 1 Král 2,1-11.

²⁴⁹ Srov. Iz 64,4.

²⁵⁰ Srov. 2 Mak 7,9-36.

o Judově oběti za padlé, aby jim byl odpuštěn hřích. Autor jeho čin zdůvodňuje vírou ve vzkříšení.²⁵¹

Když projdeme terminologií, kterou používají evangelisté pro Ježíšovo uzdravování, zjistíme, že kromě pojmů, které se používají pro léčení jako takové, se zde vyskytují v nezanedbatelném množství termíny jako σωζω, které znamená záchranu či vysvobození, nebo καθαρίζω, jehož význam je očišťování. Používá se zpravidla pro popis uzdravení z malomocenství. Slovo σωζω Ježíš používá téměř vždy, když se obrací na ty, které uzdravil. Jde o slovo, které je výrazným teologickým pojmem, jehož smysl je vidět v popisech uzdravení. Uzdravení tak znamená vysvobození od hříchu a smrti, protože je začátkem nového vztahu s Bohem v Ježíši Kristu.²⁵²

Ježíšovo působení jako uzdravovatele je nepopíratelné, ale nikde v evangeliích není nazýván lékařem. Pouze v případě, kdy se ho obyvatelé Nazareta ptají, kým je, odpovídá: „*On jim odpověděl: Jistě mi řeknete toto přísloví: Lékaři, uzdrav sám sebe! O čem jsme slyšeli, že se dálo v Kafarnaum, učiň i zde, kde jsi doma*“ (Lk 4,23). Zde jde o citaci přísloví a neznámá charakteristiku jeho povolání.

Ježíš neprovozuje lékařskou praxi a není lékařem v pravém smyslu slova. Ale v prostředí, kde je uzdravování úzce spojeno s náboženskou oblastí, kde nemoc a duchovní život nejsou dvě na sobě nezávislé sféry, je zmíněné přísloví velmi výstižné. Ježíš není profesionálním léčitelem, ale jeho činnost má mnoho společného se lidským soužením. Vysvobozuje lidi z jejich trápení.

Uzdravování není nutné nějak vysvětlovat, má hodnotu samo o sobě. Uzdravovat lidi a doprovázet je, je postojem, který není nutné ospravedlňovat. Ježíšovo uzdravování však obsahuje ještě něco navíc. Jde o gesta, která mají velkou významovou šíři a přesahují pouhé fyzické uzdravení. Ježíš není thaumaturgem, jací existovali běžně v jeho době. Nepřišel, aby lidi uzdravoval, ale aby je spasil. Jeho zázraky mohou být pochopeny pouze v perspektivě Božího království. Jeho uzdravování a exorcismy jsou hmatatelným znamením příchodu tohoto království.

²⁵¹ Srov. 2 Mak 12,38-46.

²⁵² Srov. VANHOOMISSEN G.: op. cit., s 59.

Na začátku své veřejné činnosti v synagoze v Nazaretu je Ježíš vyzván, aby četl z knihy proroka Izaiáše (61,1): „*Duch Panovníka Hospodina je nade mnou. Hospodin mě pomazal k tomu, abych nesl radostnou zvěst pokorným, poslal mě obvázat rány zkroušených srdcem, vyhlásit zajatcům svobodu a vězňům propuštění*“ (Lk 4,18). Toto je jeho program, který se týká všech dimenzí lidského života. Když k němu pošle Jan Křtitel své učedníky s dotazem, jestli je mesiášem, odpovídá mu opět slovy proroka Izaiáše: „*Jděte, zvěstujte Janovi, co jste viděli a slyšeli: Slepí vidí, chromí chodí, malomocní jsou očišťováni, hluchí slyší, mrtví vstávají, chudým se zvěstuje evangelium*“ (Lk 7,22, srov. Iz 29,18-19). Samozřejmě není jisté, jestli Ježíš skutečně vyslovil tuto větu. Důležitý je význam poselství, že totiž to, co prorok hlásal, že se stane v posledních dnech, v mesiánském období, se nyní začíná naplňovat v Ježíšově službě.²⁵³

Ježíš obvykle neříká, kým je a bude dělat. Nechává své posluchače, aby sami pochopili, o co jde. Na druhou stranu však ukazuje souvislost mezi exorcismy, které koná a příchodem Božího království. Exorcismy jsou u něj v první řadě ve službě událostí, která odkazuje na příchod Království a v tom je jejich hlavní význam. Vyháněním démonů Ježíš dává najevo, že začala nová doba. Činí konec vládě satana a uvádí do života Boží království.²⁵⁴

V souvislosti s nemocí je velmi důležitým prvkem víra. Jde o dva základní aspekty, o víru, která se rodí z osobního setkání s Bohem v nemoci, ale i víra, která uzdravuje. Na mnoha místech Ježíš říká: „Jdi, tvá víra tě uzdravila“ nebo také: „Tvá víra tě zachránila“. Uzdravovaným nemocným se mělo stát podle jejich víry. Výmluvným příkladem je příběh o deseti malomocných v Lukášově evangeliu.²⁵⁵ Za Ježíšem přišlo deset malomocných, kteří ho prosili o uzdravení. On je poslal, aby se ukázali knězi a během této cesty byli uzdraveni. Jen jediný z nich, Samaritán, který zaregistroval tuto změnu, se k Ježíšovi s vděčností vrátil. Jemu právě Ježíš říká: „Jdi, tvá víra tě

²⁵³ Srov. tamtéž, s. 63.

²⁵⁴ Srov. tamtéž, s. 64.

²⁵⁵ Lk 17,11-19: „Na cestě do Jeruzaléma procházel Samářskem a Galileou. Když přicházel k jedné vesnici, šlo mu vstříc deset malomocných; zůstali stát opodál a hlasitě volali: ‚Ježíši, Místře, smiluj se nad námi!‘ Když je uviděl, řekl jim: ‚Jděte a ukažte se kněžím!‘ A když tam šli, byli očištěni. Jeden z nich, jakmile zpozoroval, že se uzdraven, hned se vrátil a velikým hlasem velebil Boha; padl Ježíšovi k nohám a děkoval mu. A byl to Samařan. Nato Ježíš řekl: ‚Nebylo jich očištěno deset? Kde je těch devět? Nikdo z nich se nenašel, kdo by se vrátil a vzdal bohu chválu, než tento cizinec?‘ Řekl mu: ‚Vstaň a jdi, tvá víra tě zachránila!‘“

zachránila“ (Lk 17,19). Uzdravení, ke kterému došlo, není pouze zbavením nemoci nebo jen rituálním očištěním. I těch devět ostatních bylo uzdraveno, ale pouze jediný byl schopen pochopit smysl Ježíšova gesta vůči nim. Jen ten desátý malomocný vnímal své uzdravení jako dar od Boha v Ježíši Kristu.

Také příběh ženy trápené po dlouhá léta krvotokem ukazuje tento postup od uzdravení ke spáse.²⁵⁶ Jak evangelista Marek zdůrazňuje, žádný lékař jí za těch dvanáct let, kdy svou nemocí trpěla, nedokázal pomoci. Dokonce jí bylo stále hůř. V této situaci ji napadne, že by mohla být uzdravena pouhým dotekem okraje Ježíšova oděvu. A jakmile se ho dotkla, nemoc jí přestala. Ježíš neví, co se stalo, ví pouze, že z něj vyšla síla. Kdyby příběh skončil zde, měli bychom co do činění s magií a Ježíš by byl postaven do role zázračného léčitele, který uzdravuje vlastní silou. On však navazuje s tou ženou dialog a vztah, aby jeho gesto nezůstalo prázdné. Žena pak vysvětluje, proč se dotkla Ježíšova oděvu a jak byla okamžitě uzdravena. A Ježíš jí může říci: „Dcero, tvá víra tě zachránila. Odejdi v pokoji, uzdravena ze svého trápení“ (Mk 5,34).

Tento příběh má u ostatních synoptiků jen nepatrné odchylky. Například Matouš (Mt 9,20-22) neříká, že žena byla uzdravena poté, co se dotkla Ježíšova šatu, pouze zde popisuje její úmysl. Když se k ní Ježíš obrátí, vidí ji a porozumí situaci. Říká: „Tvá víra tě uzdravila“ (v. 22). Zázrak je tak zasazen do kontextu vzájemného vztahu a víry, důvěry a lásky mezi nemocným člověkem a Ježíšem, který je vnímán jako poslaný od Boha.²⁵⁷

Nemoc jako forma utrpení je v biblické perspektivě spojena s hříchem a tím i se smrtí. Bůh smrt nestvořil a stále vyhledává člověka, aby ho mohl zachránit. Tato skutečnost je zjevná už ve 3. kapitole knihy Genesis, kde sám Hospodin, oslovuje člověka, který se před ním ukryl. Uzdravení nemocného člověka je vždy v Boží ruce a souvisí s vírou a s odpuštěním hříchů. Jako

²⁵⁶ Mk 5,25-34: „Byla tam jedna žena, která měla dvanáct let krvácení. Podstoupila mnohé léčení u mnoha lékařů a vynaložila všechno, co měla, ale nic jí nepomohlo, naopak, šlo to s ní stále k horšímu. Když se doslechla o Ježíšovi, přišla ze zadu v zástupu a dotkla se jeho šatu. Říkala si totiž: ‚Dotknu-li se aspoň jeho šatu, budu zachráněna!‘ A rázem jí přestalo krvácení a ucítila v těle, že je vyléčena ze svého trápení. Ježíš hned poznal, že z něho vyšla síla, otočil se v zástupu a řekl: ‚Kdo se to dotkl mého šatu?‘ Jeho učedníci mu řekli: ‚Vidíš, jak se na tebe zástup tlačí, a ptáš se, kdo se mě to dotkl?‘ On se však rozhlížel, aby našel tu, která to učinila. Ta žena věděla, co se s ní stalo, a tak s bázní a chvěním přišla, padla mu k nohám a pověděla mu celou pravdu. A on jí řekl: ‚Dcero, tvá víra tě zachránila. Odejdi v pokoji, uzdravena ze svého trápení!‘.“

²⁵⁷ Srov. VANHOOMISSEN G.: op. cit., s 71.

je nemoc spojena se smrtí, tak je také uzdravení spojeno se spásou, jak je to zjevné z evangelií.

Závěr

Existuje velmi výrazný rozdíl mezi současným přístupem k nemoci a biblickým pohledem. Dnešní člověk nemoc považuje za zcela přirozenou záležitost a přistupuje k ní pragmaticky. Jde o určitou slabost, která vzniká spolupůsobením různých faktorů. Důležitá je síla organismu a druh infekce či jiného činitele, který má na onemocnění a průběh nemoci vliv, ale důraz se také klade na prostředí, ve kterém se nemocný vyskytuje. Je potřeba správně vyhodnotit symptomy a stanovit diagnózu, aby mohla být zavedena vhodná léčba. Přístup k nemoci je tedy zaměřen na určení nemoci a následnou léčbu. Pokud se kromě zcela přirozených příčin hledají ještě jiné, zůstanou obvykle pouze na psychologické rovině.

Biblický autor se vždy snaží hledat hlubší smysl událostí. Přirozené stránce nemoci se nevyhýbá, velmi barvitě popisuje její projevy, tak jak je mohl vidět ve svém okolí. Biblický přístup k nemoci nezůstává pouze u přirozené stránky věci, snaží se postihnout všechny oblasti, jichž se daný problém týká. Nemoc tedy zasahuje všechny roviny lidského života, tělesnou, duševní i duchovní. Hlavní příčinou nemoci je v biblické perspektivě hřích a s ním související lidská zranitelnost a smrtelnost.

Nemoc není v biblických textech ústředním tématem, ale nelze ani říci, že by se jí biblický autor nezabýval. Nakolik je součástí běžného života a nakolik o tomto běžném životě Bible pojednává, natolik se také věnuje problematice nemoci. Biblický autor je výborný pozorovatel a skutečnost dokáže popsat velmi barvitě. Ze staroorientální diagnostiky však není snadné vyčíst, o jaké se přesně jednalo choroby, ale nutno dodat, že to ani nebylo záměrem autora.

I jiné aspekty pojmání nemoci mohou překvapit. Člověk jako subjekt nemoci je samozřejmostí. Že jím mohou být i zvířata, je obvyklé. Ale skutečnost, že nemocné mohou být i věci, tedy různé předměty, materiály jako kůže látky atp., poněkud překvapí. Jistou podobnost mezi malomocenstvím nebo kožní chorobou u člověka a napadením některých předmětů plísní však existuje a biblický autor zkrátka pracuje s obrazy.

Člověk může podlehnout nemoci jako jednotlivec i jako skupina. Ve starém Orientu byly známé epidemie. Nemoci zmíněné v bibli jsou tělesné i duševní. Nejvíce jsou zastoupeny různé kožní choroby, které se zpravidla vyskytují pod souhrnným názvem malomocenství. Biblické malomocenství je tedy velmi široký pojem.

Vedle kožních chorob zná Bible také různé oční a ušní choroby, vnitřní i neurologické obtíže a velmi často zmiňované (i jako metafora) gynekologické záležitosti. Mezi biblické nemoci patří také neplodnost, ale i slabost způsobená vysokým věkem.

Hlavní příčinou nemoci je hřích a od této skutečnosti se odvíjí všechno ostatní. Přesto lze hledat příčiny nemocí i na rovině přirozené. Biblický autor se nevyhýbá popisu objektivních přirozených příčin nemocí a zranění. Jak však již bylo uvedeno, i nemoci, jejichž příčiny zcela evidentně přirozené, mají jednu základní společnou příčinu, totiž porušenou lidskou přirozenost, která působí, že člověk je schopen trpět.

Nadpřirozené příčiny nemocí také vycházejí z hříchu. Nemoc může být trestem za hřích, ale také následkem hříchu. V některých případech může být nemoc také trestem za hřích jiného člověka.²⁵⁸ Určité druhy nemocí působí rituální nečistotu a jakákoli fyzická anomálie je překážkou pro kněžskou službu. V profánním životě jsou pravidla poněkud mírnější.

Bůh nemoci nepodléhá, ale vůči nemocnému člověku projevuje pozornost. Pokud jde o trest za hřích, vede nemocného k obrácení a následně k uzdravení. Existují ale i nemoci, které uzdraveny nejsou.

Nemoc samozřejmě vyvolává reakci. Sám nemocný zpravidla zcela spontánně reaguje strachem, protože nemoc pro něj znamená ohrožení. Jinou reakcí je nářek, hněv, ale také modlitba. Stav nemoci může být i prostorem pro setkání s Bohem a místem jeho zvláštního působení. Na nemoc reaguje také okolí nemocného. Kromě spontánních reakcí jako je strach nebo šok, mohou okolostojící lidé nemocnému podat pomocnou ruku, navštívit ho a povzbudit, přimluvit se za něj u Hospodina, který tuto modlitbu může, ale také nemusí vyslyšet.

---

²⁵⁸ Např. Davidův syn ze vztahu s Betsabé.

Pánem nad nemocí je v biblické perspektivě jedině Bůh. Všichni ostatní, kteří mají v procesu uzdravování nějakou úlohu, jsou jen zprostředkovatelé jeho vůle. Bůh je ten, kdo dává rostlinám léčivou moc a lékaři jeho umění. Prvním krokem k uzdravení je obrácení se k Hospodinu.

Nemoc znamená ohrožení a nezdědka vede k smrti. Proto je s ní myšlenka na smrt velmi často spojená. Protože Bůh je pánem života, smrt od něj logicky odděluje. Je-li nemoc předzvěstí smrti, pak uzdravení znamená návrat k životu. Bůh nechce smrt hříšníka, ale jeho obrácení. To, co primárně od Boha odděluje, se tak může stát prostorem pro jeho působení, podnětem k obrácení a k získání nebo prohloubení víry. Uzdravení je také obrazem spásy a víra v tomto procesu hraje velmi důležitou roli. Ve starozákonních textech, pokud se nemocní s vírou obrazejí na Hospodina, bývají uzdraveni a ve své víře posíleni a v evangeliích Ježíš často říká, že nemocného, kterého uzdravil, zachránila jeho víra. Příklad Božího Království, jak hlásal Izaiáš, má být spojen také s uzdravováním. Ježíš tedy není obyčejný divotvůrce, jací se vyskytovali v jeho době, ale jeho působení má také mesiánský rozměr.

Seznam použitých zkratek

Zkratky názvů biblických knih

Zkratky názvů biblických knih jsou převzaty z českého překladu užívaného v římskokatolické liturgii (v mešním lekcionáři a liturgii hodin).

ABD	Anchor Bible Dictionary
JB	Jeruzalémská Bible
LXX	Septuaginta, id est Vetus Testamentum græce iuxta LXX interpretes (Stuttgart)
THAT	Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament (München - Zürich)
ThWAT	Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament (Stuttgart)

Seznam použité literatury

Prameny

- Bible. Písmo svaté Starého a Nového Zákona. Ekumenický překlad. 13. vydání, Praha: Česká biblická společnost, 2007.
- ELLIGER, Karl - RUDOLPH, Wilhelm (ed.), Biblia Hebraica Stuttgartensia. 4. vydání, Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1990.
- FISCHER, Bonifatius et alii (ed.), Biblia Sacra iuxta Vulgatam versionem. 3. vydání, Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1983.
- La sainte Bible. Traduit en français sous la direction de l'Ecole biblique de Jérusalem. 20. vydání, Paris: Cerf, 2009.
- Jeruzalémská Bible. Písmo svaté vydané Jeruzalémskou biblickou školou. Praha: Krystal OP, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009.
- Pentateuch. Pět knih Mojžíšových. Český katolický překlad, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006.
- RAHLFS, Alfred (ed.), Septuaginta, id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes, Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1979.

Literatura

- BAUMANN Arnulf: „חיל“ hjl, in: Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament, díl II, Stuttgart-Berlin-Köln: W. Kohlhammer, 1977, s. 898-902.
- BAUMANN Arnulf: „ילל“ jll, in: Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament, díl III, Stuttgart-Berlin-Köln: W. Kohlhammer, 1980, s. 639-645.
- BERTRANGS A.: The Bible on Suffering, De Pere: St. Norbert Abbey Press, 1966.
- BRUEGGEMANN Walter: Old Testament Theology. Essays on Structure, Theme, and Text, Minneapolis: Fortress Press, 1992.
- COSTACURTA Bruna: Giobbe: la sofferenza dell'innocente.
<http://www.gliscritti.it/approf/conferenze/costacurta040308.htm>
- COSTACURTA Bruna: La vita minacciata. Il tema della paura nella Bibbia Ebraica. Roma: Editrice Pontificio Istituto Biblico, 1997. ISBN 88-7653-119-X
- DOMMERSHAUSEN Werner: „חלל“ hll, in: Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament, díl II, Stuttgart-Berlin-Köln: W. Kohlhammer, 1977, s. 972-986.

- DUBOVSKÝ Peter (ed.): *Genezis. Komentár k Starému zákonu*, sv. I. Trnava: Dobrá kniha, 2008. ISBN 978-80-7141-626-4
- FRETHEIM Terence E.: *The Suffering of God*, Philadelphia: Fortress Press, 1984.
- GERSTENBERGER Erhard S., SCHRAGE Wolfgang: Leiden, 1. vyd., Stuttgart-Berlin-Köln: W. Kohlhammer, 1977.
- HARTL P., *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2009,
- HELEWA Giovanni: *L'uomo sofferente nella storia della salvezza*, Roma: Teresianum, 2001.
- HŘEBÍK Josef: *Polarita radosti a bolesti ve Starém Zákoně*, in: *Sborník Katolické teologické fakulty*, sv. VI., Praha: Karolinum, 2004, s. 81 - 99.
- KOEHLER Ludwig - BAUMGARTNER Walter (ed.), *Lexicon in Veteris Testamenti libros*, Leiden: E.J. Brill, 1985.
- LÉON-DUFOUR Xavier (ed.) *Slovník biblické teologie*. Řím: Velehrad, 1991.
- MARBÖCK Johannes: *Bibletheologisches Wörterbuch*, 4. völlig neu bearbeitete Auflage, Graz: Styria, 1994.
- MEYERS Carol: „עֲשָׂב, ‘asab“, in: *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament*, díl VI, Stuttgart-Berlin-Köln: W. Kohlhammer, 1987, s. 298-301.
- MOSIS Rudolf: „כָּאֵב, k'b“, in: *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament*, díl IV, Stuttgart-Berlin-Köln: W. Kohlhammer, 1983, s. 8-13.
- OWENS John Joseph: *Analytical Key to the Old Testament*, vol. 1, Genesis – Joshua, 4. printing, Grand Rapids: Baker Books, 1995.
- PEAKE Arthur S.: *The Problem of Suffering in the Old Testament*, London: The Epworth Press, 1947.
- PIMENTEL Angelo: *Medicina*, in: *Encyclopedia della Bibbia*, sv. IV., Torino: Elle di ci, 1970, sl. 1048-1055.
- PÍPAL Blahoslav: *Hebrejsko-český slovník ke Starému Zákonu*, 3. vydání, Praha: Kalich, 1997.
- POTOCKI Stanisław: *Rady Mądrości*, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Lubelskiego, 1993.
- RAD Gerhard von: *Theologie des Alten Testaments. Die Theologie der geschichtlichen Überlieferungen Israels*, 5. vydání, München: Ch. Kaiser, 1966.
- RAD Gerhard von: *Theologie des Alten Testaments. Die Theologie der prophetischen Überlieferungen Israels*, 4. vydání, München: Ch. Kaiser, 1965.

SEYBOLD Klaus: „חלה־ה־ halah“, in: Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament, díI II, Stuttgart-Berlin-Köln: W. Kohlhammer, 1977, s. 960-971.

SCHARBERT Joseph: Der Schmerz im Alten Testament, Bonn: P. Hanstein, 1955

SCHENKER Adrian: Douceur de Dieu et violence des hommes. Le quatrième chant du serviteur de Dieu, Bruxelles: Lumen vitae, 2001.

STOLZ Fritz: „חלה־ה־ hlh“, in: Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament, díI I, München: Ch. Kaiser, 1993, s. 567-571.

TRAPNELL D. H., BITNER-SCHWOB W., Krankheit, in: Das Grosse Bibellexikon, sv. II. Wuppertal: R. Brockhaus, 1988. ISBN 3-417-24612-1

VANHOOMISSEN Guy: Maladies et guérison, que dit la Bible?, Bruxelles: Lumen vitae, 2007. ISBN 978-2-87324-311-1

WESTERMANN Claus: Theologie des Alten Testaments in Grundzügen, 2. vyd., Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1985.

WOLFF Hans Walter: Anthropologie des Alten Testaments, München: Ch. Kaiser, 1973.